

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Hana Klimecká, Jakub Trnčák

IV. ročník – prezenční studium

Obor: Učitelství II. stupně ZŠ a speciální pedagogika

Integrační aktivity sdružení Pionýr – projekt Partáci

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.**

Olomouc 2009

Prohlášení

Prohlašujeme, že jsme diplomovou práci vypracovali samostatně za použití odborné literatury a pramenů, které uvádíme v seznamu na konci práce.

V Olomouci dne 30. března 2009

Hana Klimecká

Jakub Trnčák

Poděkování

Především velmi děkujeme vedoucímu diplomové práce, panu Mgr. Martinu Dominiku Polínkovi, Ph.D. za odborné vedení a poskytnutí tolik potřebných rad a připomínek a ochotu přizpůsobit se našim často velmi nestandardním potřebám.

Poděkování patří také všem ředitelům, speciálním pedagogům, psychologům a vychovatelům v dětských domovech, ale i vedoucím a pracovníkům občanského sdružení Pionýr, kteří nám umožnili podílet se na zrodu projektu Parťáci a mít na starosti jeho následnou koordinaci.

Autoři

OBSAH

Úvod	6
Teoretická část	9
1 Potřeby dítěte (<i>Jakub Trnčák</i>)	10
1.1 Základní potřeby dítěte	11
1.2 Uspokojování potřeb dítěte	11
1.3 Kategorizace potřeb	11
2 Rodina (<i>Hana Klimecká</i>)	14
2.1 Základní funkce rodiny	15
2.2 Poruchy rodiny	16
2.3 Typy rodin	18
3 Náhradní výchovná péče (<i>Hana Klimecká</i>)	21
3.1 Organizace náhradní výchovné péče	21
3.1.1 Náhradní rodinná péče	22
3.1.2 Náhradní ústavní péče	23
4 Dětský domov (<i>Hana Klimecká</i>)	25
4.1 Historie dětských domovů	26
4.2 Dětské domovy podle zákona č. 109/2002 Sb.	29
4.3 Život dítěte v dětském domově	30
4.3.1 Přijímání dětí do dětského domova	30
4.3.2 Některé specifické problémy dětí	31
4.3.3 Výchova dětí v dětských domovech	32
4.3.4 Problémy ústavní péče	35
4.3.5 Odchod ze zařízení	39
4.3.6 Příprava dítěte na odchod z dětského domova	40
4.3.7 Zajištění bydlení	42
4.3.8 Zajištění zaměstnání	43
4.4 Nestátní organizace jako alternativa	44
4.4.1 Integrace dětí opouštějící ústavní zařízení	44
5 Pionýr (<i>Jakub Trnčák</i>)	47
5.1 Historie	48
5.2 Současná organizace Pionýr	49
5.2.1 Účel a vymezení	49
5.2.2 Organizační výstavba	50
5.2.3 Program Pionýra	52
5.3 Oddíl jako živý organismus	54
5.3.1 Význam oddílové činnosti	55

5.4	Letní pionýrské tábory	57
5.4.1	Kampaň „Opravdu dobrý tábor“	57
EMPIRICKÁ ČÁST		59
6	Projekt Partáci (<i>Jakub Trnčák</i>)	60
6.1	Cíle projektu	60
6.2	Podstata projektu	61
6.3	Podrobnosti realizace projektu	61
6.4	Průběh projektu	62
6.4.1	Organizace práce	62
6.4.2	Propagace	63
6.4.3	Příprava vedoucích – školení	64
6.4.4	Komunikace se zařízeními institucionální péče	65
6.4.5	Letní činnost v projektu	67
7	Kvalitativní výzkum v projektu Partáci	69
7.1	Cíle šetření	69
7.2	Výzkumné metody	70
7.3	Popis vzorku	71
7.4	Charakteristika jednotlivých subjektů	71
7.5	Popis metody	74
7.6	Analýza a interpretace výsledků	75
7.7	Závěr šetření	85
8	Metodika	87
8.1	Úvod	88
8.2	Projekt Partáci	89
8.3	Náhradní výchovná péče	91
8.4	Psychologické aspekty ústavní péče	97
8.5	Být Partáky	110
8.6	Hry a aktivity	116
Závěr		130
Seznam literatury a pramenů		132
Seznam příloh		137
Anotace		162

ÚVOD

„Tu jsem náhle viděl, že mohu pro druhého něco znamenat, už jen tím, že tu jsem a že ten druhý je šťastný, protože jsem u něho. Je to něco, pro co lze žít.“

Erich Maria Remarque

Mezi „partáky“ je nastaven společensky rovnocenný vztah. Jeden se učí od druhého a navzájem se podporují. Podpora je také jedním z pilířů života dětí v zařízeních institucionální péče. Relativně nová legislativa, upravující podmínky a organizaci péče dětí s nařízenou ústavní výchovou již velmi citlivě reaguje na aktuální trendy u nás i v zahraničí. Celkově vzato není tento druh péče tak špatně systémově nastaven, jak by se mohlo zdát.

Nicméně v jedné oblasti lze nalézt mnoho „bílých“ míst, a tou je tzv. poustavní péče. Současné dětské domovy umožňují dětem poměrně dobrou přípravu na budoucí život, jak ze strany sebeobslužných činností a péče o domácnost, tak i východiska ve vzdělávání a profesní přípravě. Velkou propastí však zůstává moment, kdy děti opouštějí prostředí, ve kterém strávili i několik let a dostávají se do běžné společnosti. V takovém případě tito jedinci narážejí na tvrdou realitu sociální a vztahové prázdnoty a bez další podpory často rezignují na život mimo ústavní péči. Právě sociální vazby tvoří základ a také část samotné podpory člověka v dalších životních etapách, které osamocen většinou nikdy neabsolvuje.

Projekt Partáci organizace Pionýr vznikl z původně ne moc časté iniciativy některých organizátorů letních táborů brát na prázdniny s sebou i děti „z domovů“.

Samotný Pionýr jakožto v současnosti jedna ze tří největších neziskových organizací věnující se volnočasovým aktivitám mohl pro tento projekt poskytnout jedinečné zázemí svých průměrně čtyř stovek táborů, které každoročně během prázdnin pořádá.

Nejen doktor Matoušek, ale i další odborníci uvádějí, že velmi rizikový faktor, který ovlivňuje nebo se stává příčinou delikvence mladistvých, může být nuda. Současný stav a rychlý vývoj okolního světa umožňuje stále více prohlubovat onu prázdnotu volného času, která je podmíněna nejen jednoduššími životními úkony nebo omezeným množstvím domácích prací, ale také proměnou rodinné role.

Nezastupitelnou roli tedy zastávají instituce, které se smysluplnému naplňování volného času přímo věnují. Stejně tak i Pionýr nejen svými tábory, ale hlavně soustavnou

oddílovou činností napomáhá rozvíjet osobnost dítěte a buduje uvnitř pocit sounáležitosti a odpovědnosti k ostatním lidem. Takto specifický druh kolektivu kamarádů, který v pionýrských oddílech vzniká, je většinou již stálý a lidé, kteří se v minulosti stali jeho součástí, se vídají a udržují mezi sebou kontakt i nadále.

Tato práce popisuje vznik a vývoj projektu, který si klade za cíl ukázat dětem z ústavní péče, že společnost kolem nich není tak chaotická, jak to na první pohled vypadá a že ideály jako je překonání, pravda, pomoc, přátelství nebo poznání nemusí být jen hesly, ale mohou prostupovat všemi oblastmi jejich života, a to nejen toho, který končí pobytem za zdmi ústavu.

V teoretické části popisujeme informace, které se přímo dotýkají praktického výstupu práce nebo souvisí s konkrétní realizací managementu projektu. Myslíme si, že také kapitola stručně popisující současné sdružení Pionýr má v práci své opodstatněné místo, jednak kvůli tomu, že je zastřešujícím prvkem pro celý projekt, ale také jako další protiargument k předsudkům vůči Pionýru, které jsou stále ve společnosti patrné.

Na tři části je pak rozdělena část empirická. V první části je popsána realizace projektu z pohledu jeho koordinátorů, popis práce a činnosti od počátku do realizace konkrétních pobytů dětí na táborech.

Druhá část shrnuje závěry a sumarizaci realizace projektu formou jednoduchého výzkumu, který slouží jako motivační a argumentační činitel pro organizaci následného ročníku projektu. Výzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření u dvou hlavních cílových respondentů, a to ředitelů dětských domovů a hlavních vedoucích dětských táborů.

Třetí část empirického výkladu tvoří metodická publikace, která bude sloužit pro potřeby šíření informačního základu a pro samotné neformální vzdělávání vedoucích letních táborů, kteří se zapojili nebo se zapojí do projektu. Vyloučeno není také širší použití tohoto materiálu v příbuzných oblastech dobrovolnické práce s dětmi.

Výběr tématu je úzce spojen s naším členstvím ve sdružení Pionýr, které trvá již od našeho dětství. Od roku 2007 jsme členové České rady Pionýra, která představuje vrcholný orgán sdružení. Jsme taktéž členové výkonného výboru krajské rady Pionýra Moravskoslezského kraje a členové krajské rady Pionýra. Na lokální úrovni působíme jako oddíloví vedoucí a organizátoři otevřených akcí.

V září 2007 jsme oslovili zainteresované spolupracovníky k práci na celostátním projektu Partáci, jehož organizaci, význam a další okolnosti popisujeme v této práci. Téma projektu je úzce spjaté s disciplínou speciální pedagogika a z tohoto titulu jsme jej využili k sepsání diplomové práce právě pod Ústavem speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Mezi hlavní cíle práce patří v první řadě popis přípravy a realizace dlouhodobého projektu Partáci a vyhodnotit význam projektového záměru. Dále vytvořit metodiku, postavenou na základě teoretické části práce, která bude sloužit jako základ pro neformální vzdělávání zájemců o projekt. Obecně postaveným cílem práce je pak seznámit zájemce s myšlenkou projektu a zdůraznit význam volnočasových aktivit v oblasti činnosti s dětmi a mládeží.

TEORETICKÁ ČÁST

V úvodu teoretické části se zaměřujeme na psychické potřeby dítěte, na jejich uspokojování i kategorizaci, neboť považujeme za nezbytné popsat možná rizika, plynoucí z následné deprivace.

Další kapitola se zaměřuje na problematiku rodiny, její definici a základní funkce, které plní vzhledem k dítěti. Tento základ dále umožní čtenáři lépe pochopit poruchy rodiny a členění rodin na jednotlivé typy z hlediska funkčnosti.

V kapitole Náhradní výchovná péče se snažíme zmapovat současnou organizaci a systém organizace náhradní výchovné péče v České republice, aby bylo jasné, do kterých oblastí participující instituce spadají.

Stěžejní částí teorie je potom kapitola dětské domovy. Existují sice i jiné alternativní zařízení institucionální péče, se kterými v rámci projektu Partáci lze spolupracovat, ale dětský domov dobře poslouží jako příklad takové instituce.

V úvodu této části popisujeme funkce a poslání zařízení včetně jejich stručné historie. Pro lepší dokreslení uvádíme vymezení dětských domovů podle zákona 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Soustředíme se především na „život dítěte v zařízení“, neboť pro vedoucí a pracovníky je důležité znát okolnosti a prostředí, z něhož dítě pochází, tedy jak zařízení funguje, jaký mají děti denní režim apod. Blíže jsou zde objasněna rizika dlouhodobého pobytu v ústavním zařízení. Neopomíjíme ani problematiku odchodu dítěte z instituce, neboť jak jsme se již zmínili v úvodu, největším problémem jsou sociální vazby a podpora, které dítě v činnosti sdružení Pionýr může postupně nalézt. Kapitola zmiňuje také důležitou úlohu neziskových organizací, které plní i v případě odcházejících jedinců z ústavní péče důležitou roli v podpoře jejich začleňování do běžného života. V úplném závěru této rozsáhlejší kapitoly se věnujeme integraci dětí opouštějící ústavní zařízení včetně vysvětlení pojmu integrace a jeho klasifikace.

V kapitole Pionýr, která je teoretické části poslední, přinášíme informace o současné podobě sdružení, jeho cílech, systému činnosti a jeho širokých možnostech v případě pořádání letních táborů a práce na příbuzných projektech.

1 Potřeby dítěte

V průběhu staletí bylo s dětmi zacházeno různými způsoby. Vždy byl ale vedle zájmu rodičů důležitý zájem konkrétní společnosti. Preference pohlaví, počtu, společenské vrstvy, rasy nebo národnosti přinášela v odrazu historie mnoho nepravostí. Přirozeným vývojem bylo dosaženo určitého konsenzu, který alespoň pomocí zastřešujících dokumentů, smluv a osvětou, zajišťuje dětem do jisté míry morální i věcnou ochranu jejich přirozeného vývoje. Situaci podobně popisuje i Oldřich Matoušek¹: „Aby dítě mohlo v klidu vyrůst, aby si osvojilo, co si osvojit má, potřebuje uzavřené, stálé prostředí chráněné před vnějším chaotickým světem...“.

S tímto je také úzce spojená problematika dětských práv, která zasahuje do všech společenských úrovní, které lze rozdělit z hlediska účinnosti a původu na globální, evropské a národní. Z historie víme, že globálně prosazené a ratifikované dokumenty zásadně ovlivnily přijímání norem na nižších úrovních. Takovými byli v první řadě Deklarace práv dítěte z roku 1959 a Úmluva o právech dítěte z roku 1989. Na evropské úrovni jde pak o dokumenty Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropská úmluva o výkonu práv dětí a další. Tyto dokumenty jsou dílem přirozeně právním, nebyly tedy vytvořeny konkrétním zákonodárcem a nelze je tak zrušit nebo nadměrně omezit.

Na národní úrovni hovoříme hlavně o konkrétních zákonech. V našem případě jde v první řadě o zákony o rodině, sociálně právní ochraně dětí a o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Všechny tři úrovně se vzájemně prostupují a ovlivňují.

Úmluva o právech dítěte vychází ze zásady „Tři P“: „provision“, zahrnující přežití a rozvoj dětí, zajišťování či zabezpečování vývoje dětí, „protection“, neboli ochrana dětí a „participation“, tedy účast dětí na životě společnosti a jejich právní subjektivita.²

Úmluva o právech dítěte definuje pojem „dítě“ jako: „...každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“³ V těchto dokumentech hraje důležitou roli i kvalita života dítěte: „Valné shromáždění

¹ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, Praha : 1999, s. 20.

² BITTNER, P. a kol. *Děti z ústavů!* [online]. Liga lidských práv : 2007, s. 10.

³ Část I, čl. 1 zákona č. 104/1991 Sb.

prohlašuje tuto Deklaraci práv dítěte, aby děti mohly prožít šťastné dětství, užívat práv a svobod zde uvedených ku prospěchu vlastnímu i prospěchu společnosti a vyzývá rodiče...“⁴

1.1 Základní potřeby dítěte

O potřebách⁵ dítěte nebudeme hovořit v této práci naposled, ale v obecném kontextu je třeba uvést základní náhled na tuto problematiku. Také v závěrečných kapitolách se budeme věnovat specifickým oblastem a jejich propojení s potřebami dítěte v oblasti volnočasových aktivit Pionýra.

1.2 Uspokojování potřeb dítěte

Nejdůležitějším požadavkem péče o dítě je věnování pozornosti jeho potřebám a jejich uspokojení. Pokud budou potřeby optimálně naplňovány v dětském věku jedince, podpoří se tak vývoj jeho zdravé osobnosti, která bude v budoucnu natolik silná, že si své potřeby dokáže uspokojit samostatně.

V minulosti byla problematika uspokojování potřeb odsunuta do pozadí. Konkrétní kroky, vedoucí k určitým systémovým změnám, přišly v 19. a velmi zřetelně až ve 20. století. Objevovaly se požadavky na zabezpečení obecných i zvláštních potřeb dětí. Tyto požadavky se postupem doby stávaly jejich právy. Postupné uznávání těchto práv v národních i mezinárodních kodexech a jejich respektování se podílelo na vytváření stále dokonalejších systémů péče společnosti o dítě.⁶

1.3 Kategorizace potřeb

Potřeby dítěte se v průběhu jeho vývoje mění. Přesto je však několik základních potřeb trvalých a ty vyžadují své plné uspokojení, nemá-li být vývoj dítěte narušen. Platí, že míra neuspokojení základních potřeb bývá i mírou narušení celkového stavu a vývoje dítěte (čím je dítě mladší, tím bývá závažnost větší a zahrnuje více struktur a funkcí). Základní potřeby dítěte lze členit do několika hlavních okruhů. Ty jsou vzájemně propojeny i podmíněny.

⁴ DEKLARACE PRÁV DÍTĚTE – Preambule.

⁵ Potřeba je subjektivně pocíťovaný nedostatek něčeho nezbytného.

⁶ DEKLARACE PRÁV DÍTĚTE, čl. 6.

Biologické potřeby

K biologickým potřebám patří především řádná výživa dítěte, a to z hlediska kvantity i kvality. Správná výživa je bezpodmínečným předpokladem dobrého zdravotního stavu dítěte i jeho celkového vývoje. Mezi další biologické potřeby, zvláště pak v počátečním životním období dítěte, patří uspokojení základních hygienických požadavků. Patří sem zejména dostatek tepla a čistoty. Další, neméně významnou biologickou potřebou, je stimulace tedy dostatek adekvátních stimulů, podněcujících a rozvíjejících funkce organismu, hlavně v oblasti nervové soustavy a pohybových aktivit.

Psychické potřeby

Prof. Matějček⁷ ve svých průlomových studiích o psychické deprivaci zjistil, že základní psychické potřeby nejsou omezeny jen na dětský věk, ale působí na člověka prakticky celý jeho život. Zvláště v dětství je považujeme za podstatné. Aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost, musí být tyto potřeby v náležitě míře a v pravý vývojový čas uspokojeny.

Bubleová⁸ uvádí pět výzkumně ověřených vitálních potřeb:

- 1) **Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů.** Jejich uspokojení umožňuje naladit organismus na žádoucí úroveň aktivity.
- 2) **Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech,** tj. smysluplného světa. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Jde tedy o základní podmínky pro jakékoli učení.
- 3) **Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů,** tj. vztahů k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů. Náležité uspokojování této potřeby přináší dítěti životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci jeho osobnosti.
- 4) **Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty,** z jejíhož uspokojení vychází zdravé uvědomění vlastního já, vlastní identity. To pak je dále podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných cílů životního snažení.

⁷ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : 1999, s. 56.

⁸ MATEJCEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVARÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha : 1997, s. 8.

5) **Potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy.** Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje v člověku jeho kvótní aktivitu.

Matějček poukazuje u tohoto schématu také na to, že potřeby jsou řazeny v určitém pořadí, od nejobecnější a univerzální, jež platí pro celou živočišnou říši, přes tvory schopné se učit, až k těm živočichům, kteří vědomě hledají bezpečí či žijí v hierarchicky uspořádaném společenství. Pátá potřeba otevřené budoucnosti, kterou Matějček převzal od Mrkvičky, stojí nejvýše a „... je se vši pravděpodobností jen a jen lidská.“⁹

Bubleová¹⁰ připomíná, že základní potřeby je třeba hodnotit jen ve vztahu k individualitě dítěte a ke společnosti, v níž vyrůstá. Přestože jsou psychické potřeby platné pro všechny kultury, některé z nich mohou být některými kulturami více či méně preferovány (jedinec s neuspokojenými potřebami se pak může zdát asociální, divný).

Důležité je při naplňování potřeb dítěte respektovat daný stav a stupeň vývoje dítěte, situaci, v níž se dítě nachází, i prostředí, kterým je obklopeno a které na ně působí. Prostor, v němž dítě vyrůstá, by mělo být schopno a ochotno vnímat a rozumět základním potřebám a požadavkům dítěte.

Pokud nejsou potřeby optimálně, dlouhodobě a zvláště pak v určitých vývojových fázích naplněny, dochází k **psychické deprivaci**. Následky deprivace jsou nejtěžší v případě neuspokojení potřeb v útlém věku. V dokumentu Ligy lidských práv Děti z ústavů¹¹ je uvedeno, že „Dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji především lásku, vřelost, přijetí, sympatii a citovou podporu. Jsou-li tyto potřeby uspokojeny, ostatní, jejichž deprivace by v kontextu nedostatečné saturace výše jmenovaných byla závažná, nejsou tak podstatné.“

Rodiče tedy odpovídají za péči o dítě, jeho ochranu i za jeho dobrý vývoj. Až tam, kde se rodiče nemohou, neumějí či nechtějí o dítě starat, nastupuje pomoc státu.

⁹ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : 1994, s. 39.

¹⁰ MATEJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVARÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha : 1997, s. 9.

¹¹ BITTNER, P. a kol. *Děti z ústavů!* [online]. Liga Lidských práv : 2007, s. 58.

2 Rodina

Nejdůležitější jednotkou společenského vývoje je nepochybně rodina. Je totiž nejvýznamnější součástí společenské mikrostruktury a provází člověka nebo se ho alespoň nějak dotýká ve všech fázích jeho života.¹²

Definovat ji přesně je téměř nemožné. Existuje totiž velmi mnoho jejich podob, variant i způsobů soužití v prostoru, času a formě. „Rodinu lze chápat jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“¹³

Rodina je společenství lidí seskupených na základě biologické příbuznosti. Mezi členy rodiny vzniká silná a trvalá citová vazba, která vyplývá z jejich dlouhodobého soužití a je rozvíjena vzájemnou závislostí: děti jsou odkázány na péči a pomoc rodičů, pro rodiče jsou děti náplní a smyslem života. V současné rodině je postavení muže a ženy rovnoprávné, oba zabezpečují výchovu a výživu dětí. Každý člen má v rodině své postavení, svou roli. Podle toho by měl vykonávat určité činnosti, o některé činnosti se s ostatními členy dělí. I děti, jak odrůstají, přispívají ke společné snaze zajistit optimální rodinné zázemí.¹⁴

Rodina z pohledu dítěte

Zde ztrácejí na významu dimenze rodičovství, které jsou rozhodující z hlediska dospělých a z hlediska společnosti – dimenze biologická (rodičem je ten, kdo dítě počal a porodil) a dimenze právní (rodičem je ten, komu byla určena rodičovská práva a povinnosti – ten, kdo je vybaven rodičovskou odpovědností). Pro dítě je naopak rozhodující dimenze psychosociální – rodičem je pro dítě ten, kdo se k němu jako matka či otec chová. V optimálním případě jsou ovšem tyto tři dimenze spojeny a integrovány.¹⁵

¹² DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 91.

¹³ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 94.

¹⁴ MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. Praha : 1998, s. 55.

¹⁵ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 98.

2.1 Základní funkce rodiny

Průběh dějin a jejich vývoj zaznamenal mnoho proměn, posílení, ústupů nebo úplného mizení řady funkcí rodiny. V současnosti určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí:

- **Biologická a reprodukční funkce**

Tato funkce spočívá v plození dětí a zachování lidského rodu. O poruše biologicko–reprodukční funkce lze hovořit v případě, že se v rodině děti z různých důvodů nerodí nebo se rodí nějak poškozené.

- **Ochranná funkce (zaopatřovací, pečovatelská)**

„Spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen dětí, ale všech členů rodiny. Jestliže před r. 1989 přejímal u nás tuto funkci zčásti stát (důchodové, nemocenské pojištění, domovy důchodců, léčebny pro dlouhodobě nemocné, ozdravovny, povinné preventivní prohlídky, očkování ap.), po r. 1990 je rodina znovu na této funkci více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění (např. pacienti jsou z nemocnic propouštěni do domácího ošetřování dříve než v minulosti, některé léčebny, ozdravovny zanikají, pacient má vyšší finanční spoluúčast na zdravotní péči, očkování a preventivní lékařské prohlídky včetně zubních již neorganizují školy apod.).“¹⁶

- **Ekonomická a zabezpečovací funkce**

Funkce rodiny v této oblasti spočívá v zabezpečení dostatku prostředků k životu celé rodiny. V minulosti byla tato funkce významnější než nyní. Ve společnosti funguje propracovaný systém sociálních podpor pro případ nefunkčnosti rodiny v oblasti materiálního zabezpečení, takže v tomto ohledu je funkce rodiny částečně či zcela zastupitelná.

¹⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. [online]. Praha : 2008.

- **Emocionální funkce a tvorba domova**

Tato funkce rodiny se obecně považuje za zcela jedinečnou a nezastupitelnou, nejdůležitější ze všech funkcí rodiny. V dysfunkční rodině je to právě tato oblast, která bývá nejhluběji postižena ztrátou citového zázemí, pocitu bezpečí a základní jistoty nejvíce zraňuje členy rodiny.

- **Socializační a výchovná funkce**

Rodina má poskytnout vše potřebné pro úspěšné začlenění jejích jedinců do společnosti. Výchovný proces rodiny není jednostranný, vzájemné působení formuje všechny členy. Smyslem této funkce rodiny je zabezpečit společenskou kontinuitu.

2.2 Poruchy rodiny

Pro většinu lidí je rodičovství přirozenou součástí života. Je zde však mnoho vlivů, které působí negativně na schopnost přijmout a zvládat rodičovskou roli.

Poruchou rodiny rozumíme takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejích členů do společnosti (zde především dětí). V obecném pojetí můžeme poruchu rodiny také vyjádřit jako selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.¹⁷

Poruchy rodičovského chování mohou být dané celou řadou různých příčin, vycházejících z osobnosti jedince, jeho stupněm zralosti, věkem, zdravotním stavem nebo patologickým vlivem prostředí v jeho vlastním dětství.¹⁸

Příčin poruch je velké množství a jsou vázány na jednu, na několik nebo na všechny základní funkce. Z nich nejdůležitější je porucha funkce socializačně výchovné.

Rozdělení a klasifikace poruch rodiny je obtížné, neboť rodina nemá stále stejný charakter, mění se v čase, v každé fázi jejího vývoje jsou na ni kladeny jiné požadavky. Kvalifikují se zde hlavní příčiny, proč je o dítě nedostatečně postaráno nebo nepostaráno vůbec. Příčiny lze rozdělit na **objektivní**, ty jsou na vůli rodičů nezávislé, na **subjektivní**, na

¹⁷ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s.101.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : 1991, s. 16.

vůli rodičů závislé, a na **smíšené**.

Rozlišujeme následující poruchy rodiny ve vztahu k dítěti:

- **Rodiče se o dítě nemohou starat.**

Důvody, proč se rodiče o dítě nemohou starat, spočívají někdy v nepříznivých přírodních podmínkách a situacích, jindy v poruchách fungování celé společnosti (válka, bída), hlavně pak v narušení celého rodinného systému (jeho rozbití objektivními příčinami jako nemoc, úmrtí, invalidita apod.). Poslední pak již přecházejí na samotný problém života rodičů a jejich možnosti starat se o děti. Bez významu zde není ani nepříznivý zdravotní stav dítěte, který mu zabraňuje žít doma. Ve všech těchto případech bývají nedostatky péče o dítě provázeny zájmem rodičů o dítě.

- **Rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě.**

Jestliže se rodiče neumějí či nedovedou starat o dítě, lze důvody hledat především v rodinném systému a dále v jedincích samých. V podstatě jde o situace, kdy rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby, a to buď proto, že jsou značně nezralí, anebo proto, že nejsou schopni se vyrovnat se zvláštními situacemi, jako je mimomanželské narození dítěte, handicapované dítě, dítě přijaté do náhradní rodiny. Patří sem i rodiče, kteří nejsou schopni přijmout základní společenské normy (děti dětí).¹⁹

Vážným problémem je narušená struktura a stabilita rodiny nejrůznějšími příčinami. Částečně sem můžeme zařadit situaci dětí rozvádějících se či rozvedených rodičů, kteří nevědí, jak si počínat v těchto konfliktních podmínkách. Stále častěji spor rodičů o dítě přechází do třetí skupiny, kdy se rodiče nechtějí starat o dítě či dokonce tento problém patří do zvláštní skupiny, charakterizované ubližováním jim a používáním jich jako nástroje pro svou nenávisť a odpor vůči druhému rodiči. Je třeba uvést situace, kdy se jeden z rodičů nemůže starat o dítě, poněvadž druhý rodič, mu neodůvodněně zabraňuje ve styku s ním.

¹⁹ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 104.

- **Rodiče se nechťejí starat o dítě.**

Do této kategorie spadají rodiče, kteří se nechťejí starat o děti. Příčiny spočívají v nejrůznějších poruchách osobnosti rodičů, které způsobí, že náležitě neplní rodičovské povinnosti. Zájem rodičů o děti není dobrý, někdy jde dokonce o hostilní postoje. Rodiče neposkytují dětem potřebnou péči a v některých případech je dokonce opoušťejí. Dávají přednost jiným hodnotám, než dětem. Jde o děti osiřelé a děti bezprostředně ohrožené vlastním rodinným prostředím.²⁰

- **Rodiče dítě týrají a zneužívají.**

Zvláštní kategorii rodinných poruch představují situace, kdy rodiče dětem vědomě ubližují, týrají je a zneužívají. Mají k dětem hostilní, nepřátelský vztah, který se projevuje násilím na nich i nejrůznějšími škodlivými praktikami včetně sexuálního zneužívání. Takové zacházení může vést až k smrti dítěte.²¹

- **Rodiče se o dítě nadměrně starají.**

Dítěti se dostává větší pozornosti, než je třeba. Nadměrná péče a zájem o ně vede k rozmazlování, nepřipravenosti na samostatný život, nerespektování druhých apod.

2.3 Typy rodin

Dunovský²² vypracoval pro potřeby praxe diagnostický nástroj hodnotící funkčnost rodiny sledovaného dítěte – tzv. Dotazník funkčnosti rodiny, který se opírá o hodnocení osmi diagnostických kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně-ekonomická situace (vycházející z věku, rodinného stavu, vzdělání, zaměstnání rodičů, z příjmu a bydlení rodiny), osobnost rodičů (jejich zdravotní i psychický stav a úroveň jejich společenské adaptace), osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě, péče o dítě. Na základě výsledného skóre byly autorem definovány čtyři typy rodin:

²⁰ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 105.

²¹ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s.105.

²² DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha : 1986, s. 25.

- **Funkční rodina** – v podstatě intaktní, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci valná většina, až 85 %.²³
Nejdůležitějšími faktory rodinné harmonie, funkčnosti a stability jsou tvořivost, jasně vymezené role a schopnost jednotlivců zastupovat se v nich, jasně vymezená vedoucí role a podpora její autority ze strany ostatních, jasnost komunikace, způsob vyjadřování konfliktů a účinnost interakce při jejich řešení.²⁴

- **Problémová rodina** – rodina, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Pro pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí představují tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování. V populaci se vyskytuje okolo 12 – 13 % problémových rodin.

- **Dysfunkční rodina** – je chápána jako rodina, kde se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama, a proto je nutno učinit řadu opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny. Toto pásmo je nejsvízelnější, protože jde o to, kam až podporovat takovou rodinu a od kdy se postavit v zájmu dítěte proti ní (např. zbavením rodičovských práv). Takové rodiny tvoří asi 2 %.
Dunovský²⁵ uvádí, že rozdílnost mezi narušenými a nenarušenými dětmi (dysfunkční rodinou a normální průměrnou rodinou) je hlavně v oblasti rodičovských funkcí a zvláště v citovém vztahu (emoční faktor) a nikoli v ekonomické oblasti.

- **Afunkční rodina** – poruchy jsou tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je bezpředmětná a zbytečná; jediným řešením, které dítěti může

²³ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s.106.

²⁴ ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In: VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha : 1998, s. 310.

²⁵ DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha : 1986, s. 109.

prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit do rodiny náhradní, popř. není-li to možné, tak jinam. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % takových rodin.²⁶

Proč rodiny selhávají v péči o dítě?

Protože cílovou skupinou projektu jsou děti ze zařízení náhradní ústavní péče, je třeba zmínit také důvody selhávání rodiny.

Bowlby²⁷ uvádí tyto důvody:

- **Rodina se nikdy nezaložila.**
- **Rodina je celá, ale nefunguje, jak by měla.**
 - Ekonomické podmínky vedou k nezaměstnanosti živitele a následné chudobě.
 - Chronická nemoc nebo nezpůsobilost rodiče.
 - Nestabilita nebo mentální neschopnost rodiče.
- **Rodina nefunguje, protože se rozpadla.**
 - Sociální kalamita (válka, hladomor).
 - Smrt rodiče.
 - Nemoc rodiče vedoucí k jeho hospitalizaci.
 - Uvěznění rodiče.
 - Dezerce jednoho nebo obou rodičů.
 - Separace nebo rozvod.
 - Zaměstnání otce mimo domov.
 - Matka zaměstnaná na plný úvazek.

²⁶ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 106 - 109.

²⁷ BOWLBY, J. *Child Care and the Growth of Love*. Harmondsworth : 1965, s. 86.

3 Náhradní výchovná péče

V této kapitole uvádíme stručný přehled systému náhradní výchovné péče, protože instituce a osoby v tomto systému zapojené jsou také hlavní kontaktní skupinou projektu Partáci.

3.1 Organizace náhradní výchovné péče

Cílovou skupinou náhradní péče se stávají děti, jejichž rodiče se o ně z nějakého důvodu nemohou, nechtějí či neumějí starat. Pokud není možné, aby dítě nadále setrvalo ve svém dosavadním prostředí, nastupuje náhradní péče. „Obecně se uznává, že náhradní výchovná péče je pro dítě tím lepší, čím více se podobá rodině.“²⁸

V širším slova smyslu můžeme do náhradní péče o dítě zahrnout také veškeré instituce a subjekty, které na péči o dítě participují (např. odbor péče o dítě, církevní organizace, státní a soukromé neziskové organizace, které podporují rozvoj a kvalitní život dětí ohrožených především sociální exkluzí). V užším pojetí lze chápat náhradní výchovnou péči o dítě jako systém subjektů, které dělíme na náhradní rodinnou péči a náhradní ústavní péči. Lze zde také rozeznat dvě úrovně, a to programovou (sociální programy) a systémovou (zázemí, zákony, finance apod.).

Hlavním obecně platným cílem je pomoc dítěti a jeho rodině, aby se dokázali vyrovnat se svými nedostatky a případně zlepšit své prostředí natolik, aby se dítě mohlo navrátit nazpět. Pokud nelze žádoucího stavu dosáhnout, hledají se jiné cesty, jak dítěti zajistit nejpříjemnější prostředí pro jeho vývoj a rozvoj.

Systém náhradní výchovné péče má naplnit jedno ze základních práv dítěte – právo na výchovu. Podrobnosti stanoví zejména zákon o rodině (zákon č. 94/1963 v platném znění). Česká úprava náhradní rodinné péče vychází z ustanovení Úmluvy o právech dítěte. Podle článku 20 Úmluvy mají děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Státy se zavazují zabezpečit takovému dítěti náhradní péči.²⁹

²⁸ MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*, Praha : Portál, 2003, s. 155.

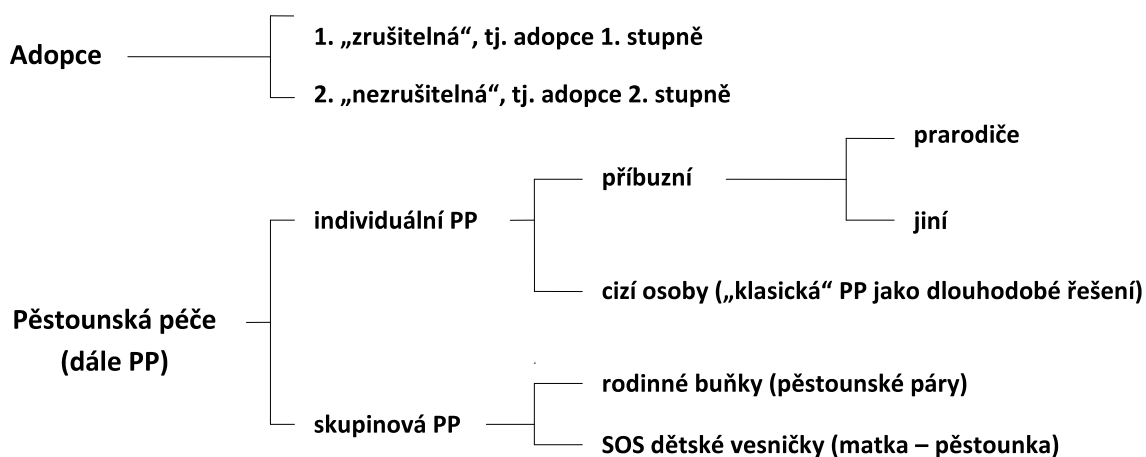
²⁹ SOVÁK, M. *Defektologický slovník*. Jinočany : 2000, s. 243.

3.1.1 Náhradní rodinná péče

Již z názvu můžeme usuzovat primární snahu tohoto typu o co nejdůvěrnější přiblížení se ke klasické rodině. Do tohoto systému náhradní péče o dítě řadíme osvojení, svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, poručenství a pěstounskou péči. Tento typ náhradní péče je upravován především zákonem č. 94/1963 Sb.

Náhradní rodinná péče je forma péče o dítě, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které co nejvíce připomíná přirozené prostředí rodiny.³⁰ Opuštěné děti byly přijímány do nových – náhradních rodin už odedávna. Děti byly svými novými rodiči vyvoleny. V dnešní době se však nacházíme v situaci, kdy noví rodiče jsou vybíráni pro opuštěné děti a ne naopak. Podle Úmluvy o právech dítěte má zájem dítěte přednost před zájmy rodičů, a proto by mělo být nejvyšší metou dosažení spokojenosti dítěte.

Přehled typů náhradní rodinné péče³¹

³⁰ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999, s. 31.

³¹ KOVAŘÍK, J. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999, s. 31.

3.1.2 Náhradní ústavní péče

Pokud není možné dítě umístit do některého z typů náhradní rodinné péče – dítě není právně volné, nedovoluje tomu zdravotní stav apod., pak musí být nalezeno řešení náhradní. Jako jeden možný typ péče přichází na řadu ústavní výchova. Kromě ochrany dítěte před nevhodnými vlivy, které byly soudně nebo v období před soudním řízením definovány jako nevyhovující, má na děti pobyt v ústavním prostředí nesporně negativní dopady.

Ústavní výchova, kterou podrobněji vymezuje zákon č. 109/2002 Sb., představuje v České republice jednu z forem náhradní výchovné péče. Již od svého zavedení v 50. letech 20. století se stala předmětem kritiky řady odborníků. Především je jí vytýkáno, že dlouhodobým pobytem v ústavním zařízení je dítě deprivováno, sociálně izolováno od své původní rodiny a může se u něj projevit syndrom ústavní závislosti. Pobyt v zařízení také dítě nedostatečně připravuje pro samostatný život. Když pak mladí lidé odcházejí po dosažení zletilosti z ústavních zařízení, dostávají se do situací, se kterými se dosud nesetkali. Musejí si najít bydlení, zaměstnání a především se začít sami o sebe starat.

Nejednou dochází k položení si otázky, do jaké míry je tedy ústavní péče potřebná, pokud z ní vycházejí často nevyrovnané děti a mladiství, kteří pak mají problémy s vypořádáním se s vlastním životem v důsledku pobytu v ní.

3.1.2.1 *Systém ústavní péče*

Ústavní výchova je nařizována na základě zákona č. 94/1963 Sb., o rodině a měla by být opatřením nařizovaným v zájmu dítěte a pro jeho ochranu. Ústavní výchova se od ochranné výchovy liší v charakteristice dětí, které jsou do ní umisťovány. Ústavní výchova je nařizována dětem, „... které nevykazují závažné poruchy chování a nedopouštějí se trestné činnosti.“³²

Na území České republiky se na fungování náhradní ústavní péče podílejí tři orgány státní správy:

³² GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : 2007, s. 7.

- **Ministerstvo zdravotnictví České republiky** zajišťuje péči o děti od narození do tří let v kojeneckých ústavech a dětských domovech od jednoho do tří let. Děti do jednoho roku bývají umisťovány do kojeneckých ústavů, od jednoho do tří let pak do dětských domovů.
- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky** je zodpovědné za chod diagnostických ústavů, dětských domovů od tří let, dětských domovů se školou a výchovných ústavů pro děti a mládež.
- **Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky** se stará o ústavy sociální péče pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí tělesně nebo mentálně postižených, spadá pod něj Odbor sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).³³

System více orgánů může mluvit o propracovanosti systému, který se snaží optimalizovat péči o klienty prostřednictvím specializovaných pracovišť. Avšak spleť sítí ústavní péče může být právě touto propracovaností nepřehledná a jeden resort často neví, co dělá ten druhý – jedno tělo, avšak tři mozky.³⁴

K největším problémům náhradní výchovné péče podle Matějčka³⁵ patří:

- Roztříštěnost a nejednotná koordinace náhradní výchovné péče.
- Zdlouhavost a nepružnost procesu umisťování dětí z ústavní péče do osvojení a pěstounských rodin.
- Špatná komunikace a spolupráce mezi institucemi zabývajícími se náhradní výchovnou péčí.
- Nedostačující umisťování dětí se speciálními potřebami a romských dětí z ústavní do náhradní rodinné péče.
- Nedostačující příprava a odborné vedení žadatelů o náhradní rodinnou péči.
- Perspektiva a pomoc dětem po dosažení zletilosti (chráněná bydlení, studium apod.).
- Problematika mezinárodní adopce.

³³ ŠULOVÁ, L., *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí*. [online]. 2006.

³⁴ BITTNER, P. a kol. *Děti z ústavů!* [online]. Liga lidských práv : 2007, s. 10.

³⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999, s. 36.

4 Dětský domov

Dětské domovy jsou zařízení, spadající do resortu školství, prostřednictvím kterých stát zabezpečuje náhradní výchovnou péči všem nezletilým, o které se rodiče nechtějí, nemohou či neumějí starat a jejichž situace takový druh společenské pomoci vyžaduje. Jedná se o zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají poruchy chování, zpravidla ve věku od 3 do 18 let, v odůvodněných případech do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Do dětského domova mohou být přijímány i nezletilé matky spolu se svým dítětem a zdravotně či mentálně postižené děti, kterým budou zajištěny vhodné podmínky pro jeho pobyt. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly všestranně výchovné, vzdělávací, sociální.³⁶

Funkce dětských domovů je velmi závažná. Mají dětem nahradit vlastní rodinu a poskytovat jim ve školním věku takovou výchovu, která by je plně připravila pro život úměrně k jejich schopnostem a nadání. Obtížnost výchovného působení v dětském domově spočívá v tom, že mnohé situace, které jsou v běžném životě řešeny spontánně a přirozeně, představují v ústavním životě výchovné problémy a vyžadují zvýšenou pozornost a úsilí pedagogů.³⁷

Posláním dětského domova je vytvořit v podmínkách kolektivního výchovného zařízení takové prostředí, které by co nejúčinněji přispívalo k harmonickému vývoji osobnosti jedince, poskytovalo mu dostatek intimity, jistoty, pocit pevného zázemí, dostatek podnětů a dostatek možností k rozvíjení a uspokojování jeho citových potřeb. Pro dětské domovy tedy zůstává inspirujícím vzorem rodina současně s cílevědomým využitím poznatků z pedagogiky, psychologie, sociologie výchovy a jiných vědních disciplín vztahujících se k výchově a vzdělávání dětí a mládeže.

Roli dětského domova ztěžuje životní zkušenost, kterou si dítě z předchozího negativně působícího nebo nedostatečně podnětného prostředí přineslo. Tuto zkušenost nelze jen tak jednoduše překročit, je třeba také usilovat o odstranění nedostatků v jeho sociálním a osobnostním vývoji a dítě citlivě připravovat a vést k překonávání problémů plynoucích z jeho společensky výjimečného postavení.

³⁶ § 12, odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb.

³⁷ TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : 1967, s. 135.

V současnosti se setkáváme s intenzivní snahou o zlepšení výchovné péče v dětských domovech. Po materiálních stránkách se zlepšení týká především úprav vnitřního a vnějšího vybavení domovů. Po stránkách nemateriálních jde zvláště o stabilizaci vychovatelů, prevence syndromu vyhoření, prohloubení jejich vztahu k dětem a pochopení komplikované situace dětí.

Dětské domovy mají svůj nesporný společenský význam. Často jsou skutečnou záchranou pro děti, které je nutno z rodiny odejmout, většinou náhle, za dramatických okolností pro jejich akutní ohrožení.

4.1 Historie dětských domovů

Dětské domovy jsou v naší společnosti institucí již přes sto let starou. Byly budovány dávno před první světovou válkou i po ní. Měnila se však jejich organizační struktura, obsah činnosti a také formy hmotného zajištění.

Za první předchůdce dětským domovům lze pokládat dřívější sirotčince a útulky, které byly zakládány na charitativním základě již koncem 19. století. Zakladatelé a vydržovatelé byli zpočátku osoby filantropicky cítící, hospodářsky dostatečně silní, zpravidla šlechtici nebo církve. V této době poskytovaly ústavy dětem jen nejnutnější zaopatření. „Převládala náboženská výchova, děti pracovaly ve prospěch ústavu, školní výuce nebyla věnována dostatečná péče.“³⁸

Na přelomu 19. a 20. století vstoupil mezi zakladatele a vydržovatele těchto zařízení i prvek veřejný. Sirotčince a útulky byly zakládány a vydržovány obcemi. Vznikaly zařízení s širším spádovým územím, a to podle předpisů o tzv. chudinské péči. Zařízení neměla být již vyloženě charitativními, ale přesto se podstatně neodlišovala od charitativních útluků jak soukromých, tak církevních, velmi často nedosáhla ani jejich úrovně. Počet těchto zařízení byl naprosto nedostatečný a nestačil zaopatřit ani nejnutnější případy, to i přes zemská ustanovení, která zemím, okresům a obcím nařizovala tyto ústavy zakládat. Údaje hovoří o podpoře 5 039 dětí. Podle výpočtů zemské statistické kanceláře bylo však v Čechách zjištěno celkem 45 362 dětí, které potřebovaly pomoc a ochranu.

Mezi další, kdo zakládal a udržoval takováto zařízení, patřily charitativní spolky.

³⁸ ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*, Praha : 1988, s. 162.

Spolkové ústavy vznikaly z podobných principů jako ústavy soukromé a obecní, postupně však dostávaly stále více ráz veřejných institucí. Postupně síť těchto zařízení převládala. Sirotčince soukromé, spolkové i veřejné u nás existovaly dlouho vedle sebe (např. v roce 1908 jich bylo v Čechách 77 a na Moravě ještě v roce 1936 bylo vedle veřejných okresních dětských domovů 34 útulků pro děti a sirotčinců vydržovaných různými institucemi soukromými a církevními).

V období těsně před a po první světové válce se péče o tuto kategorii dětí ujaly tzv. okresní péče o mládež, které sdružovaly dobrovolné pracovníky k péči o mládež. Vznikaly postupně od roku 1908 jako dobrovolné spolky. V roce 1921 však byly reorganizovány jako instituce poloveřejné. Tyto okresní péče o mládež začaly postupně budovat síť okresních dětských domovů, které se zakládaly na pokrokovějším základě, než byly staré sirotčince. Na Moravě bylo v roce 1921 jen 12 okresních dětských domovů, v roce 1926 to bylo již 31. Za dalších deset let vzrostl tento počet na 60, v roce 1946 bylo v bývalých 83 soudních moravských okresech dokonce 70 okresních dětských domovů.

V tomto období byly dětské domovy budovány jako malé ústavy rodinného typu pro 15-25 dětí, v nichž si pěstounka-správkyně měla počínat jako matka těchto dětí. Život v nich odpovídal v podstatě situaci velké rodiny.

Tato zařízení však měla i svou stinnou stránku, tou byla nízká pedagogická kvalifikovanost personálu. Na svou funkci se vychovatelka, která byla současně pěstounkou a správkyňí, připravovala pouze praktickou instruktáží a hospitací v několika tzv. instruktážních dětských domovech, v nichž pracovaly zkušenější pěstounky-správkyně.

Mezi domovy se objevovaly i značné rozdíly, hlavně ve vybavení a hospodaření, které bylo dotováno státem jen zčásti, a tak byl provoz domova závislý na tom, kolik prostředků se podařilo získat různými dobročinnými akcemi a sbírkami. Přes všechnu snahu okresních péčí o mládež zůstávaly dětské domovy v tomto období převážně ústavy zaopatřovacími a sociálními.

Až po druhé světové válce nastal obrat v organizaci a pojetí péče o děti vyžadující z různých důvodů pomoc společnosti. Okresní péče o mládež jako poloveřejná instituce a jiné dobrovolné spolky byly zrušeny a jejich úkoly převzaly národní výbory. Ústavní výchově, která byla doposud závislá převážně na dobročinnosti, se tak dostalo pevného materiálního

a právního zajištění. Dětské domovy se dostaly z podoby charitativních sociálních institucí do podoby zařízení výchovného. Tím se začlenily do školské soustavy a získaly tak právní a organizační základnu pro další rozvoj.

V roce 1971 je vydána Ministerstvem školství České socialistické republiky koncepce nového rozdělení dětských domovů. Tato transformace se týkala především rozdělení dětských domovů na internátní a rodinný typ.

Zavádění nové koncepce přineslo podstatné zkvalitněním materiálních, sociálních i personálních podmínek. To se samozřejmě odrazilo ve výsledcích výchovně vzdělávací práce. Úpravy v organizaci dětských domovů omezily časté a nežádoucí přesuny dětí a položily základy komplexní, systematické a všestranné péče o děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou.

Postupem doby však bylo nutné posílit jejich společenské postavení. Proto byla této problematice věnována odpovídající pozornost v nově přijímaných zákonných opatřeních. Zákon České národní rady č. 76/1978 Sb. již obsahuje samostatnou část věnovanou školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Závaznými ustanoveními byla tato zařízení začleněna do československé výchovně vzdělávací soustavy jako její nedílná součást a zároveň byla zvýrazněna společenská závažnost této oblasti.

Nejvýznamnějším novým opatřením, které zákon České národní rady č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních v oblasti dětských domovů přinesl, bylo uložení povinnosti pečovat nejen o veškerou mládež, jejíž situace vyžadovala institucionální zabezpečení až do zletilosti, ale i umožnit péči o ty, kteří přes svoji zletilost nebyli schopni se sociálně osamostatnit, protože se ještě připravovali na povolání.³⁹

V současné době je v naší zemi 150 státních i soukromých dětských domovů, v nich žije cca 4 500 dětí. Kapacita je 5 310 lůžek, čili v průměru 35 lůžek na jeden dětský domov.⁴⁰

³⁹ ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Sociálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha : 1988, s. 161-165.

⁴⁰ STÁRKA, J. *Současný stav, mýty a nepravdy v oblasti ústavní a ochranné výchovy*. [online].

4.2 Dětské domovy podle zákona č. 109/2002 Sb.

Nynější zákonná úprava ruší rozdělení dětských domovů na rodinný a internátní typ a ponechává pouze typ rodinný. Podle zákona 109/2002 Sb. tvoří rodinnou skupinu v rámci dětského domova nejméně 6 a nejvíce 8 dětí, v dětském domově se školou to je nejméně pět a nejvíce osm dětí. Celé zařízení pak má nejméně dvě a nejvíce šest rodinných skupin v obou typech. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny; výjimečně je možné zařadit děti do různých výchovných skupin, zejména z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů.⁴¹ Pokud chtějí domovy internátního typu i nadále fungovat, musejí přejít na zařízení rodinného typu do dvou let od nabytí účinnosti tohoto zákona.

Od začátku transformace dětských domovů již uběhla delší doba, avšak postupná přeměna internátního typu dětských domovů dodnes nekončí. Kvůli praktické nemožnosti přejít na tento druh zařízení byl termín nutnosti přetransformovat organizaci dětských domovů posunut. Jedněmi z překážek, které nedovolují rychlejší změnu, jsou nedostatek financí a chybějící lidské kapacity.

Ustanovení přejít na domovy rodinného typu má za cíl zlepšit úroveň a kvalitu ústavní péče o děti. Nacházíme zde především snahu o individuální práci s dětmi, jako by tomu mělo být v rodině. Jak říká Ernest Legouvé: *„Vychovávat dítě znamená učit je, jak se obejde bez vás.“* Proto by dětské domovy měly dát dětem hlavně do vínku znalosti, schopnosti a dovednosti, jak si poradit i po opuštění dětského domova. A to by mělo být hlavním cílem ústavní péče o děti, které musejí prožít svůj život v ústavu.

Jak již bylo řečeno, všechny dětské domovy ještě nestihly přejít na domovy rodinného typu, jak stanoví zákon. Proto popisujeme oba předchozí typy v příloze číslo 1.

⁴¹ § 4, odst. 4 zákona č. 109/2002, Sb.

4.3 Život dítěte v dětském domově

Tuto kapitolu zařazujeme pro lepší přehled a povědomí o prostředí, ze kterého děti přicházejí. Považujeme za důležité ukázat přehled základních hledisek výchovy dětí v dětských domovech a s nimi spojených pozitivních i negativních dopadů.

4.3.1 Přijímání dětí do dětského domova

Ústavní výchova má i přes řadu odpůrců stále svoje opodstatnění, a to zvláště v případech, kdy je nutné ihned odejmout dítě z rodiny a teprve potom rozhodnout o formě náhradní péče. Je nařizována na základě zákona č. 94/1963 Sb., o rodině v zájmu dítěte a pro jeho ochranu. Má být nařizována dětem, které nevykazují závažné poruchy chování a nedopouštějí se trestné činnosti.

Většina dětí přichází do dětských domovů na základě rozhodnutí soudu, který je oprávněn vydat předběžné opatření. Předběžné opatření soud vydává do 24 hodin, a to v situaci, kdy je vážně ohroženo zdraví dítěte, a nabývá účinnosti okamžitě. Případné nařízení ústavní výchovy musí být vydáno do tří měsíců. Tyto náležitosti upravuje Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních ze dne 30. 8. 2006 navazující na zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, kde jsou tyto podmínky komplexně řešeny.

Do dětského domova jsou děti vřazeny na základě komplexního vyšetření diagnostického ústavu, do jehož spádové oblasti dětský domov náleží. Úkolem diagnostického ústavu je analyzovat problémy dítěte a vypracovat výchovná doporučení, která budou realizována v ústavu, do něhož bude dítě následně umístěno. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů.

Výjimky tvoří dítě, které končí pobyt v kojeneckém ústavu, nebo jedinec bez poruch chování a emocí. Tyto děti nemusí projít diagnostickým ústavem. Zřizovatelem dětských domovů je příslušný krajský úřad. Dozor nad dodržováním právních předpisů pro výkon

ústavní výchovy zabezpečuje kompetentní státní zástupce, v jehož územní části se zařízení nalézá.

Příjem dítěte provádí ředitel nebo zástupce ředitele a sociální pracovníce, která provádí kontrolu úplnosti dokladů dítěte. Při nástupu provádí ředitel nebo jeho zástupce ústní pohovor s dítětem. Ucelené informace o dětském domově se dítě dozví od skupinového vychovatele, který jej seznámí s vnitřním řádem. Sociální pracovníce poté musí zaslat oznámení o přijetí dítěte do dětského domova rodině, orgánu sociálně právní ochrany dítěte, soudu a dětskému diagnostickému ústavu.

Děti, které jsou umísťovány do dětského domova, většinou byly nuceny po různě dlouhou dobu vyrůstat v málo podnětném a pro ně nepříznivém prostředí. To se samozřejmě negativně odráží v jejich tělesném, duševním a sociálním vývoji.

Již sama genetická výbava těchto dětí nebývá příznivá. Mohou se u nich vyskytovat různá dědičná zatížení, často doplněná o následky škodlivého způsobu života matky v době těhotenství (alkohol, drogy, prostituce) i o následky její špatné péče o dítě po jeho narození.

Výchovná opatření, která zpravidla předcházejí výchově ústavní, jsou: napomenutí, dohled nad výchovou, omezení, popř. svěření dítěte do péče jiného občana.

Pobyt dítěte může být ukončen soudním rozhodnutím o zrušení ústavní výchovy, dosažením zletilosti nebo přemístěním do jiného typu zařízení.⁴²

4.3.2 Některé specifické problémy dětí

Často se vyskytujícím problémem po umístění dítěte v dětském domově bývá jeho adaptace na nové prostředí, tzn. problémy s ní spojené. Každé dítě prožívá své odebrání z rodiny různě: mohou se projevit jeho nepřiměřené reakce na požadavky vychovatelů, těžko respektují zájmy a potřeby ostatních dětí a ve vztahu k ostatním mohou být nedůvěřivé.

V emocionální oblasti můžeme pozorovat určitou labilitu projevující se proměnlivostí nálad a pocitů, plačtivostí, neklidem, úzkostí, dokonce až vzdorovitostí a agresivitou. Odloučení od rodičů pokládají za nespravedlnost a těžko se s touto situací vyrovnávají, proto je na místě snaha pedagoga získat si důvěru dítěte v něj samotného i k prostředí, kde bude

⁴² § 12 zákona č. 109/2002 Sb.

žit. Zároveň však musí být podporován kontakt s původní rodinou, která se snaží o zkvalitnění svého výchovného prostředí.⁴³

Z hlediska psychického stavu se u dětí vedle primárně podmíněné mentální retardace objevuje i mnoho druhotně vzniklých a vyvíjejících se psychických škod a „poranění“. Některé děti jsou obětmi týrání, zneužívání a zanedbávání, což se nesmazatelně promítá do jejich psychiky. Vymětal říká: „To, co jsme jednou celou svou bytostí prožili a co nás zasáhlo jako celek, z psychiky nezmizí.“⁴⁴

Samozřejmě, že ne všechny děti v dětském domově musí být ve svém stavu a vývoji poškozené. Je důležitá doba, kdy dítě rodinu ztratilo a za jakých okolností se tak stalo. „Patří k základním poznatkům, že čím je dítě mladší, tím jsou závažnější a méně napravitelné škody nenáležité péče o ně.“⁴⁵

Zpočátku je u těchto dětí patrné horší přizpůsobení režimu v domově, obtížněji se zapojují do činností, problémy mívají v oblasti sebeobsluhy (zejména s dodržováním osobní hygieny), mají také nedostatečné společenské a pracovní návyky. Problémy se vyskytují i se systematickým a soustavným plněním školních povinností. Téměř při všech aktivitách těchto dětí můžeme sledovat méně samostatnosti a vytrvalosti. Prioritou pro pedagoga by mělo být zjištění momentální úrovně psychického a fyzického vývoje, příčin a projevů zaostávání a adekvátně tomu volit výchovné prostředky a metody, popř. spolupracovat se specializovanými pracovišti.

4.3.3 Výchova dětí v dětských domovech

Výchova dětí v dětských domovech je termín jen obtížně zobecnitelný. Přístup k dětem je jiný v různých typech dětských domovů. Výchova v dětských domovech internátního typu je naprosto jiná než výchova v dětských domovech rodinného typu. Stejně tak se velice liší jednotlivé dětské domovy mezi sebou. A nejen dětské domovy, ale i přístupy konkrétních vychovatelů, kteří působí v jednom dětském domově, mohou být odlišné. Asi ve všech

⁴³ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : 1999, s. 12.

⁴⁴ VYMĚTAL, J. *Úzkostné děti a jejich výchova*. Praha : 1979, s. 29.

⁴⁵ DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999, s. 85.

odvětvích lidské činnosti platí, že výsledky práce záleží na přístupu lidí, kteří ji vykonávají. A v oblasti výchovy opuštěných dětí to platí dvojnásobně. Záleží zkrátka na lidech.

Nicméně se zdá, že celkový trend, který je patrný v celé ústavní výchově v České republice, se ubírá správným směrem. Postupné upouštění od dětských domovů internátního typu, kde je běžné, aby děti spaly na pokojích po deseti a vychovatelé se střídali tak rychle, že nestačí navázat s dětmi bližší vztah, je pozitivním posunem.

Organizace výchovně vzdělávacích činností, zájmových činností, včetně systému prevence sociálně patologických jevů i organizace péče o děti v zařízení, je specifikována ve vnitřních řádech veškerých dětských domovů. Všechna tato zařízení jsou povinna vypracovat vnitřní řád a jeho schválení potvrzuje příslušný zřizovatel. Při tvorbě vnitřního řádu postupují podle přílohy Vyhlášky č. 438/2006 Sb., v níž jsou uvedeny veškeré jeho potřebné součásti. Mimo jiné je nutno přihlížet ke druhu, typu a vnitřní struktuře zařízení i k věkovým a specifickým potřebám dětí (klientů). Pro stanovení cílů výchovně vzdělávacích činností dětských domovů jsou podstatné příslušné rámcové vzdělávací programy.

Výchova dítěte má, podle Úmluvy o právech dítěte směřovat k:

- rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu,
- přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi národy a etnickými skupinami.

4.3.3.1 „Realita všedního dne“

Zaopatření dětí v dětském domově

Dětem umístěným v dětském domově a nezaopatřeným osobám je poskytováno plné přímé zaopatření⁴⁶, tj.: stravování, ubytování a ošacení, učební potřeby a pomůcky, musí uhradit nezbytně nutné náklady na vzdělání, dále náklady na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění. Dětem jsou také poskytovány osobní dary k narozeninám, úspěšnému ukončení studia a jiným obvyklým příležitostem, je jim poskytována věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek

⁴⁶ § 2 odst. 7 zákona č. 109/2002 Sb.

v hodnotě nejvýše 15 000 Kč při jejich odchodu ze zařízení a kapesné, to činí za kalendářní měsíc nejvíce:

- 45 Kč, jde-li o dítě do 6 let věku,
- 105 Kč, jde-li o dítě od 6 do 10 let věku,
- 180 Kč, jde-li o dítě od 10 do 15 let věku,
- 270 Kč, jde-li o nezaopatřené dítě od 15 do 26 let věku, nejméně však dvě třetiny částky vypočtené podle všech výše uvedených bodů.

Dále dětem mohou být podle rozhodnutí ředitele hrazeny potřeby pro využití volného času a rekreaci, náklady na kulturní a uměleckou a sportovní činnost, náklady na soutěžní akce i rekreace.

Denní řád – organizace dne

Děti se v domově řídí denním řádem, to znamená, že v určitou stanovenou dobu by měly vykonávat dané činnosti. Organizace dne se v pracovních dnech a o víkendu a prázdninách liší. Konkrétní ukázka denního řádu⁴⁷ je ke zhlédnutí jako příloha číslo 2.

Příprava na vyučování

Děti navštěvují předškolní a školní zařízení, která nebývají součástí domova. Při zařazování dětí do nich berou pracovníci domova v potaz spádovou oblast domova a zejména rozumové schopnosti dítěte.

V dětských domovech je zajištěna systematická příprava na vyučování, která je součástí denního režimu. Kromě písemné a ústní přípravy umožňuje domov rozvíjení a upevňování školních vědomostí např. formou didaktických her při vycházkách, návštěvách výstav nebo divadelních představeních.

Organizace zájmové činnosti

Dětské domovy nabízejí široký výběr aktivit, kterých se mohou děti ve svém volném čase zúčastnit. Děti navštěvují dle svých schopností a zájmů různé kroužky, které nabízejí

⁴⁷ KRŠKO, A. *Vnitřní řád dětského domova dětského domova a školní jídelny, Nové Strašecí*. [online].

školy, základní umělecké školy či zájmové organizace. Prioritní je integrace dětí do společnosti a navazování sociálních vazeb mimo dětský domov.

Volný čas dětí je vyplňován např. sportovními aktivitami, výtvarnými a rukodělnými činnostmi, vycházkami nebo výlety.

Děti se často účastní různých národních i mezinárodních sportovních a uměleckých soutěží, letních prázdninových srazů apod.

Pro děti, které nemohou trávit prázdniny u svých zákonných zástupců, zajišťuje dětský domov letní tábory nebo zimní výjezdy různého charakteru. Zde je také možnost využít nyní organizované nabídky táborů v rámci projektu Parťáci.

Vycházky

Vychovatel působící u rodinné skupiny může dítěti udělit volnou vycházku. Tuto vycházku je možné udělit kterýkoliv den v týdnu, ať již v pracovní, nebo v sobotu či v neděli.

Dítě mladší sedmi let může trávit volný čas mimo objekt dětského domova jen za dohledu výchovného pracovníka, dítě starší sedmi let s vědomím výchovného pracovníka i bez jeho dohledu. Vychovatel ví, kde a s kým dítě pobývá. Volná vycházka se zapisuje do knihy vycházek.

Osobní volno pro duševní relaxaci dětí uděluje vychovatel pravidelně každý den v délce nejméně jedné hodiny. Děti se v době osobního volna věnují činnostem dle vlastního zájmu. Nejvhodnější doba pro osobní volno je po napsání úkolů nebo po večeři, ale vychovatel je může udělit i v jinou dobu.

Pravidla vycházek upravuje vnitřní řád dětského domova.

4.3.4 Problémy ústavní péče

V minulosti se v souvislosti s výchovou v ústavních zařízeních často hovořilo o psychické deprivaci jako závažném narušení vývoje dětí. Podstatou psychické deprivace je neuspokojení základních psychických potřeb dítěte (viz kap. 1.1.2), které většinou dítěti poskytují jeho rodiče, rodina. V případě umístění dítěte do dětského domova tuto funkci přebírá zařízení. Dříve se v nich střídal velký počet vychovatelů u dětí, tato nestálost a proměnlivost osob pak zabraňovala, aby si dítě mohlo vytvořit trvalé citové pouto k jedné

osobě. Děti postrádaly tolik potřebnou mateřskou něhu a lásku, chyběl jim pocit bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. Citové strádání se projevilo v jejich vývoji, začaly se opožďovat ve vývoji řeči, v rozvoji intelektu, v sociálních dovednostech, byly častěji nemocné a v pozdějším věku mívaly problémy především s navazování partnerských vztahů.⁴⁸

Podíváme-li se na tento problém ze současného pohledu, je nutné zdůraznit, že psychické deprivace v dětských domovech dnes zřejmě ubylo.⁴⁹ Důvodem je postupné rušení velkých kolektivních ústavních zařízení a budování menších zařízení dětských domovů rodinného typu, u nichž je pravděpodobnost, že budou dosaženy dobré výchovné výsledky. Kvalita vzdělání vychovatelů se zvýšila, požadavkem pro výkon této profese je absolutorium vysoké školy v oboru speciální pedagogika. Postavení vychovatele se projevuje snahou přiblížit se rodičovské roli, což lépe umožňuje snížení jejich počtu na dva stálé vychovatele na jednu rodinnou skupinu, v intenzivní péči o dítě. Dětský domov se většinou opírá o interdisciplinární týmovou práci a vychovatel je zde ústřední postavou. Koordinuje služby ostatních odborníků (psycholog, sociální pracovníce, učitelé) a sám se na nich podílí. Posílen byl počet pomocného pedagogického personálu (nočních vychovatelů). Rovněž došlo k prostorovým a organizačním změnám v nesporně pozitivním směru.

Důraz je kladen na individuální přístup k dítěti s využitím alternativních metod a forem práce. Rozvoj tělesných, psychických a citových schopností i sociálních dovedností každého dítěte se uskutečňuje na podkladě systematického plánu rozvoje osobnosti dítěte, který vytváří většinou kmenový vychovatel ve spolupráci se zbývajícími vychovateli v každé rodinné skupině. Tento plán se opírá o důkladnou diagnostiku schopností a dovedností dítěte, jehož součástí je rodinná i osobní anamnéza. Každého půl roku se vyhodnocují pokroky v rozvoji jednotlivých složek osobnosti dítěte a zároveň se stanovují další cíle, které mají v co nejoptimálnější míře zajistit, aby v konečném výsledku odcházel mladý člověk z dětského domova připraven vést samostatný život a stal se plnohodnotnou součástí společnosti.

Veškeré tyto změny jsou pevně zakotveny v zákoně č. 109/2002 Sb. I přesto, že jeho postupná realizace v praxi přináší různá úskalí, neboť v mnoha zařízeních řeší prostorové

⁴⁸ VYMĚTAL, J. *Úzkostné děti a jejich výchova*. Praha : 1979.

⁴⁹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti rodina a stres*. Praha : Galén, 1994, s. 198.

problémy, velkou feminizací mezi personálem i jeho odborností, se problémy postupně eliminují a dětské domovy dokazují svou nezastupitelnost v systému školských zařízení.

Přes veškeré snahy o transformaci dětských domovů nacházíme stále skutečnosti, které hovoří o nenahraditelnosti, funkční rodiny a jejího prostředí.

Ústavní péče má na dítě celou řadu dopadů, které lze považovat za negativní, pokusíme se tedy o jejich shrnutí.

Vychovatelé v dětských domovech nebo v jiných zařízeních tzv. kolektivní výchovy tráví se svěřenými dětmi určitý vymezený pracovní čas, ale svůj domov mají někde jinde, někde jinde jsou také citově zakotveni. Dětský domov je jim pracovním místem a děti v něm jsou jen předmětem pracovní profesionální činnosti. V rodině je tomu jinak. Pro tu je příznačné, že se v ní všichni chovají otevřeněji, přirozeněji, upřímněji, než kdekoli jinde.⁵⁰ Odsud vyplývá problém **nemožnosti vytvoření hlubokého citového vztahu** k jedné osobě, která by plnila funkci osoby mateřské. Pokud si dítě vztah ke „své“ vychovatelce vytvoří, pak o to horší je pro něj denní odlučování a vědomí, že mu nepatří, že má svou rodinu.⁵¹ Jak tvrdí Matějček⁵², dítě potřebuje pocit jistoty a bezpečí, zejména pak jistotu vztahů, a tu mu žádná jiná instituce nežli rodina nemůže poskytnout.

Časté střídání ústavních zařízení během dětství (většinou tři až pět) závažně narušuje potřebu stability a kontinuity dítěte. Děti jsou přemísťovány do jiných typů ústavních zařízení (z kojeneckého ústavu do dětského domova, z klasického dětského domova do domova se zvýšenou výchovnou péčí, apod.), někdy jsou z domova navraceny zpět do své původní rodiny nebo putují do pěstounské rodiny, přičemž některé se odtud opět vracejí zpět do dětského domova. V důsledku přerušení již vytvořených vztahů se projevuje separační úzkost, která mívá za následek přechodný regres vývoje, vždy jde o velmi traumatizující zásah do života dítěte. Podle Koluchové⁵³ vyvolává změna prostředí řadu potíží a poruch, od neurotických projevů, přes depresivní rozlady, různé závady v chování až po apatickou otupělost.

⁵⁰ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 1994, str. 15.

⁵¹ KOLUCHOVÁ, M. *Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace*. Praha : 1987, s. 33.

⁵² MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 1994, s. 8.

⁵³ KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha : 1992, s. 37.

Velkým problémem pro vývoj dětí v kolektivní ústavní péči je **relativní chudost podnětů** pro jejich harmonický vývoj. Děti v dětských domovech mají většinou mnoho různých, moderních hraček a materiálně netrpí žádným nedostatkem, výrazně zde ale chybějí především citové a sociální podněty. Právě v jedinečném prostředí rodiny dítě vidí první a zároveň permanentní ukázkou náklonnosti a lásky, a to ve vztahu k němu, mezi rodiči i sourozenci navzájem, k lidem kolem sebe a ve vztahu k okolnímu světu. Ani tuto podstatnou skutečnost nemůže zajistit žádný ústav na světě.

Je patrné, že těmto dětem chybí např. pocit plynulosti životního běhu, stálosti mezilidských vztahů, upevněné osobní identity, chybí jim modelové chování a situace v běžné rodině. Dítě má **menší možnosti sociálního učení** než děti v rodině, které žijí uprostřed bohatého pletiva vztahů. Získává povědomí o roli matky a otce i ostatních členů rodiny (sourozenci, prarodiče atd.), jak otec s matkou důvěrně komunikuje, jakým způsobem řeší konflikty, jak se vítají, usmívají, udobřují po hádce, jak řeší každodenní situace apod., což je nezbytné pro jeho budoucí život v partnerství. Velká část bývalých svěřenců z dětských domovů selhává právě v této oblasti, kde je znát vliv patrné absence mužského či ženského vzoru v době dětství i dospívání. Rodiče také vtiskují dítěti model budoucích vztahů k ostatním lidem.⁵⁴

V současném období, kdy došlo k transformaci dětských domovů, je málo kladen důraz na samostatnost dětí, především v oblasti životních dovedností a návyků. Děti mají **málo příležitostí pro osobní iniciativu a zodpovědnost**. Osobní čas dětí je příliš svázán, organizován, což je do značné míry v tomto zařízení nutné.

Velice vážným problémem je pak **ukončení ústavní péče ve věku 18 let** dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobnostní zralosti a vyspělosti.

Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování dětí, které byly vychovány v ústavní péči. Vyskytují se problémy se začleněním do společnosti a života mimo domov po opuštění relativně chráněného prostředí v ústavním zařízení. Adolescenti jsou v této pozici v nepříjemném postavení, protože většinou

⁵⁴ KERN, H. et al. *Přehled psychologie*. Praha : 2000.

nemají záchrannou sociální síť v podobě vlastní rodiny nebo příbuzných, určité skupiny, na kterou mají silné vazby.⁵⁵

Problémem je i finanční zajištění při odchodu dítěte z dětského domova. Přestože dostává určitý finanční obnos do začátku, je tato částka vzhledem k nárokům prvních měsíců samostatného života spíše nedostačující (jedná se o maximální částku 15 000 Kč).

Přes všechny výše popsané nedostatky dětských domovů nesmíme zapomínat na skutečnost, že pro děti, které se ocitají v mimořádných situacích a často jsou doslova ohroženy na životě, jsou dětské domovy útočištěm a tedy stále nezbytným zařízením. Nehodí se ale pro trvalý pobyt dítěte od jeho útlého věku až do dospělosti. Dětské domovy by měly být jen dočasným azylem pro děti, které z jakýchkoli důvodů ztratily rodinnou péči a potřebují péči náhradní, a usilovat o vyhledání vhodného typu náhradní rodinné péče tak, aby pobyt dětí v ústavech byl co možná nejkratší.

4.3.5 Odchod ze zařízení

Děti opouštějí dětský domov po dosažení zletilosti, tj. v osmnácti letech, pokud mají ukončené vzdělání. V případě, že dítě nemá ukončené vzdělání pro přípravu na své budoucí povolání, je možné jeho odchod odložit na základě písemné dohody o dlouhodobém pobytu dítěte v dětském domově do doby, kdy bude mít vzdělání ukončeno, nejdéle však do 26 let.⁵⁶

Mladistvému, jenž dosáhne zletilosti a odchází z dětského domova, je poskytnuta podle skutečné potřeby v době propuštění a podle kritérií interního řádu dětského domova věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 Kč.⁵⁷ Věcná pomoc ale nenáleží těm mladým lidem, kteří jsou v dětském domově umístěni na základě žádosti jejich rodičů či jiných zákonných zástupců.

Kromě finanční či věcné pomoci je zletilému jedinci při odchodu poskytnuta ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce. Ještě další dva roky po opuštění dětského domova je mu zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací.

⁵⁵ FALTÝNEK, V. *Příprava mládeže na život mimo dětský domov*. 2007, s. 33.

⁵⁶ § 24 odst. 5 zákona č. 109/2002 Sb.

⁵⁷ § 33 zákona č. 109/2002 Sb.

Otázkou zde zůstává, jak lze dítěti zajistit pomoc po dobu dvou let, když nemá zájem a odstěhuje se do místa, kde nepůsobí sociální kurátor, který se o něj má postarat. Dítěti není nařízena žádná povinnost dva roky udržovat kontakt s přiděleným sociálním kurátorem. Záleží jen na dítěti samotném, jak se rozhodne a zda vůbec chce pomoc od pro něj do této doby téměř „cizího“ člověka.

Přestože se způsob života v dětských domovech mění tak, aby se co nejvíce přiblížil životu v běžných rodinách, po ukončení ústavní výchovy nastává mezi životem dětí z rodin a dětí z ústavní péče značný rozdíl. Mladí lidé se v případě potřeby mohou obracet na ty, kteří je v ústavní péči vychovávali, ale ti jim mohou pomoci jen ve velmi omezené míře (většinou je to rada, projev empatie apod.).

Jako problém vidíme, že současná legislativa se staví přinejmenším pasivně k další soustavné péči ze strany ústavního zařízení o mladé dospělé lidi, kteří ústavní výchovu již ukončili. Vůbec problematiku odchodu dětí z ústavního zařízení řeší současná legislativa jen velmi okrajově, vzhledem k tomu, o jak velký problém se jedná.

4.3.6 Příprava dítěte na odchod z dětského domova

Příprava dětí na odchod probíhá v každém domově tak trochu jinak, každý má odlišné pojetí této přípravy. Můžeme však nalézt podobné kroky. Dochází k předávání zkušeností mezi zaměstnanci a řada neziskových organizací, které se v současné době touto problematikou zabývají, mohou být velkou inspirací i pro domovy samotné.

Příprava dětí na samostatný život probíhá v dětských domovech rodinného typu běžně každý den, a to činnostmi, které děti vykonávají a které jsou důležité pro jejich budoucí život.

Děti většinou už dlouhou dobu před odchodem pocítují velkou nejistotu z budoucnosti, z toho, jak zvládnou samostatně žít, kde budou bydlet, jestli najdou samostatnou práci... Na tento krok řada dětských domovů své jedince připravuje po celou dobu jejich pobytu v domově.

Prvním závažným krokem je většinou výběr budoucího povolání, kde se domovy snaží vycházet ze zájmu dítěte, z jeho koníčků, samozřejmě i s ohledem na jeho schopnosti a dovednosti.

K dlouhodobější přípravě bezpochyby patří učení se nejrůznějším domácím pracím, fungování společného soužití, výchova k toleranci apod. K tomuto právě přispívá život v rodinných buňkách, které zároveň napomáhají dětem k učení odpovědnosti za nejrůznější práce, jako je např. zajištění stravy o víkendu. Děti dostanou určitý obnos peněz a mají za úkol připravit pro všechny jídlo na celý den. V těchto případech však nebývá takovému řešení nakloněna hygienická stanice, která tento způsob stravování ve veřejných zařízeních nepovoluje. Zvládnání takovýchto dovedností je však velikým přínosem do budoucího života.

Vedle výběru budoucího povolání, učení se fungování domácnosti se nezapomíná ani na informace z oblasti fungování úřadů, dále jsou různými metodami rozvíjeny jejich sociální kompetence apod. Řada neziskových organizací pořádá různě zaměřené akce na rozvoj všech možných schopností a dovedností dětí. Tyto schopnosti by měly pomoci nejen při odchodu z dětského domova, ale i v budoucím životě.

Také sdružení Pionýr diskutuje nad možnostmi zapojení pionýrských skupin nebo přesněji zaměřených kolektivů dobrovolníků (např. studentů sociálních a pedagogických disciplín), kteří budou ochotni organizovaně poskytovat skupinám i jednotlivcům dětí určitou formu osobnostních tréninků a aktivit na podporu jejich rozvoje.

Horší už to obecně bývá s kontaktem dětí s vnějším světem a lidmi v něm. Hodně dětí, které odcházejí po završení plnoletosti z dětského domova, má možnost žít samostatný život a přece si raději vybírají život v Domech na půli cesty, u svých původních rodičů, nebo se alespoň nevzdávají kontaktu s dětmi a vychovateli v bývalém dětském domově (bývají i případy, že mladý člověk odešel z dětského domova, má pronajatý vlastní byt a práci, ale veškerý volný čas tráví se svými přáteli z dětského domova a domů chodí jen na noc).

Odchod z rodiny je pro každého velkým zlomem, ale co teprve potom odchod dětí z dětského domova. Většina dětí odcházejících z dětského domova do života nemá žádné rodinné zázemí, nikoho, kdo by jim podal pomocnou ruku. My, kteří jsme vyrostli v normální rodině, si asi jen těžko dokážeme představit život bez kořenů a bez zázemí.

A i když to všechno člověk zvládne, pociťuje často negativní emoce, protože nemá s kým sdílet svůj život, nemá kam zajít pro radu, útěchu. Lidi, na které byl zvyklý, ztratil, a než si najde nový okruh přátel, popř. životního partnera, nějaký čas to trvá a za ten čas se může stát spousta věcí, které poklidný život mohou ohrozit, nebo jej úplně převrátit naruby.

Tento fakt je také těžištěm cíle projektu Partáci, který spatřuje v soustavné činnosti s dětmi ohnisko náležitých a trvalých vazeb, které mohou děti získat.

4.3.7 Zajištění bydlení

V oblasti zajištění bydlení vycházejí dětské domovy svým svěřencům vstříc, a to především s pomocí hledání vhodného ubytování. Personál dětského domova začíná v hledání bydlení zhruba půl roku před plánovaným odchodem dítěte.

Pokud je to možné a vhodné pro další vývoj dítěte, většinou se uvažuje o návratu do původní rodiny jako o první možnosti. Nejdůležitější však je, jestli se vůbec do rodiny vrátit chce. Některé děti po celou dobu ústavní péče udržují kontakt se svými rodiči a sociální úřady, které je vytrhly z náruče rodičů většinou ze sociálních důvodů, berou dětský domov jako nutné zlo.

V případě, že dítě uvažuje o návratu do své původní rodiny, je nutné pečlivě zvážit, jaký dopad tento návrat na ně bude mít. Přestože tato možnost většinou nebývá ideální, bývá mezi dětmi opouštějícími dětský domov často využívána.

Některé domovy mají k dispozici tzv. „**startovací byty**“, které jsou určeny pro děti od 15 let, žijí zde samostatně, ale pořád spadají pod svou původní rodinnou buňku, a zodpovídají se svému vychovateli. Na děti je přenášena jistá míra odpovědnosti, nejen za údržbu a chod domácnosti, ale učí se i hospodařit, kdy dostávají fiktivní peníze a zkouší si budoucí život tak trochu „nanečisto“. Většinou se jedná o garsoniéry, kde mohou bydlet dvě až tři děti. V případě, že dětský domov tuto možnost nenabízí, snaží se svým dětem zajistit ubytování jinde.

Další možností, kam dítě může po odchodu z dětského domova jít, je **samostatné bydlení**. Velkou roli tady hraje spolupráce domova s městem či obcí, která může, pokud má k dispozici, přidělit odcházejícímu dítěti nějaký byt.

Jinou možností jsou i různé **ubytovny**, ve kterých mladí lidé bydlí v rámci svého zaměstnání. V neposlední řadě jsou tu zařízení právě pro děti odcházející z ústavní péče, jakési nadstavby nad dětskými domovy. Jde o tzv. **Domy na půli cesty**, které poskytují šanci mladým lidem po opuštění dětského domova. Tvoří určitý mezistupeň mezi ústavním a zcela samostatným životem. Domy nabízejí svým klientům přechodné bydlení (nejčastěji v délce

jednoho roku) a učí je zvykat si na samostatný život mimo zdi ústavu. Učí se se získanými financemi hospodařit a zároveň se učí plnit povinnosti, jež jsou pro svět dospělých samozřejmé, přebírají odpovědnost za své vlastní činy, to znamená, že pozvolna přivýkají samostatnému životu.

4.3.8 Zajištění zaměstnání

Děti v dětských domovech se na svoje budoucí povolání připravují na středních školách nebo učilištích. Pokud nepokračují ve studiu, je zapotřebí, aby si našly zaměstnání, které je bude v dalším samostatném životě žít. Některé děti dostávají pracovní nabídky již v době svého učňovského období.

Řada domovů jedinci velmi aktivně pomáhá s hledáním práce. Využívají kontakty ze zaměstnání, kde děti byly na brigádě či praxi, spolupracují s městskými úřady, nebo také firmami sponzorů, které se finančně podílejí na chodu a aktivitách domova.

Podpora a pomoc při hledání zaměstnání by měla být dříve, než dítě dětský domov definitivně opustí. Pokud tomu tak není a dítě odchází např. do své původní rodiny a je evidováno na úřadu práce, často se stává, že motivace najít si zaměstnání se postupně vytrácí a mladý člověk se přizpůsobuje prostředí, ve kterém žijí jeho rodiče. Takový stav se pak jen těžko dá zvrátit.

V případech, kdy děti odcházejí do jiných zařízení, jako jsou Domy na půli cesty, není jim potřeba shánět rychle zaměstnání tak palčivá, protože si většinou nacházejí zaměstnání v blízkosti zařízení.

Příprava dětí na odchod z dětského domova je v různých dětských domovech rozdílná. Je patrný i různý přístup, kdy v jednom domově jsou děti vypravovány do života s všemožnou péčí a pomocí a v jiném jsou víceméně ponechány bez pomoci a bez zázemí. Jen pracovníci jednotlivých domovů vědí, jestli dělají opravdu maximum pro to, aby dítě bylo po odchodu úspěšné. Doufejme, že snaha opravdu je, a cíl, kterého se snaží dosáhnout, bude naplněn. Hlavně je potřeba myslet na to, aby se z dětí vychovaly samostatné osoby, které se umějí rozhodovat, vytrvají při dané činnosti a hlavně, které se nevzdávají. Pak budou mít k úspěchu o krok blíž.

4.4 Nestátní organizace jako alternativa

V oblasti péče o ohrožené děti působí v České republice řada státních, samosprávných a nestátních subjektů a institucí.

Existuje řada projektů neziskových organizací, které jsou realizovány za účelem pomoci integrovat jedince s nějakým znevýhodněním či handicapem. A právě nestátní neziskové organizace plní i v případě odcházejících jedinců z ústavní péče řadu významných kroků ke zlepšení jejich začlenění se do běžného života. Pomáhají jedincům z ústavních zařízení dosáhnout větší samostatnosti, zvýšit sebevědomí, lépe poznat sebe, ale i ostatní. Nabudou mnoho informací, které jsou nutné pro fungování ve společnosti.

Domníváme se, že existence těchto projektů a alternativ zkvalitňuje celkový dosti sofistikovaný systém péče o děti a mládež v České republice.

4.4.1 Integrace dětí opouštějící ústavní zařízení

Po odchodu z ústavních zařízení se tyto děti ocitají v nové situaci, která je pro ně dosud neznámá. Musejí se o sebe začít starat samy. Jejich životní situace je však determinována předchozím pobytem v ústavním prostředí (dětském domově, výchovném ústavu pro mládež). V důsledku dlouhodobého pobytu se u nich může projevit tzv. **syndrom ústavní závislosti**, kdy se klient adaptuje na umělé ústavní podmínky doprovázející snížení schopností adaptace na civilní život. V ústavu má zajištěnou stravu, finance, má zajištěný denní režim, ubytování. Svěřenci pak nejsou schopni uspokojovat své životní potřeby samostatně a jsou naprosto závislí na jiných osobách.⁵⁸

Výchozí podmínky těchto mladých lidí jsou v podstatě totožné:

- nemožnost vyrůstat v biologické rodině,
- řada handicapů, nejen zdravotních, ale i sociálních,
- zkušenost s deprivací a frustrací,
- zkušenost s výchovou v kolektivu,
- nedostatečné kompetence,

⁵⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha : 1998, s. 98.

- opuštěnost,
- nejistota.

Integrace osob se syndromem ústavní závislosti do života mimo ústavní zařízení je silně ztížena návykem na ústavní režim, ústavním zajištěním každodenních potřeb a z toho plynoucí omezenou schopností samostatného uspokojování osobních potřeb, strukturace života, rozhodování o životních cílech a strategiích. V této souvislosti se hovoří o **hospitalismu** čili „... syndromu vývojových poruch dítěte jako následku nedostatečného množství potřebných podnětů při delším umístění dítěte v kolektivním zařízení. Je řazen mezi poruchy přizpůsobení.“⁵⁹

Než se začneme zabývat jednotlivými způsoby integrace, je nutné objasnit přesný význam pojmu. Definice přijatá Světovou zdravotnickou organizací formuluje integraci jako sociální rehabilitaci, schopnost příslušné osoby podílet se na obvyklých společenských vztazích.

Integrace představuje nejvyšší stupeň socializace. Někdy se setkáme i s pojmem inkluze, který je převzat z anglického „to be included“, což znamená v překladu být úplnou součástí. Jejím opakem je segregace definovaná jako stav, kdy je postižený vyloučen ze společnosti nebo se sám pro svůj defekt ze společnosti vyčleňuje.⁶⁰

V rámci klasifikace sociální integrace můžeme vymezit dle WHO osm stupňů integrace:

- **sociálně integrovaný** - jedinec se může plně účastnit společenských činností,
- **inhibovaná účast** - postižení představuje pro jedince určité znevýhodnění projevující se mírným omezením plné účasti,
- **omezená účast** - postižení jedinci brání se plně účastnit obvyklých společenských aktivit,
- **zmenšená účast** - způsobuje u jedince neschopnost navazovat náhodné kontakty a omezuje jeho účast ve společenském životě na komunitní vztahy (rodina, domov, pracoviště apod.),

⁵⁹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha : 2000, s. 195.

⁶⁰ SOVÁK, M. *Defektologický slovník*. Jinočany : 2000, s. 143.

- **ochuzené vztahy** - tento stupeň se projevuje omezením ve fyzickém, sociálním či psychickém vývoji bez možnosti zlepšení,
- **redukované vztahy** - jedinec je v důsledku svého postižení schopen si udržet vztahy pouze s vybranou skupinou či jedinci,
- **narušené vztahy** - jedinec následkem změn ve svém chování, které negativně působí i na prostředí přirozené skupiny, již není schopen udržovat trvalejší vztahy s ostatními lidmi,
- **společensky izolované vztahy** - na tomto stupni se nachází jedinec tehdy, kdy jeho schopnost míry integrace je nezjistitelná.

Úkolem celé společnosti je dosáhnout u dětí vycházející z ústavního zařízení nejvyššího stupně sociální integrace. Tehdy bude jedinec fungovat bez větších obtíží.

5 Pionýr

Pionýrské hnutí má dlouholetou tradici u nás i v zahraničí. Svou snahou o přiměřený podíl na výchově dětí a obhajobě jejich zájmů se Pionýr dopracoval k uznávanému postavení u orgánů státu, včetně ocenění, má vážnost řady organizací a významných osobností, které s ním spolupracují.

Pionýr je demokratické, dobrovolné, zcela samostatné sdružení dětí, mládeže a dospělých. Rozhodnutí o obnově suverénní organizace padlo na Mimořádné konferenci pionýrských pracovníků v lednu 1990 v Brně, vyšlo z tradic pionýrského hnutí a navázalo na činnost oddílů a skupin.

Kluby a oddíly působí v celé republice – jsou k nalezení na více než sedmi stech místech a nabízejí aktivní činnost svým členům. Mnoho aktivit je také otevřených neregistrovaným účastníkům. Vše zajišťují tisíce dobrovolníků, vedoucích, jejichž způsobilost k činnosti zabezpečuje organizace díky propracovanému systému vzdělávání, kurzů a seminářů.

Pionýr usiluje o spojení přirozených dětských zájmů: mít dobré kamarády, zažít hodně legrace a dobrodružství, poznat neznámé věci, hrát si a soutěžit, s potřebami společnosti a rozvíjení dětského talentu a schopností. Současně se nezanedbatelně podílí i na prevenci kriminality a dalších negativních vlivů. Činnost pionýrských oddílů a skupin proto nutně spojuje přání a zájmy dětí s potřebami a požadavky společnosti na pozitivní využívání volného času dětí a mládeže a rozvoj osobnosti občana demokratické společnosti, v níž každý má nejen svá práva, ale i určité povinnosti.

Pionýr byl zakládajícím členem České rady dětí a mládeže (dále ČRDM), do jejíž činnosti se stále aktivně zapojuje. Příkladem může být přínos k vyřešení problémů s účtováním DPH, který byl oceněn poděkováním předsedy ČRDM na Valném shromáždění ČRDM. Zástupci Pionýra působili v řadě orgánů a pracovních skupin – Stát, Zahraniční komise, Skupina pro stanovy ČRDM, Štáb Bambiriády či Představenstvo ČRDM.

Zahraničním partnerem je mezinárodní organizace IFM-SEI⁶¹, kde má Pionýr své dva

⁶¹ IFM-SEI, International Falcon Movement – Socialist Educational International, celosvětové hnutí, sdružující organizace na všech kontinentech. Hlavní náplní činnosti je prosazování lidsko-právní tematiky a zejména pak dětských práv.

zástupce v řídicích orgánech: v květnu 2007 byl Jiří Let zvolen viceprezidentem pro Střední a Východní Evropu a Mgr. Jiří Tomčala dlouhodobě působí v kontrolní komisi.

Pionýr je členem Českého výboru pro UNICEF⁶². Je zapojen mezi konzultující organizace při Úřadu vlády České republiky v oblasti problematiky dětí a mládeže. Mgr. Jiří Němec, předseda Krajské organizace Pionýra kraje Vysočina, je členem Výboru pro regiony Rady vlády pro nestátní neziskové organizace. Petr Halada, předseda Pionýra, je členem Komory mládeže meziresortního poradního orgánu ministra školství, mládeže a tělovýchovy.⁶³

5.1 Historie

Historie Pionýra je jedním z nejdiskutovanějších témat, v jehož výkladech se mnozí autoři velmi liší. Rozsah práce a její podstata však nedovoluje „otevřít“ problematiku příliš široce a proto uvádíme pouze stručný přehled hlavních časových period a letopočtů.

1949 – 1968: období tzv. jednotné organizace dětí a mládeže: 1949 - 1950 Pionýrská organizace Junáka, 1950 – 1968 Pionýrská organizace Československého svazu mládeže;

1968 – 1970: období rozmanitosti: Pionýr byl jednou z 18 uznaných a mládežnických organizací;

1970 – 1989: období tzv. jednotné organizace dětí a mládeže, dětský prvek označovaný jako relativně samostatná součást Socialistického svazu mládeže: 1970 Pionýrská organizace ČSSR, 1970 - 1989 Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže.

Přehled hlavních událostí a citace z historických pramenů shrnuje příloha časopisu Mozaika, kterou naleznete v příloze číslo 3.

⁶² UNICEF (Dětský fond OSN) je hlavní světovou organizací, která se zabývá ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje.

⁶³ Výroční zpráva organizace Pionýr, [online]. 2007.

5.2 Současná organizace Pionýr

Po roce 1989 byla obnovena činnost samostatné organizace Pionýr a bylo možné navázat a rozvíjet demokratickou část historie a kvalitní činnost zejména oddílů a klubů.

5.2.1 Účel a vymezení

Občanské sdružení Pionýr vzniklo v lednu roku 1990 podle Zákona 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Od této doby funguje jako samostatná organizace s působností na území České republiky a se sídlem Senovážné náměstí 977/24, 116 47 Praha 1. Jeho přesné vymezení a účel je uveden ve Statutu Pionýra:

1. „Pionýr je demokratické, dobrovolné, samostatné a nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých.
2. Zabývá se osvětovou, výchovnou, vzdělávací, charitativní činností; obhajobou a uspokojováním zájmů a oprávněných potřeb dětí a členů sdružení. Podporuje tvorbu a naplňování zejména sociálních, kulturních a sportovních programů především s ohledem na ochranu práv dětí a rozvíjení jejich zájmové činnosti.
3. Hlásí se k „Úmluvě o právech dítěte“ a „Listině základních práv a svobod“ a podílí se na naplňování jejich zásad.
4. Podporuje českou státnost. Vede své členy k aktivnímu občanství a kladným morálním hodnotám.
5. Umožňuje svým členům i dalším účastníkům svých aktivit uspokojovat jejich zájmy a potřeby prostřednictvím všestranné činnosti v různorodých, převážně dětských kolektivech při pravidelné celoroční činnosti, prázdninových a dalších volnočasových aktivitách, včetně mezinárodních. Nabídkou aktivního využití volného času dětí a mládeže pomáhá v boji proti kriminalitě, různým druhům závislostí a dalším sociálně patologickým jevům působícím na děti a mládež.
6. Svou činnost zabezpečuje zejména prostřednictvím práce dobrovolných pracovníků, jimž zajišťuje servisní zázemí. Prostřednictvím systému přípravy zajišťuje odbornou způsobilost a vzdělání pro vedení kolektivů dětí a mládeže a pro odborné a speciální funkce ve všech oblastech činnosti sdružení.

7. Podporuje a rozvíjí spolupráci s organizacemi a sdruženími dětí a mládeže v České republice a v zahraničí.
8. Program Pionýra, který je nedílnou součástí Statutu Pionýra, podrobněji rozpracovává vymezení a účel sdružení Pionýr.
9. Pro dosažení účelů sdružení může vykonávat zejména vydavatelskou a nakladatelskou činnost, grafické a kresličské práce, vyrábět hry a hračky, poskytovat ubytovací služby, agenturní činnost v oblasti kultury a umění, pořádat výstavy, veletrhy, přehlídky a obdobné akce, pořádat odborné kurzy, školení a jiné vzdělávací akce včetně lektorské činnosti, pořádat kulturní produkce, zábavy a provozovat zařízení sloužící k zábavě, organizovat sportovní a turistické akce.“

5.2.2 Organizační výstavba

V této kapitole stručně popisujeme strukturu a závislosti jednotlivých článků sdružení. Vzhledem k vysokému počtu členů a široké paletě činnosti jsou tyto závislosti nutným opatřením k přehledné organizaci.

▪ Pionýrský oddíl a Volnočasový klub

Pionýrský oddíl je základní organizační jednotkou sdružení. Musí obsahovat nejméně pět osob. Jeho organizaci a řízení zajišťuje vedoucí oddílu. Účelem oddílu je uskutečňovat pravidelnou (nejméně jednou měsíčně), systematickou, celoroční výchovnou činnost dětí a mládeže.

Volnočasový klub je zvláštní organizační jednotkou sdružení. Zaměřuje se především na pravidelnou (nejméně jednou měsíčně), výchovnou činnost s neorganizovanými dětmi a mládeží.

▪ Pionýrská skupina

Pionýrská skupina je organizační jednotkou sdružení. Řídí a organizačně zajišťuje činnost oddílů a klubů, které pod sebou registruje, může být svou činností orientována i na neorganizovanou mládež. Musí být tvořena nejméně 15 členy, kterým je do 26 let

a zároveň musí mít dva členy, kteří jsou starší 18 let a mají potřebnou kvalifikaci danou vnitřními směrnici sdružení.

▪ **Krajská organizace Pionýra**

Krajská organizace Pionýra je organizační jednotkou sdružení, která působí na území příslušného kraje daného podle samosprávného uspořádání České republiky. Řídí a organizuje činnost pionýrských skupin, center a oddílů, které registruje.

▪ **Republiková úroveň**

Republikovými orgány sdružení Pionýr jsou:

- Výroční zasedání Pionýra je nejvyšším orgánem sdružení Pionýr. Koná se jednou za tři roky. Jsou zde přítomni zástupci všech pionýrských skupin a center. Na tomto zasedání se rozhoduje o změnách ve Statutu a Programu Pionýra, volí se předseda Pionýra a členové republikových orgánů.
- Česká rada Pionýra - jejími členy jsou delegáti krajských organizací Pionýra, kteří řídí činnost sdružení mezi jednotlivými výročními zasedáními.
- Předseda Pionýra je statutárním orgánem sdružení Pionýr, a také členem výkonného výboru České rady Pionýra. Jeho úkolem je řídit činnost sdružení a jednat za něj ve všech otázkách.
- Dva místopředsedové Pionýra jsou členové výkonného výboru České rady Pionýra. V případě odstoupení předsedy Pionýra první v pořadí přebírá jeho funkci do doby zvolení nového předsedy.
- Ekonom Pionýra je členem výkonného výboru České rady Pionýra a stará se o ekonomické stránky sdružení.
- Výkonný výbor České rady Pionýra je výkonným orgánem České rady Pionýra. Zajišťuje dodržování usnesení schváleného výročním zasedáním Pionýra a Českou radou Pionýra a řídí sdružení mezi zasedáními České rady Pionýra.
- Předseda a členové revizní komise Pionýra vykonávají činnost revizorů sdružení.
- Nejvyšší rozhodčí komise Pionýra se uplatňuje v otázkách konfliktů jako soudce, počet jejích členů musí být vždy lichý.

5.2.3 Program Pionýra

Pojem Pionýr vyjadřuje myšlenku moderního; průkopnického; ideu hledání; touhy po poznání. Pojmenování pionýr označuje i v mezinárodním pojetí člověka – objevitele nových cest, směrů a hlasatele pokrokových myšlenek. Sdružení chce svojí prací plně dostat významu tohoto pojmu.

Svojí činností je především sdružením dětí a mládeže, přičemž členství dospělých není vyloučeno – členem se může stát každé dítě, dospívající i dospělý bez jakýchkoliv rozdílů ať už sociálních, národnostních, náboženských či politických.

Umožňuje jednotlivým kolektivům samostatně rozhodnout o náplni své činnosti i o své struktuře – vytvářet oddíly, družiny, kluby, posádky a podobně dle svých zájmů a potřeb.

Jako hlavní výchovný prostředek užívá hru ve všech jejích podobách. Je sdružením dobrovolným a otevřeným – hájí zájmy nejen svých členů, ale i ostatních dětí. Své akce nabízí i neorganizovaným dětem a mládeži, zabývá se osvětovou, výchovnou, vzdělávací a charitativní činností.

Ve všech svých aktivitách zdůrazňuje různorodost a všestrannost jako nezbytnou součást rozvoje osobnosti dítěte a mladého člověka.

O co usiluje?

U členů i ostatních účastníků svých akcí se snaží o plné zapojení do činnosti kolektivu, které odpovídá schopnostem a možnostem každého jednotlivce. Prostřednictvím her přináší dítěti a mladému člověku vše, co může v dospělosti využít ve vztahu nejen k sobě samému, ale i ke svému blízkému i vzdálenému okolí. Přispívá k výchově člověka čestného, svobodného, samostatného, spravedlivého, aktivního a solidárního. Touto svojí činností, vlastním příkladem a jednáním přispívá k rozvoji osobnosti dítěte a mladého člověka, chce být přínosem pro společnost, přispívá k prevenci kriminality a sociálně patologických jevů.

Vytváří podmínky pro to, aby hodnoty z významných dokumentů - Úmluva o právech dítěte, Listina základních práv a svobod a podobně, pronikaly do vědomí lidí a aby jejich formální ustanovení nebyla porušována. Využitím vhodných postupů výchovy, dialogu, spoluúčasti a solidarity se Pionýr přičiňuje o naplňování těchto hodnot u nás i na mezinárodní úrovni.

Kam směřuje?

Sdružení chce být prospěšné celé společnosti, vlasti, Evropské unii i dalším zemím světa. Podílí se na rozvoji občanské společnosti, svobodné, demokratické a sociálně spravedlivé. K tomu se snaží rozvíjet samosprávné zásady a demokratické návyky u svých členů a v kolektivech na všech úrovních. Ve svých výchovných projektech užívá laický, nenáboženský pohled na dění a svět kolem nás, přesto vede k toleranci jiných pohledů na lidský vývoj.

Pracuje ve prospěch obce, města, kraje i celého státu – v rámci svých možností vyvíjí na každé z těchto úrovní veřejně prospěšnou činnost. Vede své členy k hrdosti na národní i místní tradice, napomáhá vzniku hodnotných mezilidských vztahů se všemi, bez jakýchkoliv předsudků.

„Přejeme si být plnoprávným partnerem státu, škole i ostatním subjektům, pracujícím ve prospěch dětí a mládeže. Neusilujeme o výsadní postavení, snažíme se navazovat se sdruženími a institucemi všestranně prospěšné vztahy.“⁶⁴

Ideály Pionýra – viz příloha číslo 4.

⁶⁴ Statut Pionýra a Program Pionýra, Praha : 2007, s. 20.

5.3 Oddíl jako živý organismus

S termínem oddíl, budeme nyní hovořit ve smyslu oddílu – neformální koedukované skupiny dětí, která pracuje celoročně pod vedením oddílového vedoucího. Schůzky těchto oddílů jsou v drtivé většině pořádány jedenkrát týdně po celý rok, vyjma letních prázdnin, kdy činnost oddílu vrcholí odjezdem na tábor.

Pionýr zachycuje hlavní princip oddílových schůzek ve svém programu: „Jako hlavní výchovný prostředek užíváme hru ve všech jejích podobách.“⁶⁵

Právě hra má zásadní význam v životě každého dítěte. Pojem hra však nelze chápat jen jako bezcílnou opakovanou činnost, která má za úkol vyplnit čas oddílové schůzky a zabavit děti na potřebnou dobu. Zábava jako taková je samozřejmě nedílnou součástí činnosti a hlavně na počátku pomáhá vedoucím vytvořit uvnitř oddílu dobrou atmosféru a zmapovat charaktery jednotlivých dětí, ale v metodických a vzdělávacích publikacích Pionýra lze nalézt interpretace hry v první řadě jako prvku výchovného a vzdělávacího. Navazující metody práce tak spadají do kategorie neformálního vzdělávání se všemi dalšími cíly, zásadami a významy, které je možné nalézt v publikaci o participaci „Život oddílu“, která je jako doporučený zdroj uvedena v seznamu bibliografických odkazů.

Oddíl se proměňuje jako živý organismus. Jednak přicházejí i odcházejí členové, náplň schůzek přechází do dalších fází a vytváří se zde prostor pro spolurozhodování o vývoji činnosti. V některých případech se oddíl vymezuje v určitém směru. Velký podíl na těchto změnách má vedoucí, který vytváří základ motivace dětí ke členství a k činnosti ve skupině.

Změny také ovlivňují samotní členové a jejich vliv na ostatní. Zvláště pak změny vázané na věk, kdy děti mění své zájmy, někdy i kamarády, vzory. Tyto faktory se podepíší na skupině dosti výrazně. Slovy praxe: „To, co bylo samozřejmostí, najednou vážne anebo naopak.“

Proměnami prochází nejen osobnost vedoucího a dětí, ale také přirozeně a spontánně celá skupina jako celek. Stejně tak mohou uvnitř probíhat změny řízené nebo plánovité. Ukázkou či dokonce výčtem plánovaných změn bychom zbytečně otevírali kapitolu, která obsahuje celou řadu různých východisek, které si ten který vedoucí volí v rámci své práce

⁶⁵ Statut Pionýra a Program Pionýra, Praha : 2007, s. 20.

sám. Přirozené změny však přicházejí v několika fázích víceméně stabilně i v různých prostředích.

5.3.1 Význam oddílové činnosti

Oddíl by se dal klasifikovat jako malá sociální skupina. Jeho členové se dobře znají a jsou mezi nimi vytvořeny vazby a závislosti různého druhu. Důležitým prvkem je účel existence skupiny. Jednoduše by šel účel definovat jako snaha o dosažení společného nebo vedoucím daného cíle, který je pro všechny dostatečně přitažlivý, dále smysluplné využívání volného času nebo společný koníček, záliba.

Na tomto místě je třeba zmínit, že pionýrské oddíly jsou různorodé. Kromě nejširší oblasti všeobecně zaměřených oddílů jde také o oddíly zcela přesně vymezených, a to například přírodovědně, technicky, sportovně nebo umělecky. Účel existence je však téměř totožný.

Co poskytuje oddíl jedinci mimo svůj program schůzek?

Mezi hlavní motivy práce patří:

- **„Osobní vazby** – děti se potkávají se svými kamarády, přáteli se s jinými členy oddílu. Samy jsou přijímány a vytvářejí trvalejší vztahy. Mají společnou historii;
- **Vzory** – zejména mezi staršími členy oddílu (instruktory a vedoucími) děti nacházejí vzory, své ideály, které napodobují. Někdy si to obě strany ani samy neuvědomují. Asi všichni jsme byli svědkem platonického obdivování. Především v době dospívání nás naše vzory mohou ovlivnit zásadním způsobem;
- **Zájmy** – stmelujícím rysem skupiny dětí bývá také společný zájem, společně sdílená činnost. Zajímá-li nás rybaření, budou se nám lépe navazovat vztahy s rybáři, se kterými můžeme mít podobné zážitky i náměty pro hovory;
- **Osobní potřeby** – vzpomeňme teorii ze systému vzdělávání v Pionýru. Připomeňme lidské potřeby, jejichž uspokojování je nutné k vytvoření pocitu spokojenosti: potřeba bezpečí, uznání, akceptace okolím, sounáležitosti apod. Program schůzky může být sebeúžasnější, přesto se dítě nebude cítit dobře, jestliže bude stále poslední v soutěžích, ostatní se mu budou posmívat, nebo vedoucí bude jeho snahu zesměšňovat. Do běžného

turistického oddílu budou často patřit děti, které nemusejí mít dispozice pro výborné výkony ve školních nebo zájmových činnostech. Přesto stejně jako ostatní potřebují pocit, že jsou přijímány takové, jaké jsou, že někdo oceňuje jejich byť malé zásluhy.⁶⁶

Některých z výše uvedených bodů lze dosáhnout snadno, neboť vznikají a fungují téměř automaticky. Naopak jiné jsou plně v rukou vedoucích, dětí nebo celé skupiny a není vždy jednoduché všimnout si těchto faktorů v záplavě her a všeho okolního dění. Dobře fungující oddíl vytváří pro dítě nezaměnitelné prostředí mimo rodinu, ve kterém se cítí bezpečně jak po psychické, tak po fyzické stránce. Vzhledem k délce docházky do oddílu, u které není výjimkou, že trvá po celou dobu školní docházky, lze předpokládat vytvoření kvalitních vazeb mezi všemi stranami a trvalého kamarádského pouta. Děti, které v oddíle působily několik let a opouštějí jej z různých důvodů, udržují v určité míře kontakt mezi sebou i nadále.

Jako příklad na závěr můžeme uvést pionýrský ples, který pořádá pionýrská skupina z Kopřivnice. Tento ples je otevřený všem a každoročně se jej zúčastní více než sto účastníků. Veškerý zisk, ať už z tomboly, prodávání losů nebo zisk z prodeje nápojů a občerstvení, je použit pro letní tábory pionýrské skupiny. Je pravidlem, že na ples dorazí současní pracovníci – vedoucí a jejich přátelé, rodiny, rodiče dětí, ale také ne malá skupina lidí, kteří svou účast na kterékoli činnosti skupiny ukončili více než před deseti lety. Ta poslední skupina se na plese schází pravidelně, u stejného stolu a vždy velmi živelně vzpomíná na „jejich“ tábory v 80. letech, oddílové výpravy, soutěže a branné závody. Nezúčastněný člověk by mohl tvrdit, že se tito lidé baví rok co rok o stejných situacích, ale definovat konkrétní příčinu jejich setkání lze vcelku snadno. Jejich zážitky byly silné, společné a jejich vzájemné vazby jsou trvalé.

⁶⁶ RAMPOUCHOVÁ, J., a kol. *Život oddílu*. Praha : 2005, s. 25 - 26.

5.4 Letní pionýrské tábory

Systém účasti na táborech není nutně svázán s členstvím v organizaci, jak tomu je v jiných organizacích (např. Junák – svaz skautů a skautek ČR). Až na ojedinělé výjimky jsou letní tábory otevřenou akcí pro neorganizované děti a mládež. Pionýrské skupiny tak doplňují a konkurují svým způsobem nabídkám komerčních táborů, táborů pod domovy dětí a mládeže a táborům jiných neziskových organizací. Jedinečnost v tomto poli působnosti je podmíněna prvkem dobrovolnictví, určitého stupně odbornosti, jednoty a podpory, která ve sdružení pracuje obousměrně vertikálně, tedy z Ústředí ke skupinám a naopak, i horizontálně, tedy mezi skupinami navzájem.

Kvalita tábora představuje souhrn skutečností, s nimiž se řízení, organizace a práce vedoucích vyznačuje. Mezi hlavní skutečnosti lze zařadit náplň programu, personální obsazení a jeho kvalifikace, hygiena, zázemí a vybavení. K určité formě propagace těchto kvalit spustil Pionýr kampaň Opravdu dobrý tábor.

5.4.1 Kampaň „Opravdu dobrý tábor“

Kampaň byla poprvé spuštěna v roce 2004. Její hlavní úlohu plní webová prezentace www.dobrytabor.cz. Na těchto stránkách mají rodiče dětí vyhledat tábor podle řady kritérií, jako jsou cena, termín, místo konání, zaměření tábora, způsob ubytování, program apod. Stránky také popisují, jak vypadá tzv. černý tábor a jak jej mohou rodiče rozpoznat. Dále je k dispozici poradna, ať už prostřednictvím elektronické pošty nebo na tzv. horké lince.

Stránky poskytují zájemcům také odborné rady a informace. Stěžejním prvkem je pak tzv. Osmero dobrého tábora:

- **„Má kvalifikované vedení.**

Tábor připravují a vedou osoby s odpovídající kvalifikací (akreditované vzdělání MŠMT, školení) a osoby schopné práce s dětmi (např. na základě dlouholeté zkušenosti – reference, historie tábora).

- **Má zajímavý program.**

Program tábora je pestrý, zajímavý, ucelený, odpovídá věkovému složení účastníků, vychází z dlouhodobé činnosti a je zajišťován s dostatečným předstihem (např. připravená celotáborová hra).

- **Je bezpečný.**

Tábor má pevný řád, je naplněn i programem pro děti bezpečný, je legální akcí, ohlášenou orgánem hygienické služby i obecnímu úřadu, pro nouzové případy má připraven i krizový plán.

- **Je ve vhodných prostorách.**

Tábor je připraven ve vhodných prostorách, včetně jeho zázemí, vyhovuje hygienickým podmínkám.

- **Je zdravotně zabezpečen.**

Na táboře je kvalifikovaný zdravotník a povinný kontakt s dětským lékařem v místě pořádání tábora. Pořadatel tábora má od rodičů k dispozici dostatečné informace o zdravotním stavu dítěte a jeho dalších zvláštnostech a jeho povinností je dodržovat je.

- **Má dostatek informací pro všechny.**

O provozu, programu, personálním zabezpečení, nárocích na vybavení dítěte mají rodiče dostatek informací předem. Většinou rodiče i děti mají možnost seznámit se s vedoucími na schůzce s rodiči případně i formou účasti na akci pro děti, kterou pořadatel připravuje.

- **Rozvíjí osobnost účastníka.**

Tábor je přínosný pro rozvoj dětí – pomocí her mohou rozvíjet svou osobnost a schopnosti, naučí se spolupracovat v kolektivu, odpočinou si od všedního školního života a odnesou si mnoho zážitků i dovedností.

- **Má důvěryhodného pořadatele.**

Pořadatel tábora je důvěryhodným subjektem. Může doložit případná dobrozdání. V případě neziskového sektoru, například Statut uznané nestátní neziskové organizace pro oblast práce s dětmi a mládeží.⁶⁷

⁶⁷ Opravdu dobrý tábor. [online].

EMPIRICKÁ ČÁST

Tato část práce je rozdělena v logickém sledu na tři části. První část popisuje přípravu a realizaci projektu v letech 2007/2008 se všemi specifiky. Druhá část poskytuje náhled do výzkumu letních táborů, které se projektu zúčastnily a stručně tak shrnuje a hodnotí výsledky celoroční činnosti a příprav.

Výstupem třetí části je metodika pro vedoucí, která shrnuje nejen teoretický základ, obsažený v prvních kapitolách práce, ale také konkrétní návody a rady, plynoucí z vlastních zkušeností z organizace projektu a pobytů dětí ze zařízení institucionální péče na letních táborech již v minulých letech.

6 Projekt Part'áci

Projekt Part'áci nevzniknul takzvaně na „zelené louce“, nebyl vytvořen účelově a není na světě kvůli tomu, že si to „někdo“ přál.

Činnost pionýrských oddílů a skupin jakožto nejnižších článků sdružení byla tou hlavní inspirativní silou k vytvoření zázemí a podpory pro nové zájemce o účast v projektu. Zjistilo se totiž, že ne jedna skupina pořádá své tábory ve spolupráci např. s Fondem ohrožených dětí, dětskými domovy nebo domovy pro děti cizinců. Vzhledem k tomu, že se Pionýr aktivně účastní seminářů, tréninkových kurzů a konferencí také na mezinárodní úrovni a také podobné aktivity sám pořádá, tematika dětských práv, inkluze a integrace nejsou pro je ho pracovníky žádnou neznámou.

Kombinace těchto faktorů dala za vznik rozsáhlé diskusi v úzkém kruhu zainteresovaných lidí, kteří přemýšleli, jak povznést myšlenku účasti dětí na táborech někam výš a podchytit tak i některé problémy, se kterými se tyto děti potýkají.

6.1 Cíle projektu

Cílem projektu je vytvořit prostředí pro **opravdovou integraci** dětí ze zařízení institucionální výchovy mezi děti, které vyrůstají v rodinném prostředí a běžně se účastní letních táborů pořádaných v Pionýru. Projekt je zaměřen na reálné vytvoření kolektivu "kamarádů", jenž vzniká na pobytových akcích typu tábor.

Jako další cíl, na kterém se projekt po prvním roce vyvíjí, je tzv. následná činnost. Mezi hlavní důvody problémů po opuštění instituce patří vztahová a sociální prázdnota, nezkušenost a neznalost úkonů běžného života. Tyto aspekty vyústíjí zpravidla v kompletní rezignaci na život mimo ústavní péči, demonstrovanou také tím, že bývalí klienti zařízení si volí bydlení v domovech „na půli cesty“, u svých původních rodičů nebo tráví veškerý volný čas stále s kamarády „z domova“ a domů chodí jen na noc.

Existence kolektivu kamarádů, do kterého se děti z domova dostanou, je další nadějí, že v době, kdy budou zařízení opouštět, budou mít již vytvořeny kontakty s okolním světem a budou se moci lépe vyrovnat s nástrahami poustavní péče, které prokazatelně patří mezi faktory negativně ovlivňující jejich bezproblémové začlenění do společnosti.

6.2 Podstata projektu

Díky zkušenosti s pořádáním mnoha rozličných druhů letních táborů mohly myšlenky o integraci velmi efektivně korigovat samotní vedoucí táborů, kteří se shodli na faktu, že pokud bude na táboře skupina dětí z institucí příliš početná, o žádnou integraci fakticky nepůjde. Tito pracovníci si na táborech totiž všimli zvláštního efektu, který byl popsán jako tvorba sub-skupiny dětí, které se navzájem znají ze zařízení, neboli dětí, které pojí přirozeně institucionální vazby, jež fakticky ani nedovolují jedincům začlenit se do kolektivu ostatních v táborovém prostředí. Přirozenost tohoto jevu je tak samozřejmá, že bylo třeba ovlivnit počet institucionalizovaných dětí, které budou na jeden tábor přijaty, což je také jeden z vymezujících činitelů pro tento projekt. Nejde o žádný přísný diktát, ale počet dětí v prvním ročníku projektu dosahoval maximálně čtyř dětí pro tábor s celkovým počtem dětských účastníků nad šedesát. Vazby na jednotlivce byly tak hlubší, a to také nahrává představě o následné činnosti během roku, protože jednatel se tak za obvyklých 14 dnů na táboře více sžil s prostředím, které jej mělo šanci lépe poznat a popřípadě mu nabídnout něco víc.

6.3 Podrobnosti realizace projektu

Po prvotních informacích, které vyšly do sdružení směrem z Ústředí Pionýra, začala v září 2007 tvorba pracovní skupiny projektu, jíž jsme se stali součástí. Členové skupiny se přihlásili ke spolupráci zcela dobrovolně a navzájem se na dálku, pomocí elektronické pošty, domluvili s vedením na pracovním setkání, kde se měli také poprvé vidět a seznámit. Na této celodenní schůzce byly vytyčeny základy projektu a jeho průběhu. Další dějství se odehrávalo souběžně s jednáním České rady Pionýra, která zasedá čtyřikrát do roka, a členové projektového týmu jsou také zároveň členové této rady.

V říjnu 2007 byl projekt poprvé představen na každoroční schůzce ředitelů dětských domovů na ministerstvu školství, se svolením Jiřího Pilaře, tehdejšího ředitele odboru speciálního školství. Dále byly zveřejněny základní informace o projektu na internetových stránkách www.partaci.pionyr.cz (ukázka stránek v příloze číslo 5).

Poté následovala propagace dovnitř sdružení a hlavně příprava samotné koordinace projektu v jarních měsících.

Pomocí úpravy registrace na stránkách databáze Opravdu dobrý tábor mohly jednotlivé tábory v rámci vlastní registrace potvrdit možnost, že jsou ochotny hostovat děti – partáky na svých turnusech táborů, a tak byl vytvořen systém získávání informací o skutečných zájemcích o projekt. Zařízení institucionální péče obdržely přihlašovací formuláře a byly oslovovány na základě aktuální potřeby, tedy i bez jejich předchozí registrace.

V prvním roce se projekt také potýkal s mnoha problémy, a to nejen finančními. Bylo třeba ošetřit nedostatky vzniklé managementem koordinační skupiny, jejíž členové byli od sebe příliš vzdáleni, a tak bylo na Ústředí dočasně zřízeno místo pro výkon této funkce. Dále zpožděný přísun dotací ministerstva školství způsobil nahromadění mnoha nevyřízených případů na pozdní jarní měsíce. Takto se významně snížila šance na včasnou domluvu s oběma stranami projektu, neboť většina zařízení plánuje letní činnost v prvních měsících roku.

6.4 Průběh projektu

Projekt by se dal pokládat za profesionální a amatérský zároveň. Veškerá propagace a komunikace s koordinátory dostala formální charakter, ale na druhou stranu samotní koordinátoři byli studenty a dobrovolníky s omezenými časovými možnostmi. Už od začátku bylo tedy nutné přemýšlet o možnostech minimalizování chyb, popřípadě jejich důsledků ve spojení s časovými výpadky nebo nedodržováním stanovených termínů některých projektových činností.

6.4.1 Organizace práce

Počátkem fungování pracovní skupiny bylo nutné nejprve do detailu poznat, jak si svou roli konkrétní účastníci představují. V úzkém časovém rámci bylo tedy potřeba zjistit, proč se vlastně tito lidé do projektu přihlásili. Výstupy tohoto poznávání pak bylo nutné použít při nástinu společné práce a jejích východisek.

Ihned bylo jasné, že je třeba vytvořit skupinu pracovníků z Ústředí, kteří budou mít na starost alespoň minimální supervizní činnost. Skupinu těchto lidí tvořili přirozeně ti, kteří se

nástinem projektu zabývali již na počátku. Následná situace měla usnadnit výchozí pozici pracovní skupiny z hlediska hledání vedoucího, který bude skupinu do jisté míry koordinovat, ale hlavně nedojde díky jeho existenci ke štěpení funkcí a vícenásobné práci, která by směřovala totožným směrem. Tímto vedoucím byl ustanoven Jakub Trnčák.

K usnadnění komunikace uvnitř týmu byly použity standardní kanály – mobilní komunikace, elektronická pošta, ale také webové servery určené ke komunikaci, ukládání dat a sdílení dokumentů. Každý člen týmu tak měl možnost dozvědět se téměř bez zpoždění o aktuálních aktivitách, které byly spuštěny.

Jednotlivé úkoly (příloha číslo 6) byly rozdělovány převážně spontánně tak, že u každého konkrétního úkolu vznikl jasný předpoklad o tom, kdo si tento úkol a jeho plnění vezme za vlastní. V nerozhodných situacích se vycházelo z racionální analýzy dosavadně využitých sil jednotlivých členů.

6.4.2 Propagace

Jak už jsme zmínili, propagace projektu byla obousměrná. Na počátku musela celková propagace projektu směřovat interní cestou směrem ke skupinám, lidem v organizaci a hlavně k hlavním vedoucím táborů. Prvotním stupněm interní propagace byla prezentace projektu na Výročním zasedání Pionýra v kongresovém centru v Praze v listopadu roku 2007. Prezentace byla k této příležitosti zvolena záměrně, protože systém, podle kterého se volí delegáti na Výroční zasedání, umožňuje, aby ji zhlédli nejen zástupci vyšších organizačních složek sdružení, ale právě také jednotliví vedoucí a zástupci i těch nejmenších pionýrských skupin. Výročního zasedání se účastnilo více než tři sta členů ze všech krajů České republiky.

Dalším velmi účinným informačním kanálem byl pro tento účel měsíčník Mozaika⁶⁸, který dostávají všichni vedoucí pionýrských skupin a oddílů poštou domů. Tento způsob také posloužil významně při rozesílání dotazníků. Při oslovování konkrétních lidí bylo použito elektronické pošty a s ní spojených odkazů na internetové stránky.

Externí propagace neboli informování veřejnosti a institucí probíhalo všemi již zmíněnými prostředky a dále pomocí tiskové konference k mediálně známému projektu

⁶⁸ Mozaika Pionýra – měsíčník sdružení, vydává Pionýr pro svou vnitřní potřebu.

Pionýra Opravdu dobrý tábor, články v regionálním i celostátním tisku a poštou směrem ke konkrétním institucím (přílohy číslo 7 a 8).

Kombinací celé řady informačních kanálů jsme dosáhli relativně vysoké informovanosti, kterou jsme si mohli ověřit při telefonátech s řediteli zařízení, kteří již nepotřebovali delší představování vize projektu.

6.4.3 Příprava vedoucích – školení

Příprava vedoucích táborů formou vzdělávací akce byla v plánu již na počátku tvorby projektu. Bylo možné zaslechnout názory „děti jako děti“ z úst vedoucích, ale v případě náhradní výchovné péče a s ní spojených specifík není možné generalizovat.

Samotná vzdělávací akce nemohla být klasickým školením o faktech, pravidlech nebo poučkách, nýbrž setkáním, výměnou zkušeností, byť podpořenou pracovníky institucí – profesionály, mezi vedoucími. Právě zkušenosti vedoucích, kteří již pořádali tábory s dětmi ze zařízení institucionální péče, podpořili důvody organizace takového setkání. Poukázali totiž několikrát na situace, kdy jim doslova „rozum stál“ při situacích jako bylo obyčejné sprchování dětí, usínání, rozchod ve městě, nakupování a další.

K organizační části školení lze podotknout, že pozvánka (příloha číslo 9) byla poslána velmi brzy a počet účastníků z celé republiky naplnil naše očekávání jakožto programových vedoucích. Přes 20 vedoucích se sešlo v hotelu Jizera nedaleko Špindlerova Mlýna, aby se poznali a získali potřebný náhled do projektu. Školení trvalo od pátku odpoledne do nedělního oběda. Po celou dobu byly programově uplatňovány neformální metody práce, tedy aktivní činnost účastníků, formulace názorů a jejich konfrontace s realitou, odborným názorem i názory ostatních (harmonogram školení – příloha číslo 10).

Na tuto akci byla přizvaná pracovnice dětského centra, kde probíhá doučování a volnočasová činnost s romskými dětmi, psychologka z diagnostického ústavu, vychovatelka z dětského domova a také pracovnice diagnostického ústavu.

Během víkendu obdrželi účastníci metodické materiály k jednotlivým tématům, která byla probírána. Stejně materiály byly poslány všem táborům, kterým byli „partáci“ na tábor domluveni (fotografie ze školení příloha číslo 11).

Stručný exkurz do tématu a metodiky práce byl také zorganizován v rámci workshopu na celostátní výměně zkušeností Kamínka, v dubnu 2008.

Vzhledem k hodnocení školení, které prokázalo jeho přínos, bylo rozhodnuto, že bude po dobu projektu probíhat každoročně, a to vždy pro zájemce nebo vedoucí zapojených táborů.

6.4.4 Komunikace se zařízeními institucionální péče

V době, kdy probíhaly přípravy samotného školení, byla také v plném proudu realizace umisťování a registrace dětí na konkrétní turnusy táborů. V podmínkách, které specifikum projektu určuje, není možné domlouvat konkrétní případy podle jasně daného scénáře nebo postupu. Každý kontakt s kýmkoli ze zúčastněných stran byl jedinečný a v něčem jiný. Jednak tato skutečnost byla dána rozličnými druhy institucí, dále pak jejich naprosto odlišným způsobem organizace letní činnosti, přístupem k projektu, ale také jednotlivými tábory, které po systémové stránce jsou také rozmanité. Mohli bychom pokračovat dál ve výčtu mnoha různých specifíků, ale lépe této představě poslouží následující dělení:

Komunikace s institucemi, přihlášenými do projektu

Instituce, které se o projektu dozvěděly v dostatečném předstihu, se přihlašovaly prostřednictvím elektronické nebo klasické pošty, a to pomocí registračního listu pro instituce (příloha číslo 12), který obdržely přímo, nebo si jej mohly stáhnout na webových stránkách. Registrační list kromě kontaktních údajů obsahoval kolonky pro vypsání jmen a základních údajů o konkrétních dětech, dále prohlášení o tom, že děti jsou schopné po psychické i fyzické stránce absolvovat pobytovou akci typu letní tábor a netrpí žádnými vážnějšími poruchami chování.

Komunikace s takto přihlášenými domovy patřila logicky k nejjednodušším, poněvadž koordinátoři projektu mohli velmi rychle, po domluvě s přihlášenými tábory, reagovat a nabídnout domovu okamžité informace. Po souhlasu domova byly předány přihlášky a informace k táborům, včetně detailů o nezbytně nutném doplňkovém vybavení, a pokud to situace dovozovala, byla další komunikace předána mezi institucí a vedoucího tábora.

Komunikace se skupinami, přihlášenými do projektu

Role pionýrských skupin v procesu registrace do projektu a v následné komunikaci byla jednodušší. Díky již existujícímu projektu Opravdu dobrý tábor bylo nutné pouze v rámci standardní registrace potvrdit položku přihlašovacího formuláře „Zájem o účast na projektu Partáci“ s patřičným odkazem na stránky s informacemi. Díky tomuto formuláři měli koordinátoři projektu okamžitě k dispozici všechny potřebné údaje o táborech v jedné online databázi. Následné potvrzení nebo souhlas s přijetím konkrétních dětí se staly záležitostmi jednoho telefonátu.

Větší váhu role skupin přinášela v následné části procesu, kdy bylo třeba již samostatně komunikovat s konkrétním zařízením a vyřizovat detaily jako jsou přihláška, příprava nebo seznámení dítěte s konkrétní skupinou, doprava na tábor a platba táborového poukazu.

Komunikace se skupinami nebo zařízeními, které nebyly přihlášeny

Vyjednávání a proces zasvěcování obou stran do problematiky by vydaly na další kapitulu práce. Podstata tohoto způsobu spočívá v nalezení co nejefektivnějšího způsobu kontaktu, předání potřebného množství informací a podpory v dalších krocích projektu. Obecně lze říci, že pionýrské skupiny se rozhodovaly pro účast rychleji, než zařízení, kterým z tohoto rozhodnutí plyne větší množství administrativní a logistické odpovědnosti a v neposlední řadě také závazky finanční. Přesto však lze jednoznačně dodatečné oslovování těchto subjektů hodnotit jako efektivní a v několika případech byly takto vytvořeny doslova „za pět minut dvanáct“ svazky, které v následujícím roce nebude potřeba dále udržovat.

Komunikaci v detailech by bylo možné popisovat v případech, kdy se zařízení nebo skupiny rozhodovaly k účasti, kdy ji chtěly zrušit, kdy nebyly spokojené a kdy zcela samostatně od prvního kontaktu přešly ke komunikaci s druhou stranou, ale tyto situace si lze jednoduše představit v případech, kdy se organizuje činnost v takto rozmanitém poli práce.

6.4.5 Letní činnost v projektu

Závěrem školního roku přišla na řadu reálná část činnosti, a to letní tábory. V tak složitém procesu, jako je organizace letního tábora, bylo nutné dát pozor na každý detail. Počátek všeho byl tedy u dopravy. Jen zlomek táborů ve sdružení organizuje příjezd dětí na místo v určitý čas tak, že si je rodiče odvezou i přivezou sami. Nejrozšířenější způsob je tzv. organizovaný odjezd z místa pobytu pionýrské skupiny. Většinou jde o odjezd objednaným autobusem nebo vlakovým spojem. Doprava dětí ze zařízení i na toto místo je důležitým momentem. První dva dny na táboře jsou podle našich zkušeností nejvíce náročné pro děti. Pokud dítě bude na tábor dovezeno se sebemenším zpožděním nebo jakkoli nestandardně, bude tento fakt vnímat velmi citlivě jak ono, tak i děti kolem něj. Proto je nutné dopravu dítěte ze zařízení zařídit tak, aby se setkalo s ostatními účastníky již při prvních momentech v autobuse nebo při rozdělování do oddílů. Nebude se cítit zřetelně lépe, ale bude vědět, že tento druh břemena nese společně s ostatními dětmi v oddíle.

Jako příklad může posloužit odjezd na tábor pionýrské skupiny Kopřivnice, která jezdí na svou táborovou základnu na jižní Moravě čtyři hodiny autobusem s krátkou pauzou na místě jménem Rohlenka u Brna, kde si děti mohou zajít na toaletu, občerstvit se, ale také lépe se poznat. Po příjezdu na základnu jsou mezi nimi navázány první vazby, které také během cesty podporují jednotliví vedoucí, kteří s dětmi v autobuse hovoří o následujících dnech. Tento čas, strávený v autobuse, se tak stává důležitým prvkem „lámaní ledu“.

Během tábora lze pozorovat pouze individuální zvláštnosti a chování dětí, na které poukazuje i metodický materiál (viz kap. 8.4).

Důležitá je také komunikace vychovatelů s dítětem během pobytu. Korespondence obecně patří mezi významné prostředky citové stimulace, méně už telefonický hovor, který je specifický svou bezprostředností a dokáže situaci dětského prožívání jak velmi prospět, tak i uškodit.

Odjezd dítěte z tábora má stejně velký, ne-li větší, význam pro dítě, jako příjezd. Tak významně citově náročný pobyt, jako je právě tábor, není možné skončit dříve nebo co hůř pro dítě, nečekaně dříve. Vystoupení z tohoto zážitkového „kolotoče“ je třeba provést velmi citlivě. Cesta domů se stává fází, ve které děti s vedoucími sumírují skončený tábor, přemýšlejí o tom, co budou dělat příští den po probuzení, vyměňují si kontakty a plánují, kdy se zase

uvidí. Stejně tak vystoupení v našem případě z autobusu, samotné loučení, sebrání zavazadel a odjezd domů je věc, která se také podepisuje do pomyslného sumáře zážitků z pobytu.

Na tuto skutečnost je nutné myslet již na počátku a ze zpětné vazby víme, že tyto skutečnosti mají pracovníci pionýrských táborů na vědomí. Výjimky přesto potvrzují pravidlo a proto i tento čistě citově – prožitkový aspekt organizace projektu je třeba zdůraznit.

7 Kvalitativní výzkum v projektu Partáci

Praktická část práce se opírá o definici faktorů, které ovlivňují nebo mohou ovlivňovat organizaci, průběh a růst projektu. Tedy nejen vliv projektu na děti z institucí, ředitele těchto zařízení a hlavní vedoucí táborů, ale také jeho dopad při plánování, organizaci a následné práce na dalším ročníku.

7.1 Cíle šetření

Vzhledem ke kategorizaci respondentů (hlavní vedoucí táborů a ředitele dětských domovů) a dotazníků jsme rozdělili i cíle do dvou základních oblastí:

Oblast 1 – Organizace projektu Partáci

1. Zjistit, jak respondenti zapojení do projektu hodnotí vlastní **informovanost o projektu**.
2. Zjistit, jak respondenti zapojení do projektu hodnotí **propagaci projektu**.
3. Zjistit, jak respondenti zapojení do projektu hodnotí vlastní **spolupráci s koordinátory projektu**.
4. Zjistit, jak respondenti zapojení do projektu hodnotí **vzájemnou spolupráci**.
5. Zjistit vlastní názor respondentů na **smysl a význam projektu**.

Oblast 2 – Vzájemná interakce subjektů: hlavní vedoucí tábora – instituce

6. Zjistit, zdali subjekty navázaly **spolupráci i během roku**.
7. Zjistit, jak respondenti zapojení do projektu hodnotí celkovou **spokojenost dětí s táborem**.
8. Zjistit, zdali respondenti zapojení do projektu, plánují **zapojení se do projektu i v následujícím roce**.

7.2 Výzkumné metody

Podstatná část šetření probíhala formou dotazníkového šetření, které bylo zvoleno vzhledem ke vzdálenostem jednotlivých skupin a institucí. Dotazníky samotné byly rozděleny do dvou skupin:

Dotazníky pro ředitele institucí (příloha číslo 13)

Takto adresovaný dotazník byl nejvíce ze všech podroben diskusi, zda bude efektivní z hlediska autentické zpětné vazby. Vzhledem k prvním přichozím přihláškám ze strany institucí bylo jasné, že tento druh dotazníku je naopak nezbytný. Nejen to, že v některých případech byl/a právě ředitel/ka osobou zodpovědnou za účast dětí v projektu, ale také obecné hodnocení projektu z hlediska jeho záměru bylo právě těmito respondenty podrobeno důkladné kritice.

Ukázka z dopisu přiloženého k přihlášce jednoho z dětských domovů:

„Děkuji Vám za nabídku. Projekt mě velmi zaujal, je to něco, o co se po celou dobu svého působení v dětském domově pokouším.“

Alexandr Krško

Dětský domov Nové Strašecí

Dotazníky pro hlavní vedoucí táborů (příloha číslo 14)

Hlavní vedoucí táborů mají za úkol organizačně zajišťovat tábor včetně hospodaření, personálního zajištění a odpovědnosti. Vzhledem k podmínkám vzdělávacího systému Pionýra jde o osoby starší 21 let, které tábory pořádají již po několikáté.

7.3 Popis vzorku

Dotazníkové šetření bylo uskutečněno s řediteli zařízení ústavní péče a hlavními vedoucími táborů po ukončení letní činnosti. Projektu Partáci v roce 2008 se zúčastnilo 67 dětí z celkem 10 zařízení institucionální péče na 27 pionýrských táborech.

Dotazníky byly zaslány poštou, byly také k dispozici v elektronické podobě na webových stránkách a byly rozeslány také elektronickou poštou.

Tabulka č. 1 **Respondenti**

Respondenti	Četnost	Relativní četnost
Ředitelé zařízení	10	27%
Hlavní vedoucí táborů	27	73%
Celkem	37	100%

7.4 Charakteristika jednotlivých subjektů

Dětské domovy

Dětské domovy jsou zařízení, spadající do resortu školství, prostřednictvím kterých stát zabezpečuje náhradní výchovnou péči všem nezletilým, o které se rodiče nechtějí, nemohou či neumějí starat a jejichž situace takový druh společenské pomoci vyžaduje. Jedná se o zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají poruchy chování, zpravidla ve věku od 3 do 18 let, v odůvodněných případech do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Do dětského domova mohou být přijímány i nezletilé matky spolu se svým dítětem a zdravotně či mentálně postižené děti, kterým budou zajištěny vhodné podmínky pro jejich pobyt. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly všestranně výchovné, vzdělávací, sociální.⁶⁹

Následující charakteristiky zařízení uvádíme pro úplnost, neboť se zúčastnily projektu a v teoretické části o nich nepojednáváme.

⁶⁹ § 12, odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb.

Fond ohrožených dětí - Klokánky

Klokánky Fondu ohrožených dětí jsou specifickou možností péče o děti, které by jinak musely být umístěny v dětském domově či kojeneckém ústavě. Dle pověření Ministerstva práce a sociálních věcí se jedná o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tu poskytují formou rodinné péče buď v bytech zaměstnanců či ve služebních bytech s nepřetržitou péčí dvou osob střídajících se v týdenních intervalech.⁷⁰

Vzhledem k legislativní úpravě⁷¹ Klokánky poskytují péči dětem bez ohledu na věk, tedy společně dětem mladším i starším tří let.

Zařízení pro děti-cizince – dětský domov se školou a výchovný ústav

Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola je školské zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Zařízení pro děti – cizince pracuje pouze s dětmi cizinci. Klientem zařízení se stávají nezletilé děti a mladiství bez doprovodu rodičů či jiných zákonných zástupců. Zároveň však poskytuje péči dětem z rodin cizinců trvale žijících na území České republiky, pokud místně příslušný soud ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dítěte shledá důvod k umístění dítěte do zařízení ústavní a ochranné výchovy.

Zařízení plní úkoly diagnostické, výchovné, vzdělávací, sociálně preventivní a terapeutické. Klientům je poskytována celodenní péče s plným zaopatřením.

Všichni klienti zařízení jsou přijímáni na základě soudního rozhodnutí o předběžném opatření nebo o nařízení ústavní výchovy. Výjimkou jsou pouze dobrovolné diagnostické pobyty, kdy je klient přijímán na žádost zákonných zástupců zpravidla k řešení integračních, socializačních, ale i rodinných a výchovných problémů.

Věkové rozpětí klientů je od 3 do 18 let s možností prodloužené péče do doby ukončení přípravy na povolání, tedy do 26 roků. Nezaopatřeným zletilým klientům je poskytována péče dle podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením. Zároveň je poskytována péče i nezletilým těhotným dívkám a nezletilým matkám s dětmi.

⁷⁰ *Principy péče v Klokánku*. Fond ohrožených dětí. [online].

⁷¹ § 42 odst. 1, odstavec 2 zákona č. 359/1999 Sb.

Všichni klienti navštěvují školu, která přísluší jejich věku, předchozímu stupni vzdělání v zemi původu a stupni jazykové bariéry. Zařízení provozuje základní školu prvního i druhého stupně. Žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku, studují v zařízení střední školu se vzdělávacím programem Praktická škola je dvouletá. Obě školy, přestože plní vzdělávací programy v plném rozsahu, jsou zaměřené především na výuku českého jazyka. Studenti, kteří splní kritérium znalosti jazyka, pak studují v běžné síti středních škol. Dle potřeb zařízení i klientů jsou dětem poskytovány tlumočnické služby.

Zařízení pro děti – cizince má územní působnost pro celou Českou republiku a nepodléhá územní působnosti diagnostických ústavů dle §14, odstavců 2 až 13 vyhlášky 438/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů.⁷²

Letní tábory v organizaci Pionýr

Letní tábor je vícedenní akce, která trvá zpravidla jeden až tři týdny. Věk účastníků se pohybuje mezi 6 – 15 roky. Tábory dětem nabízejí naprosto odlišné prostředí a podmínky pro trávení volného času. Děti jsou zde součástí aktivit, které se liší od těch ve škole nebo na hřišti. Další velkou změnou, hlavně pro začínající „táborníky“, je relativně dlouhý pobyt bez rodičů.

Roli rodičů na táboře částečně supluje oddíloví vedoucí. Průměrný celkový počet účastníků tábora se pohybuje mezi 40 – 60 dětmi a v takto velkém počtu je nutné děti rozdělit do menších skupinek – oddílů. Každý oddíl má svého vedoucího a instruktora. Vedoucí je osoba starší 18 let, s absolvovaným vzdělávacím kurzem, akreditovaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Instruktor je osoba mezi 15 – 18 lety, po absolvování příslušného vzdělávacího kurzu taktéž akreditovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Na každém táboře je také přítomen ostatní personál, v prvé řadě pak hlavní vedoucí tábora, hospodář, zdravotník a personál kuchyně. Dále se pak můžeme setkat s nočními hlídači, řidičem nebo programovým vedoucím. Veškerý personál absolvuje každoročně školení před táborem. Kuchaři a zdravotníci mají povinnost splňovat potřebné hygienické nařízení.

⁷² Výroční zpráva školní rok 2007//2008. Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola, Radlická 30, Praha 5.

Zaměření a druhů letních táborů existuje celá řada. Nejvíce rozšířené jsou tábory všeobecně zaměřené, jejichž program je motivován určitým příběhem – tzv. celotáborovou (etapovou) hrou, která vnáší do letního pobytu dobrodružství, hrdiny nebo pohádkové příběhy. Zpravidla se pak ostatní táborové hry a soutěže váží na příběh etapové hry a poskytují tak dětem celistvý dojem z tématu tábora.

Existují také tábory specializované například na vodáctví, horolezectví, adrenalinové sporty, umělecky zaměřené tábory. Výjimkou nejsou také tábory pro rodiče s dětmi nebo tábory příměstské.

7.5 Popis metody

Průzkum byl proveden formou dotazníkového šetření, které probíhalo na podzim 2008. Otázky jsou zaměřeny především na zmapování zkušeností jednotlivých respondentů s účastí v prvním ročníku projektu Partáci. Také se zaměřují na další vývoj spolupráce mezi jednotlivými subjekty. Snažíme se o získání podkladů pro hodnocení projektu a jeho další vývoj.

Dotazník se nám jevil jako velmi vhodná metoda pro tento druh šetření, neboť jsme nemohli se všemi respondenty hovořit osobně o jednotlivých otázkách, vyslechnout jejich názory a individuální poznatky. Data získaná dotazníkem mají vždy omezenou platnost a vyžadují vždy velmi obezřetnou interpretaci, abychom odlišili objektivní zjištění od subjektivních soudů. Nespornou výhodou je, že dotazník umožňuje poměrně rychlé a ekonomické shromažďování dat.

V úvodní části dotazníku se zaměřujeme obecně na projekt a jeho organizaci. Další část se věnuje vztahům mezi jednotlivými subjekty a jejich spolupráci při účasti na projektu. Následný blok otázek je zaměřen na děti, jejich pocity a hodnocení. V závěru dotazníku jsou kladeny otázky na hlubší hodnocení významu projektu a možnosti v jeho pokračování v následujícím roce.

7.6 Analýza a interpretace výsledků

Výsledky šetření jsou rozepsány do tabulek a grafů s komentáři k jednotlivým bodům dotazníku. Následující otázky dotazníku jsme volili s důrazem na kladené cíle. V samotných dotaznících zůstaly některé otázky bez interpretace v této práci. Zbylé otázky jsou však pro nás důležité pro další organizaci projektu a detailní šetření některých vzniklých situací. Jako příklad poslouží otázka na konkrétní specifické problémy, se kterými se vedoucí setkali u dětí. Tato otázka není ve výzkumu uvedena, protože se přímo tématu práce nedotýká, ale lze ji efektivně využít při přípravě dalšího ročníku vzdělávání a stejně jako mnohé další, tvoří jednu z kapitol metodiky pro vedoucí.

Následují jednotlivé otázky dotazníků a jejich interpretace v rámci oblastí volených cílů:

Oblast 1 – Organizace projektu Partáci

1. „Informovanost o projektu.“ Zatrhněte jako ve škole – 1 jako nejlepší, 5 jako nejhorší.

Z třiceti sedmi respondentů jsme v této první zkoumané odpovědi dotazníků zachytili tvar grafu, zachycujícího pomocí sloupců četnosti hodnocení, odpovídající známé Gaussově křivce (graf č. 1).

Jelikož informace o projektu proudily k dotazovaným v drtivé většině případů pouze informačními kanály, tedy ne „z očí do očí“, dal se tento vývoj hodnocení předpokládat.

Naší nejsilnější informační zbraní bylo Výroční zasedání v roce 2007 a také výstupy k průběhu projektu na zasedáních České rady Pionýra. Jako jeho členové jsme tak mohli působit na zástupce Krajských organizací, ale ze zkušeností víme, že nejdůležitější je dopravit informaci až k nejnižše položeným článkům sdružení, a to jsou – pionýrské skupiny.

V případě zařízení institucionální péče byla situace velmi podobná. Prvotní téměř osobní kontakt proběhnul na schůzce ředitelů dětských domovů, ale poté probíhal přenos informací pouze zprostředkovaně.

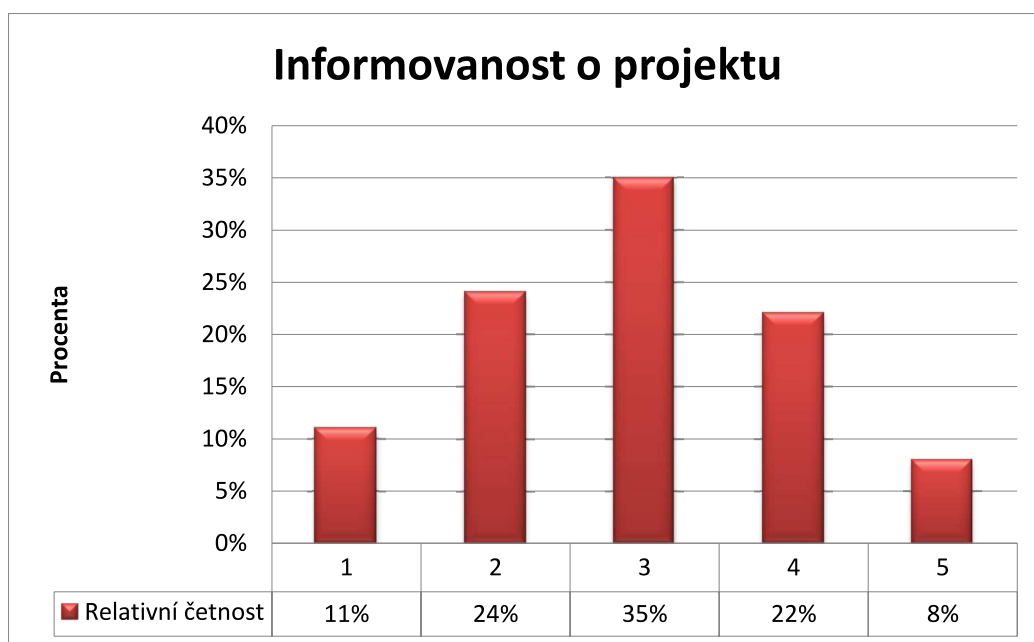
Z pragmatického pohledu organizátorů je škála známek v hodnotách čtyři a pět nejdůležitější oblastí pro zamyšlení a snahu o možnou nápravu. Domníváme se a některé poznámky ředitelů a zástupců pionýrských skupin to dokazují, že takto slabá hodnocení byla přímo podmíněna některými zpožděními a domlouváním táborů v krajních termínech těsně

před tábory. Tento pro nás velmi důležitý údaj se ihned odrazil v organizaci dalšího ročníku projektu v roce 2009, který je koncipován na základě podrobného časového harmonogramu jednotlivých činností a veškerá agenda okolo komunikace mezi zařízeními a institucí byla posunuta do brzkých jarních měsíců.

Tabulka č. 2

Známky	Četnost	Relativní četnost
1	4	11%
2	9	24%
3	13	35%
4	8	22%
5	3	8%
Celkem	37	100%

Graf č. 1

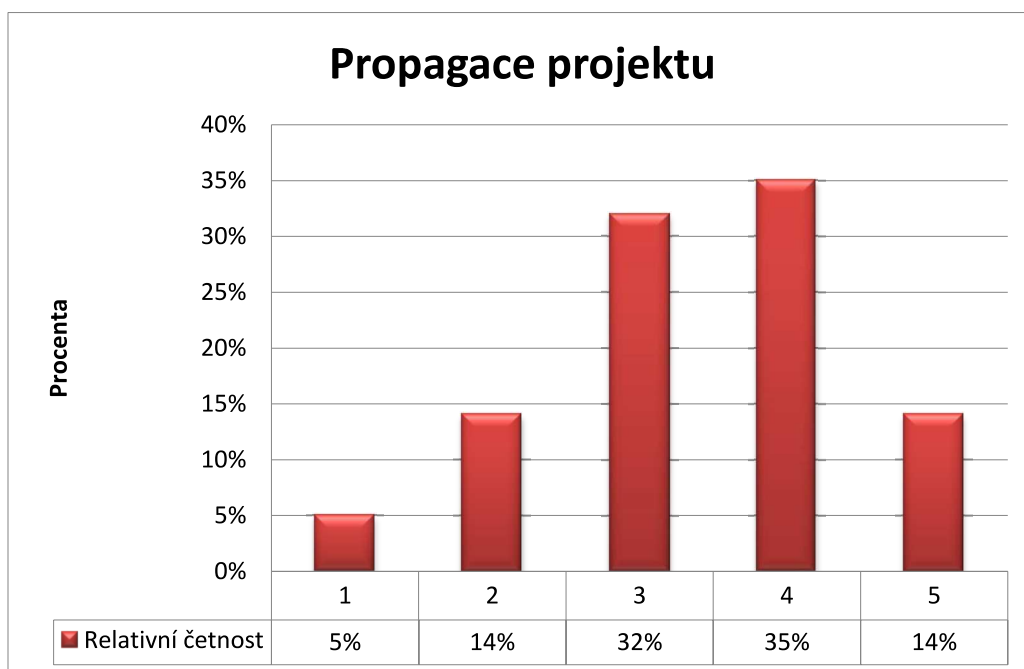
2. „Propagace projektu.“ Zatrhněte jako ve škole – 1 jako nejlepší, 5 jako nejhorší.

Výrazně horší hodnocení bylo zachyceno na škále, věnující se propagaci projektu. Tedy tomu, jak moc byl projekt „viděn“ navenek. V tomto případě se projekt Partáci opíral o propagaci projektu Opravdu dobrý tábor, který jej nesl jako svou nástavbu. Z tohoto hlediska a na základě údajů šetření lze usuzovat, že nešlo skutečně o sloučení dvou projektů a jejich vzájemné představení, ale spíše o doplněk, který mohl být v mnoha případech opomenut nebo vůbec nezmíněn.

Tabulka č. 3

Známky	Četnost	Relativní četnost
1	2	5%
2	5	14%
3	12	32%
4	13	35%
5	5	14%
Celkem	37	100%

Graf č. 2

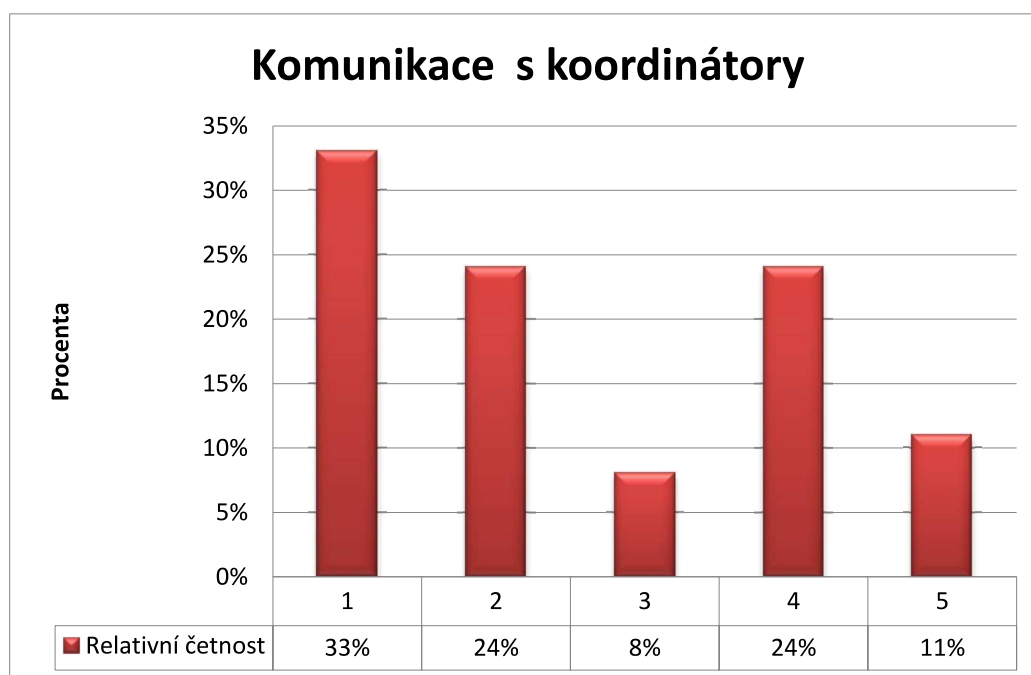
3. „Komunikace s koordinátory.“ Zatrhněte jako ve škole – 1 jako nejlepší, 5 jako nejhorší.

Domníváme se, že i v této oblasti se projevila zpožděná organizace konkrétních pobytů dětí na táborech. Nicméně i tak si díky důrazu na způsob jednání se všemi zúčastněnými udržela oblast komunikace v největším počtu nejlepší hodnocení (tabulka č. 4).

Tabulka č. 4

Známky	Četnost	Relativní četnost
1	12	33%
2	9	24%
3	3	8%
4	9	24%
5	4	11%
Celkem	37	100%

Graf č. 3

4. „Vzájemná spolupráce mezi zařízením a vedením táborů.“ Zatrhněte jako ve škole – 1 jako nejlepší, 5 jako nejhorší.

Organizace práce koordinátorů byla nastavena v první fázi tak, že centrálně zajišťovali veškerou komunikaci do doby, než byly vyřízeny přihlášky dětí a požadavky hlavních vedoucích. Poté začala další fáze projektu, která z našeho pohledu již nezaručovala úroveň komunikace, ochotu řešit operativně nestandardní situace a věnovat některým z těchto úskalí nezvykle více času. Tato položka byla tedy hodně v očekávání a její výsledky potvrdily náš předpoklad toho, že vedoucí, jakožto dobrovolníci, pro které je pořádání táborů koníčkem a do jisté míry smyslem života, si s přehledem poradí i v situacích, které jsou pro ně zčásti úplně nové a zčásti jim připomínají většinu různých překážek, se kterými se v životě často museli potýkat.

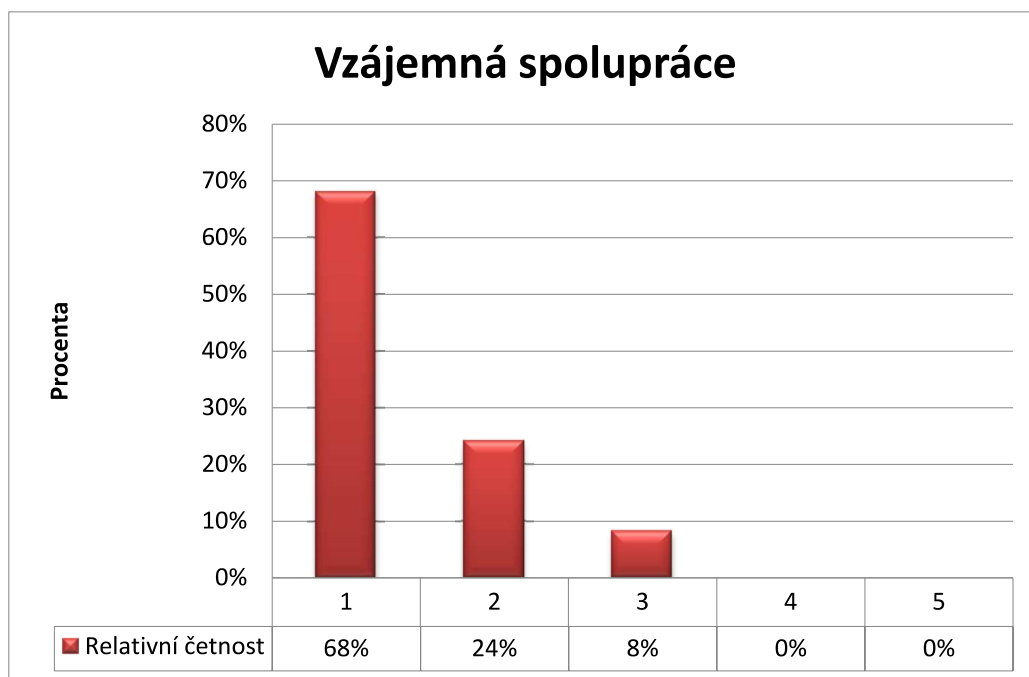
Nebylo tak výjimkou, že na tábor u Havířova byly domluveny děti z Prahy a veškerá doprava, umístění a komunikace ležela na bedrech hlavního vedoucího.

Hodnocení položky také značí, že pro organizaci tohoto projektu má sdružení Pionýr potřebnou dobrovolnickou základnu, která není v podobných oblastech práce samozřejmostí.

Tabulka č. 5

Známky	Četnost	Relativní četnost
1	25	68%
2	9	24%
3	3	8%
4	0	0%
5	0	0%
Celkem	37	100%

Graf č. 4

5. „Co si myslíte o projektu Part'áci (význam pro vás, pro děti...)?“

Z třiceti sedmi respondentů odpovědělo na tuto otevřenou otázku pouze šestnáct. Z tohoto vzorku bylo sedm ředitelů institucí a devět hlavních vedoucích táborů.

Všechny odpovědi byly pozitivní. Některé konkrétně popisovaly skutečnost: *„Děti se po seznámení zajímaly o život v ústavu a skoro bych řekla, že pochopily, jak je rodina důležitá. Pro nás teda velký význam a jsme za to rádi.“* S podobným závěrem jsme se setkali také v případě dalšího dotazníku: *„Máme cennou zkušenost. Děti byly umístěny v jiných oddílech, takže skvělá integrace. Vůbec se nestyděly před dětmi mluvit o domově.“*

Jedna odpověď pocházela z tábora, který zapojil dva kluky ze zařízení pro děti-cizince: *„Kluci z Afriky úplně oživilí táborovou osadu a bylo to moc dobré – perfektní, budeme pokračovat!“*

Ostatní odpovědi byly stručné a shrneme je do těchto výroků: *„Nové zážitky a zkušenosti“*, *„Výborný nápad pro obě strany“*, *„Hodnotíme velice pozitivně“*.

Oblast 2 – Vzájemná interakce subjektů: hlavní vedoucí tábora - instituce

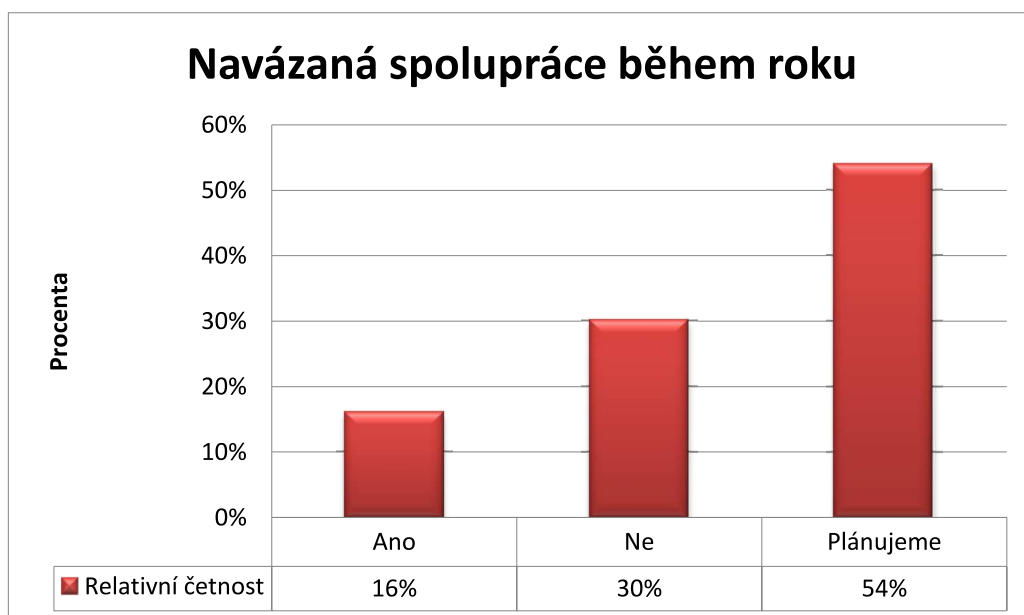
6. „Navázali jste s daným zařízením spolupráci i během roku?“

Tato otázka má své místo v dotazníku s ohledem na závěry prvního ročníku projektu a následné definování nových východisek. Díky závěrům šetření bude v následujícím roce projekt zaměřen mnohem více na organizaci, podporu a rozvoj tzv. následné činnosti. Více než polovina respondentů uvedla, že plánuje další spolupráci mimo letní tábor. Celkem šest respondentů uvedlo, že již s domovem aktivně spolupracuje. Z toho jedna skupina zapojila děti ze zařízení do oddílových schůzek, víkendových akcí a výprav. Ostatní skupiny uvedly, že spolupracují s domovem pouze na víkendových akcích a výpravách. Jedenáct respondentů uvedlo, že dále nespupracují. S ohledem na výsledky šetření v tomto bodě tedy potvrzují teorii, že následná činnost je relativně dobře realizovatelná, ale záleží také pouze na jednotlivcích a jejich motivaci pro tento druh činnosti.

Tabulka č. 6

Tvrzení	Četnost	Relativní četnost
Ano	6	16%
Ne	11	30%
Plánujeme	20	54%
Celkem	37	100%

Graf č. 5

7. „Děti ze zařízení byly s táborem podle vašeho názoru:“

Tato položka nadepisuje blok, který se věnuje nejen spokojenosti dětí obecně, ale také konkrétním pozitivním nebo negativním zkušenostem. Jelikož rozsah průzkumu sleduje pouze základní cíle, které jsou uvedeny v úvodu výzkumné části, uvádíme pouze odpovědi na výše uvedenou otázku. V příloze číslo 15, přikládáme článek z časopisu Mozaika s rozhovorem se zástupkyní zařízení pro děti-cizince v Praze⁷³.

Pro konkrétnost uvádíme seznam nejčastějších vyjádření z dotazníků:

Spokojenost:

Program tábora, mezilidské vztahy, všechno, kamarádství s dětmi, spaní pod širákem, hezké prostředí, přijetí u dětí, hry a soutěže, strava, příroda, kolektiv, vedoucí.

Nespokojenost:

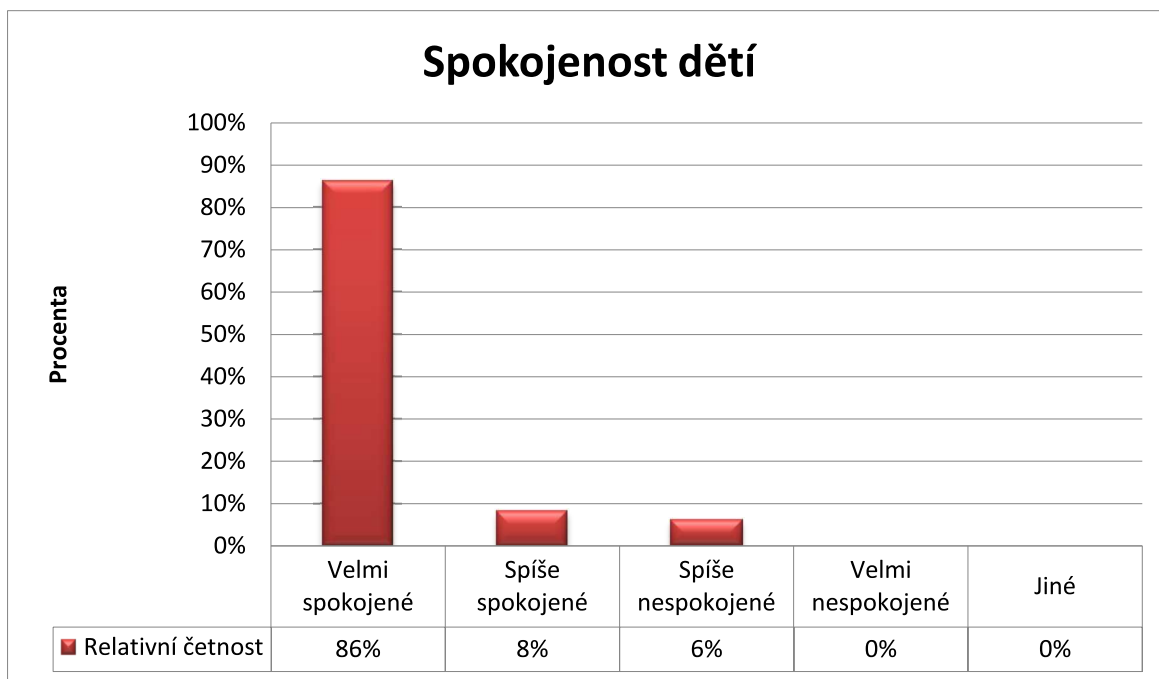
Latríny, sprchy, absence elektrického proudu, malé kapesné.

Tabulka č. 7

Škála	Četnost	Relativní četnost
Velmi spokojené	32	86%
Spíše spokojené	3	8%
Spíše nespokojené	2	6%
Velmi nespokojené	0	0%
Jiné	0	0%
Celkem	37	100%

⁷³ JANEČKOVÁ, J. Děti ze všech koutů světa. *MOZAIKA PIONÝRA*, listopad 2008. č 3, s. 15. ISSN 1213-4686.

Graf č. 6

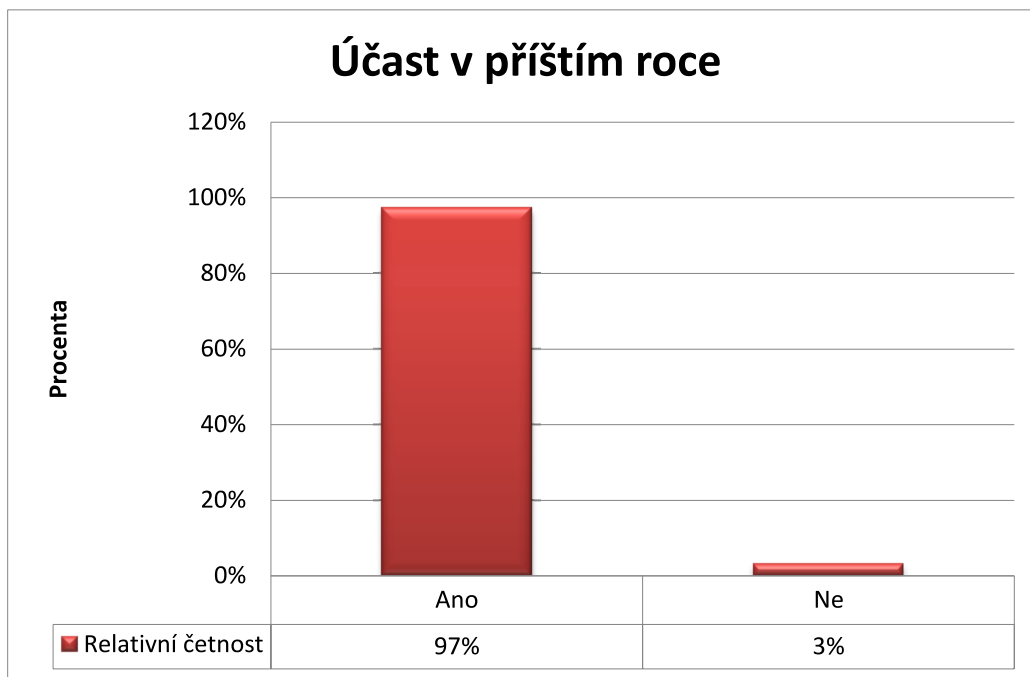
8. „Uvažujete o zapojení se do projektu i v příštím roce?“

Poslední sledovaná položka sleduje motivaci zúčastněných respondentů pro účast v projektu v následujícím roce, z čehož lze usuzovat, že vůbec podstata a záměr projektu Partáci jsou nastaveny správně a má v činnosti Pionýra své místo.

Tabulka č. 8

Tvrzení	Četnost	Relativní četnost
Ano	36	97%
Ne	1	3%
Celkem	37	100%

Graf č. 7

7.7 Závěr šetření

Cílem výzkumné části bylo popsat reakce a názor respondentů, zapojených do projektu Parťáci v roce 2008. Dále zhodnotit kvalitu projektového managementu, který ve své prvotní podobě stál na nejistých základech, které byly vytvořeny, jak už tomu v dobrovolnických organizacích bývá, skupinou lidí s osobním motivem pro tuto činnost.

První část dotazníků vypovídá o tom, do jaké míry využil koordinátorský tým zázemí a možnosti informovat a propagovat projekt. Z výsledku výzkumu navrhuje „odpoutat“ projekt Parťáci od kampaně Opravdu dobrý tábor, která svým načasováním neposkytuje dostatek volného prostoru pro realizaci podstatných kroků v termínech, které by odpovídaly oběma zúčastněným stranám. Informace o projektu dostupné na standardních informačních kanálech je třeba pravidelně aktualizovat a spolu s tím také objektivně určit podstatné faktory, ovlivňující dojem projektu u cílových skupin. Nezbytný bude také audit informační hodnoty webových stránek projektu Parťáci a spolu s ním bude nutné nahradit současnou statickou prezentaci za dynamický web s podporou redakčního systému a databází, která umožní bezproblémový přechod na vlastní přihlašovací databázi táborů a zařízení institucionální péče. Prvotní kontakt a předání základních informací nově se přihlašujícím subjektům proběhne takto již během jejich registrace do projektu a následné kroky nebude nutné zdůvodňovat průvodními dopisy či rozhovory.

Vzhledem k výsledkům šetření v oblasti spolupráce hlavních vedoucích táborů a řediteli zařízení navrhuje zachovat stávající způsob centralizované koordinace fází projektu a doporučujeme zpřehlednění postupu, který následuje po předání komunikace mezi zúčastněné subjekty. Tento postup popisovat také na vzdělávacích akcích pro vedoucí.

Šetření ohledně významu projektu Parťáci je v souladu s předpoklady. Zapojení skupiny dětí, které si i přes svou relativní podobnost s majoritou nesou stále určité stigma, je prospěšné pro všechny strany, které se na projektu podílí. Vzhledem ke krátkému trvání projektu, integrace dětí ze zařízení ústavní péče nemá nyní hmatatelný dlouhodobý dopad. Předpokládáme, že je spíše otázkou několika let, kdy bude možné zachytit konkrétní případy, kdy si děti vytvořily kontakty „zvenčí“ a díky jejich účasti na činnosti v Pionýru mohli budovat vlastní život na základě stabilního kruhu přátel.

Ze šetření spokojenosti je snadné usoudit, že tábory, stejně jako ostatní zážitkové a pobytové akce v netradičním prostředí, jsou dětmi velmi oblíbené a mají své nezastupitelné místo v oblasti volnočasových aktivit.

Výzkum, který jsme provedli, slouží také jako nástroj plánování a rozhodování o dalších fázích projektu. Závěr posledního bodu šetření jasně poukazuje na poptávku po tomto stylu umisťování dětí a vyplňování jejich volného času. Je však otázkou několika let, kdy bude možné zjišťovat konkrétní dopady projektu v rámci plnění všech stanovených cílů.

Na závěr uvádíme v příloze číslo 16, článek z časopisu *Mozaika* s hodnocením prvního ročníku projektu.⁷⁴

⁷⁴ TRNČÁK, J. Nekonečný příběh jménem Parťáci. *MOZAIKA PIONÝRA*, leden 2009. č 5, s. 17. ISSN 1213-4686.

8 Metodika

Metodická publikace k projektu Partáci je stěžejní částí praktického výstupu práce. Spojuje jednak informace z teoretické části, dále část závěrů kvalitativního výzkumu a také závěry a zkušenosti získané přímo organizací, řízením a plánováním projektu v prvním roce trvání.

Po konzultacích se zástupci Ústředí Pionýra v Praze bylo předběžně domluveno vydání této metodické příručky v ediční řadě „Kdo a jak“⁷⁵. Vzhledem k tomu, že Pionýr disponuje jedním z nejrozvinutějších systémů vzdělávání v oblasti nestátních neziskových organizací, lze předpokládat, že i tento materiál najde své uplatnění nejen při vzdělávacích akcích zaměřených na projekt samotný, ale také v dalších odvětvích přípravy pracovníků Pionýra. Ve svém jádru práce rozšiřuje povědomí o dětské psychice a dalších okolnostech, s nimiž vedoucí přicházejí do styku nejen při práci se znevýhodněnou skupinou dětí.

Publikace bude určena všem pracovníkům ve sdružení, kteří mají o tematiku dětí ze zařízení institucionální péče zájem. Především pak pro vedoucí, instruktory a hlavní vedoucí táborů, kteří se projektu přímo účastní nebo uvažují o vlastní účasti. Následující práce proto tvoří kompletní teoretickou textovou bázi pro vydání samostatné příručky. Struktura materiálu a jeho obsah jsou psány standardním způsobem bez titulní strany a detailů, které určuje následně až editor. Neformální pojetí metodiky bylo zvoleno s ohledem na cílovou skupinu. Teoretické části metodiky také doprovází příběhová linie, která v metodice plní funkci motivační, propagační a popularizační. Snaží se působit na emoce samotného čtenáře a napomoci mu alespoň přemýšlet o významu projektu.

⁷⁵ Ediční řada zahrnující publikace určené pro naplňování vzdělávacího programu Pionýra.

8.1 Úvod

Seděli jsme na patníku v parku. Všude kolem nás se míhaly postavy dětí, těžkých kufrů a dospělých nohou jako na rušném tržišti. Byli jsme tam jako dva čouhající kameny v divoké řece. Petr seděl tiše a jako správný teenager si poupravil kšilt své hip-hopové čepice a mlčel. Po čtrnácti dnech vysvětlování pravidel her, rozhodování zápasů a vyhlašování soutěží jsem nyní nevěděl, co říct. Nechal jsem v něm plynout frontu myšlenek, kterými jsme ho zahltili. Pozorovali jsme všechny ty rodiče kolem, jejich oběti se špinavými a unavenými dětmi, spousty úsměvů a loučení.

V tom jsem si všimnul, jak se pastelově žluté paprsky odpoledního slunce, prorážejíc listoví statných stromů, odrážejí ve vlhkých očích toho kluka. Světlo bylo dostatečně silné proto, aby mu nedovolilo jen hluboce zírat a mrkající víčka vyhnaly slzy ze srázu spokojené tváře.

„Tohle byly moje nejlepší prázdniny v životě,“ řekl klidně a položil obličej do nohavice širokých kraťasů, vypnutých na skrčené noze. Mezitím projela branou parku bílá dodávka a zastavila u nás. Skrze stažené okýnko vychovatel zavolal: „Ahoj výletníci! Hodte si bágly dozadu a naskočte.“ Petr již beze slov nastoupil a odjel. Jeho pohled skrze zadní okno zpět už ve mně zůstane navždy.

Kde to všechno začalo?

Jednou z nejsilnějších „zbraní“ Pionýra jsou bezesporu tábory. V našich řadách je mnoho kvalitních vedoucích a hlavně organizátorů táborů, kteří věří, že táborová činnost má hluboký význam pro rozvoj osobnosti dítěte a pro smysluplné využití volného času. Zvláště pak o prázdninách.

Prostřednictvím projektu Partáci můžete významně přispět k lepšímu začlenění dětí z dětských domovů do společnosti, a právě ty a další dobrovolní pracovníci v Pionýru, hrajete v tomto projektu nejdůležitější roli.

Tato publikace by měla poskytnout co největší množství odpovědí na vaše otázky, potvrdit vaše dosavadní zkušenosti, ale také ukázat možná trochu jiný pohled na věci, na které je někdy nahlíženo až příliš omezeně.

8.2 Projekt Partáci

O projektu

Projekt „Partáci“ je projektem dlouhodobého charakteru, který je určen pro děti ze zařízení institucionální péče, zejména z dětských domovů. Dětem chceme nabídnout účast na našich letních táborech a prostřednictvím táborového programu a tzv. „táborového života“ jim umožnit vytvoření jedinečného kolektivu nových "kamarádů", jenž vzniká právě na tomto typu pobytových akcí.

Cílem Partáků je vytvořit prostředí pro opravdovou integraci (začlenění) dětí ze zařízení institucionální péče mezi děti vyrůstající v rodinném prostředí, které se běžně účastní letních táborů pořádaných v Pionýru.

O co opravdu usilujeme?

Děti ze zařízení institucionální péče dostanou šanci začlenit se mezi děti - členy Pionýra, a popřípadě stát se sami pionýry a najít si mezi ostatními dětmi kamarády, se kterými se budou moci vídat i během roku. Nejde nám o jednorázovou akci, jde nám o poskytnutí možnosti začlenit děti z dětských domovů do běžného života, zejména soustavnou činností a pobyty na letních táborech.

Navázaná přátelství tak mohou pokračovat dál a jedinci může činnost v uceleném kolektivu pomoci i po odchodu ze zařízení institucionální výchovy.

Směle si dovoluujeme předpokládat, že přátelství vybudované v dětském kolektivu má ohromnou sílu a význam pro jednotlivce a kamarádství přetrvává dlouhá léta, třeba až do dospělosti.

Projekt má význam i pro děti z rodin, které si tak lépe mohou uvědomit, jakou vzácností je jejich rodina.

Podstata projektu

Prostřednictvím pobytu na táboře, táborového programu a tzv. „táborového života“ získají děti možnost zapojení do kolektivu nových kamarádů, která bude nenásilně vytvořena potřebou socializace (proces, během kterého se jedinec začleňuje do společnosti).

Velký důraz je kladen na zamezení tvorby sub-skupin dětí, které se již znají ze zařízení institucionální péče či v něm mají stejné zázemí. Z toho důvodu by každý tábor měl být výhradně pro dvě (nejvýše čtyři) děti ze zařízení institucionální výchovy, především z důvodu vytvoření prostředí pro navázání sociálních vazeb s ostatními účastníky tábora.

Specifickou potřebou mládeže je hledání a nalézání vlastní totožnosti, často v opozici vůči dospělým autoritám. Význam vrstevnické skupiny je prvořadý. Proto jsou všechny kolektivní formy péče o rizikovou mládež také riskantní. V prevenci dalšího asociálního⁷⁶ chování mladistvých není ani přitažlivost nabídnutého programu, ani pedagogická dovednost vedoucího, ale je jím **složení skupiny**.⁷⁷

Pro koho je projekt určen

Projekt je zajímavou příležitostí:

- Pro jednotlivce nebo dvě, nejvýše však čtyři děti ze zařízení institucionální výchovy ve věku 6 - 15 let (1. - 9. třída ZŠ); výjimečně se můžou zúčastnit děti ve věku 15 - 18 let, za předpokladu účasti na přípravě táborového programu již během roku,
- pro tábory s kolektivem dětí a vedoucích, které mají zájem významně přispět k lepšímu začlenění dětí z dětských domovů do společnosti.

⁷⁶ Chování, porušující společenské a morální normy, právní normy neporušuje, jedinec se vylučuje ze společnosti (záškoláctví, alkoholismus, drogová závislost).

⁷⁷ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, Praha : 1999.

8.3 Náhradní výchovná péče

Po kontrole úklidu prostoru kolem stanů našeho oddílu jsem šel do skladu, kde už byl přichystaný koš s dárky a upomínkovými listy pro děti. Málem bych zapomněl! Oddílová vlajka, přece si ji nenechám. Beru koš a mímím houf dětí dychtivě plnicí své bandasky čajem z várnice. Čas kvapí, a když vidím Verču, jak čeká s nachystaným oddílem v předsíni jednoho ze stanů, dochází mi, kolik hlav a rukou bych musel mít, abych to zvládnul bez instruktorky. „Takže děcka, tohle je naše poslední setkání před odjezdem domů a musíme se pořádně rozloučit. Protože jste byli všichni skvělí a nám se tady s vámi moc líbilo, máme pro vás malé dárky!“ řekl jsem. Asi jako o Vánocích měli naši táborníci rozzářené oči, když dostávali ty maličkosti a upomínky na letošní tábor. Po malé diskusi došlo i na předměty, které užíval oddíl během tábora a nakonec i na málem zapomenutou vlajku. Zajímalo mě, kdo ji bude chtít, ale bylo ticho. Jde o docela žádaný artikl, ale nyní jsem měl strach, že přibude v mé skříni s táborovým vybavením. Najednou vstal předseda oddílu, vzal mi vlajku z ruky a s hrdým pohledem, který může jen předseda oddílu mít, prohlásil: „Rád bych naši vlajku předal Petrovi, protože i když na začátku nás moc nemusel, v žádné hře nás nepodrazil a dost nám nakonec pomohl.“ Petr vstal a hledíce do země si vlajku vzal. Jeho nepřítomný výraz mohl znamenat cokoli. On se však nezastavil, opustil náš kruh a nemluvě odešel do uklizeného stanu. Skrže větrem rozevlátou celtu jsme jej mlčky pozorovali, jak vlajku sundává z větve, skládá a schovává do poslední volné kapsy k prasknutí sbaleného batohu. Utřel si obličej, popotáhl, vrátil se k nám a tiše promluvil: „Moc díky za naši vlajku, pověsím ji v domově na schodiště a příště pojedu, i kdybych si na to měl sám vydělat.“

Poruchy rodičovství či rodiny jako základní příčina náhradní rodinné péče

Rodičovství je pro většinu z nás naprosto přirozenou součástí života. Existuje však mnoho vlivů, které působí negativně na schopnost přijmout a zvládat rodičovskou roli.

Poruchy rodičovství či rodiny vznikají tím, že rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí dělat to, co je pro zdárný vývoj dítěte potřebné.

Poruchy rodiny:

- Rodiče se o dítě nemohou starat (přírodní katastrofy, válka, bída, nemoc, úmrtí invalidita, apod.).
- Rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě (nezralost rodičů, neschopnost vyrovnat se se zvláštními situacemi – handicapované dítě, rozvod).
- Rodiče se nechtějí o dítě starat (poruchy osobnosti rodičů); péče o dítě je nedostatečná, žádná nebo škodlivá jak v oblasti somatické, tak psychické.
- Rodiče dítě týrají a zneužívají – rodiče mají k dětem nepřátelský až agresivní vztah, vědomě jim ubližují, týrají a zneužívají je.
- Rodiče se o dítě nadměrně starají – dítě dostává větší pozornosti než je třeba; nadměrná péče a zájem o ně vede k rozmazlování, nepřipravenosti na samostatný život, nerespektování druhých apod.⁷⁸

Náhradní výchovná péče (dále NVP) je systém náhradní rodinné výchovy, který má naplnit jedno ze základních práv dítěte – právo na výchovu. Podrobnosti stanoví zejména zákon o rodině (zákon č. 94/1963 v platném znění). Česká úprava NVP vychází z ustanovení Úmluvy o právech dítěte. Podle článku 20 Úmluvy mají děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.⁷⁹

⁷⁸ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : 1999.

⁷⁹ SOVÁK, M. *Defektologický slovník*. Jinočany : 2000, s. 243.

NVP dělíme na:

Kolektivní:

- a) ústavní,
- b) ochrannou.⁸⁰

Individuální:

- a) osvojení (adopce),
- b) pěstounskou péči,
- c) opatrovnictví a poručnictví.

Nařízení ústavní výchovy

Ústavní výchova je nařizována v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena a jiná opatření předcházející (napomenutí, dohled nad výchovou, omezení, popř. svěření dítěte do péče jiného občana) nevedou k nápravě.

„Do institucionální péče je dítě umísťováno na základě soudního rozhodnutí, ve většině případů nejdříve na základě tzv. předběžného opatření, po kterém by mělo bezprostředně následovat zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy.

V praxi je dítě nejprve umístěno v diagnostickém ústavu; jeho úkolem je analyzovat problémy dítěte a vypracovat výchovná doporučení, která budou realizována v ústavu, do něhož bude dítě umístěno následně. Soud může dítěti nařídit ústavní nebo uložit ochrannou výchovu.“⁸¹

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. uvádí, že před nařízením ústavní péče je soud povinen zkoumat, zda dítě nelze svěřit do náhradní rodinné péče nebo do péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Soud je povinen nejméně jednou za půl roku přezkoumat, zda důvody pro ústavní péči trvají.

⁸⁰ Ochranná výchova je ukládána na základě zákona č. 218/2003 Sb. jako ochranné opatření za spáchané provinění, je užívána u dětí se závažnými poruchami chování nebo s trestnou činností, a u kterých prostředí, ve kterém žijí, neposkytuje záruku jejich náležité výchovy. Jejím účelem je zajištění podmínek pro intenzivní práci s dítětem a ochrana společnosti před jeho chováním.

⁸¹ GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : 2007, s.6 - 7.

Ústavní výchova je ukládána na základě zákona č. 94/1963 Sb., o rodině; je opatřením nařizovaným v zájmu dítěte a pro jeho ochranu. Má být nařizována dětem, které nevykazují závažné poruchy chování a nedopouštějí se trestné činnosti.⁸²

Typy kolektivních zařízení

- **Ministerstvo zdravotnictví** zajišťuje péči o děti od narození do tří let v kojeneckých ústavech (0-1 rok) a v dětských domovech (0-3 roky).
- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy** je zodpovědné za chod dětských domovů od tří let, dětských domovů se školou⁸³, diagnostických a výchovných ústavů pro děti a mládež, střediska výchovné péče.
- **Ministerstvo práce a sociálních věcí** se stará o ústavy sociální péče pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí tělesně nebo mentálně postižených.⁸⁴

Dětský domov

Účelem dětského domova (dále DD) je pečovat o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají poruchy chování, zpravidla ve věku od 3 do 18 let, v odůvodněných případech do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let.

Zajišťují výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži s normálním duševním vývojem, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče.

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v DD je v současnosti koedukovaná rodinná skupina dětí většinou různého věku i pohlaví. Klade se důraz na to, aby sourozenci byli spolu v jedné rodinné skupině. Rodinných skupin lze v tomto zařízení vytvořit nejméně 2 a nejvíce však 6.

Způsob života v rodinné buňce blízce připomíná život v klasické rodině. Každá skupina žije ve vlastním bytě (dětský pokoj, obývací pokoj, kuchyň apod.) odděleném od ostatních. Zodpovědnost za chod domácnosti, přípravu jídla a podobně nesou všichni její členové měrou

⁸² GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : 2007.

⁸³ Přijímají děti s nařízenou ústavní výchovou, děti s poruchami chování nebo s potřebou zvláštní výchovné péče.

⁸⁴ ŠULOVÁ, L. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí*. [online]. 2006.

odpovídající jejich věku a schopnostem, podobně jako v běžné rodině.

O děti se starají dva kmenoví vychovatelé, kteří se střídají, ale nemění. Snahou je přizpůsobit pobyt přirozenému životu v rodinách a připravit tak děti co nejlépe na budoucí samostatný život.

Děti jsou vzdělávány ve školách, které nejsou primárně součástí dětského domova. Výhodou tohoto vzdělávání mimo ústav je především zapojení dětí do obecného kolektivu třídy, která není tvořena pouze dětmi z ústavu, avšak také dětmi „zvenku“.

V současné době je v naší zemi 150 státních i soukromých dětských domovů, v nich žije cca 4 500 dětí. Kapacita je 5 310 lůžek, což je v průměru 35 lůžek na jeden dětský domov.⁸⁵

Fond ohrožených dětí - Klokánky

Klokánky Fondu ohrožených dětí jsou specifickou možností péče o děti, které by jinak musely být umístěny v dětském domově či kojeneckém ústavě. Dle pověření Ministerstva práce a sociálních věcí se jedná o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tu poskytují formou rodinné péče buď v bytech zaměstnanců či ve služebních bytech s nepřetržitou péčí dvou osob střídajících se v týdenních intervalech.⁸⁶

Vzhledem k legislativní úpravě⁸⁷ Klokánky poskytují péči dětem bez ohledu na věk, tedy společně dětem mladším i starším tří let.

Děti, které jsou umísťovány do institucionální péče, lze rozdělit do čtyř skupin:

- **děti osamělé,** tzv. oboustranní sirotci, jejichž počet je zanedbatelný,
- **děti ohrožené,** které pocházejí ze sociálně slabého a neuspořádaného rodinného prostředí, jejichž výchova je ve zvýšené míře ohrožena sociálně patologickými jevy,
- **děti rizikové,** tzn. děti s výchovnými problémy, špatnou školní docházkou, experimentující s drogami atp.,

⁸⁵ STÁRKA, J., Současný stav, mýty a nepravdy v oblasti ústavní a ochranné výchovy. [online].

⁸⁶ Principy péče. Fond Ohrožených dětí. [online].

⁸⁷ § 42 odst. 1, odstavce 2 zákona č. 359/1999 Sb.

- **děti, které již mají zkušenosti s kriminalitou** a u nichž je odůvodněná obava, že budou v trestné činnosti dále pokračovat.⁸⁸

„Počet dětí v institucionální péči se od roku 1999 trvale zvyšuje, stejně jako se zvyšuje počet zařízení pro zajištění institucionální péče. V roce 1999 bylo v České republice umístěno ve 185 zařízeních 6901 dětí, v roce 2005 to bylo 7300 dětí a v roce 2007 již je ve 225 zařízeních umístěno 7600 dětí.“⁸⁹

⁸⁸ GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : 2007, s. 6.

⁸⁹ GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : 2007, s. 7.

8.4 Psychologické aspekty ústavní péče

Na táboře si zapamatujete celou řadu věcí. Vůni okolní přírody, pohled na měsíc po večerce, táborák. Nebo jako já, osvěžení při chůzi ranní rosou, když se vracím před budíčkem z umývárny, abych probudil děti na rozcvičku. Celý tábor je zticha, jen věčně bdělí kuchaři už pomalu chystají snídani. „Hobiti, vstávat, je ráno,“ zvolal jsem. Moc mi to nejde, ale záhy mi letí na pomoc hudba ranního budíčku, který je zaručenou zbraní na unavené obličeje. Nejsem tyran a posílám děti nejprve do umývárny. „Za deset minut si uděláme rozcvičku, tak buďte tady,“ hlásám pro jistotu. Po čase se stavíme do kroužku před stany. Jedna, dvě, tři, šest, devět, aha, jeden ještě dobíhá z původně neodkladné „schůze“ v toaletním kupé. Jeden chybí. Je sice polovina tábora, ale se jmény mám stále problém. Á, Petr chybí. Trochu se rozhlížíme, protože zrovna on svou výškou vyčnívá nad ostatní. Nikde nic. V tom zahlédnu jeho boty stále na rohoži před stanem. Ze všeho toho programu, her a výletu je pro Petra právě spánek to, co si na programu tábora nejvíce užívá. Když konečně vstane, otřepe se a dokonce s námi absolvuje rozcvičku. Hned potom odcházíme společně na snídani. Jakmile položím doprostřed stolu táč s namazanými krajíci, hned se po nich zapráší. Opět trochu matiky a zjišťuji, že chybí zase ospalec Petr. Nic proti němu nemám, ale dodržování této části dne mu fakt moc nejde. „Snad zase neusnul ve stanu,“ šeptám Veronice. Ta hned odvětlí: „Něco lepšího, sleduj.“ Otočím hlavu ke vchodu do jídelny a tam vchází on s vlastním táckem a šesti chleby.

Spolu s ranní rosou patří jeho dlouhé spaní a apetit do mého žebříčku táborových zvláštností. Přesto vím, že to mohlo být ještě úplně jinak.

Posláním DD je vytvořit takové prostředí, které by co nejúčinněji přispívalo k harmonickému vývoji osobnosti dítěte, poskytovalo mu dostatek intimity, jistoty, pocit pevného zázemí, dostatek podnětů a dostatek možností k rozvíjení a uspokojování jeho citových potřeb. Pro DD tedy zůstává inspirujícím vzorem rodina.

Role DD je komplikována životní zkušeností, kterou si dítě z předchozího negativně působícího nebo nedostatečně podnětného prostředí přineslo. Tu v řadě případů nelze jen překlenout a zahladit, je třeba také usilovat o odstranění nedostatků v jeho sociálním a osobnostním vývoji a dítě citlivě připravovat a vést k překonávání problémů plynoucích z jeho společensky výjimečného postavení.

Způsob práce s dětmi v DD je prioritně zaměřen na individuálním přístupu k dítěti s využitím alternativních metod a forem práce. Rozvoj tělesných, psychických a citových schopností i sociálních dovedností každého dítěte se uskutečňuje na podkladě systematického plánu rozvoje osobnosti dítěte, který má zabezpečit, aby v konečném výsledku odcházel mladý člověk z dětského domova připraven vést samostatný život, stal se plnohodnotným občanem naší země.

Nyní se budeme snažit shrnout některé skutečnosti, které přes veškeré snahy o transformace DD hovoří o nenahraditelnosti, funkční rodiny a jejího prostředí.

- V DD si dítě **nemá možnost vytvořit hluboký citový vztah** k jedné osobě, která by plnila funkci mateřské osoby. Dítě potřebuje pocit jistoty a bezpečí, zejména pak jistotu vztahů, a tu mu žádná jiná instituce nežli rodina nemůže poskytnout.
- Během dětství většina dětí **vystřídá několik ústavních zařízení** (většinou tři až pět). Děti jsou přemísťovány do jiných typů ústavních zařízení. Vždy jde o velmi traumatizující zásah do života dítěte. Změna prostředí vyvolává řadu potíží a poruch, od neurotických projevů přes depresivní rozklady, různé závady v chování až po apatickou otupělost.⁹⁰

⁹⁰ KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v dětských domovech*. Praha : 1992, s 37.

- Prostředí DD **nezaručuje dítěti dostatek podnětů pro jeho harmonický vývoj**. Děti v DD mají většinou mnoho různých moderních hraček a materiálně netrpí žádným nedostatkem, výrazně zde ale chybějí především citové a sociální podněty.
- Dítě má **menší možnosti sociálního učení** než děti v rodině, které žijí uprostřed bohatého pletiva vztahů. V rodině dítě vidí model sociálních vztahů, získává povědomí o roli matky a otce i ostatních členů rodiny (sourozenci, prarodiče, atd.).⁹¹
- Děti mají **málo příležitostí pro osobní iniciativu a zodpovědnost**. Osobní čas dětí je příliš svázán, organizován, což je do značné míry v tomto zařízení nutné.
- Děti z DD mohou působit při srovnání se svými vrstevníky vychovávanými v rodinách jako méně nadané, pomalejší (někdy také hyperaktivní), úzkostné a bojácné, zatížené mnoha druhy zlovyků (jež se vykládají jako spontánní pokus o naplnění nenaplněné potřeby kontaktu); jejich vztahy k lidem jsou mělčí a přelétavější, i když příležitost ke kontaktu vyhledávají až nutkavě. Tyto následky ústavní výchovy jsou tím vážnější a tím hůře odstranitelné, čím dříve se dítě do ústavní péče dostalo a čím déle v ní bylo.
- Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. **hospitalismus**, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázená snižující se schopností adaptace na neústavní, „civilní“ život. V ústavu mívá klient plné zaopatření, někdo pro něj vaří, někdo se stará o jeho finance, někdo topí, někdo mu organizuje práci, někdo vytváří příležitosti k mimopracovním aktivitám, apod. Klient se stýká s omezeným počtem spoluobytel ústavu a s obvykle nepočetným množstvím profesionálů. Pohybuje se v omezeném prostoru ústavu a jeho blízkého okolí. Je samozřejmě snazší orientovat se v tomto redukováném světě s redukovanými odpovědnostmi, než v komplexním, nepřehledném vnějším světě.⁹²

⁹¹ KERN, H. et al. *Přehled psychologie*. Praha : 2000.

⁹² MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, Praha : 1999.

- **Redukce nároků a omezení podnětu** mají dobře známé, mnohokrát popsané následky: ztrácející se zájem o lidi a svět, zhoršování schopností komunikovat, regresi čili návrat do ranějších vývojových stádií, hledání náhradního uspokojení v jídle, nepřiměřeně dlouhý spánek, automatické pohyby atp.⁹³
- Hlavním nedostatkem všech DD je **ukončení jejich výchovného působení a sociální ochrany v 18 letech dítěte**, což neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobností zralosti. Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí. Vyskytují se problémy se začleněním do společnosti a života mimo domov po opuštění relativně chráněného prostředí v ústavním zařízení. Adolescenti jsou v této pozici v nepříjemném postavení, protože většinou nemají záchranou sociální síť v podobě vlastní rodiny nebo příbuzných, určité skupiny, na kterou mají silné vazby.⁹⁴
- Ústavy až na výjimky neudrží kontakt se svými bývalými svěřenci po jejich propuštění a spolupráce kurátorů pro mládež z okresních úřadů s ústavami je také daleko od západoevropského ideálu kontinuální péče.
- Kurátor by měl být v intenzivním kontaktu s klientem zejména v době, kdy je mladistvý v ústavní péči a připravovat jeho návrat do neústavního prostředí. Za dnešního stavu věcí se klient, který nemá rodinné zázemí, ocitá po propuštění z ústavu ve vztahovém a existenčním vakuu.⁹⁵

Odchod dětí z DD je obrovským zlomem, který si my, kteří jsme vyrostli v normální rodině, asi jen těžko dokážeme představit. Jaký může být takový život bez kořenů a bez zázemí? A i když to všechno člověk zvládne, určitě mu je velice často smutno, protože nemá s kým sdílet svůj život, lidi, na které byl zvyklý, ztratil a než si najde nový okruh přátel, popř. životního partnera, nějaký čas to trvá a za ten čas se může stát spousta věcí, které poklidný život mohou ohrozit, nebo jej úplně převrátit naruby.

⁹³ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, Praha : 1999.

⁹⁴ FALTÝNEK, V. *Příprava mládeže na život mimo dětský domov*. 2007, s. 33.

⁹⁵ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, Praha : 1999.

Snaha připravit děti na vstup do reálného světa dospělých co nejlépe tu však je a ze strany DD se projevuje ve dvou hlavních oblastech. První je snaha zajistit dítěti bydlení, ať už formou tzv. startovacích nebo cvičných bytů, ubytoven a v neposlední řadě jsou zde jako alternativa k dispozici Domy na půli cesty, které nabízejí svým klientům přechodné bydlení (nejčastěji v délce jednoho roku) a učí je zvykat si na samostatný život mimo zdi ústavu.

Dalším způsobem přípravy na odchod dítěte je zajištění zaměstnání. Děti se na svoje budoucí povolání připravují na středních školách nebo učilištích. Pokud nepokračují ve studiu, je zapotřebí, aby si našly zaměstnání, které je bude v dalším samostatném životě živit. Některé děti dostávají pracovní nabídky již v době svého učňovského období.

Řada domovů jedinci velmi aktivně pomáhají s nalézáním práce. Využívají kontakty ze zaměstnání, kde děti byly na brigádě či praxi, spolupracují s městskými úřady, nebo také firmami sponzorů, které se finančně podílejí na chodu a aktivitách domova. S hledáním a zajišťováním práce pro dítě by měl domov začít před jeho odchodem, protože se často stává, že dítě postupně ztrácí motivaci k hledání zaměstnání, a tím více, pokud se vrátilo do své původní rodiny a postupně se přizpůsobuje prostředí, ve kterém žijí jeho rodiče. Tento stav lze později jen těžko napravit.

Klienti Domů na půli cesty si většinou nacházejí zaměstnání v blízkosti zařízení.

V České Republice existuje několik aktivit, které se snaží toto problémové období nějak systémově řešit, ale dosud je to stále jen v rovině projektů a experimentů. Je zde patrná naprostá absence systémově zakotvené následné sociální péče, která by usnadnila integraci mladých lidí po opuštění institucionální péče do běžného samostatného života.⁹⁶

I přes výše popsané nedostatky DD nesmíme zapomínat na skutečnost, že jsou stále nezbytným zařízením, které poskytují útočiště dětem, které se ocitají v mimořádných situacích a často jsou doslova ohroženy na životě. Nehodí se ale pro trvalý pobyt dítěte od jeho útlého věku až do dospělosti. DD by měly poskytnout jen dočasný azyl dětem, které z jakýchkoli důvodů ztratily rodinnou péči a potřebují péči náhradní, a usilovat o vyhledání vhodného typu náhradní rodinné péče tak, aby pobyt dětí v ústavech byl co možná nejkratší.

⁹⁶ GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : 2007

Na co si dát pozor, jakých projevů si všímat, jak reagovat?

Porucha utváření vazeb

U dětí z DD se může vyskytnout problém s navazováním pout, které je zapříčiněno ztrátou schopnosti důvěřovat lidem a vztahům ve svém okolí. Už dávno zapomněly na pocit jistoty a bezpečí.⁹⁷ Nevědí, co znamená mít neustále ve svém životě dospělého, který naplňuje jejich základní potřeby.

Projevy uzavřenosti a odmítání

U některých dětí je uzavřenost projevem potlačovaného hněvu, který je způsoben hlubokými a dlouhodobými ranami v jeho srdci, které ničí u dítěte pocit vlastní hodnoty a narušuje jeho schopnost sebejistě se pohybovat v životě.⁹⁸

Jak se s tím vyrovnat?

Nejlepší způsob je pozitivní a důsledné utvrzování dítěte o jeho hodnotě společně s ujišťováním, že jeho cena není založena na jeho výkonu.

Nenechat v žádném případě dítě stranou, zapojovat jej do všech aktivit. Podporovat soudržnost oddílu, nejlepší jsou teambuildingové aktivity (příklad některých aktivit v další kapitole).

Věnovat dítěti zvýšenou pozornost, povídat si s ním, co jej trápí. Po několika dnech se to napraví, až si zvykne na nové prostředí a najde kamarády.

Hromadění nebo hltání jídla

Je typické pro děti ze zemí třetího světa, kde v životě lidí panuje každý den neuvěřitelná obava, že nebudou moci sehnat další jídlo. Takové chování se však projevuje i u dětí z naší země, které trpěly velkým strádáním jak citovým, tak fyzickým.

Tyto děti tak uspokojují své emocionální potřeby. Hromadění a hltání potravy je u dítěte podvědomým reflexem, který je způsoben strašným nevysvětlitelným pocitem vnitřní

⁹⁷ SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny.* Praha : 2002, s. 83.

⁹⁸ SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny.* Praha : 2002, s. 84.

prázdnoty, kterou se snaží naplnit jídlem, což se často projevuje formou kradení a hromadění potravy.⁹⁹

Jak se s tím vyrovnat?

Není dobré reagovat v takové situaci přehnaně nebo používat jídla jako nástroje nápravy či projevu náklonnosti. Je zapotřebí dítěti vysvětlit, že si jídlo schovávat nemusí, že všechno co by potřeboval, na požádání dostane.

Takové dítě potřebuje spoustu emocionálního ujišťování, které se projevuje i fyzickým kontaktem (pohlázení, poplácání po ramenou, apod.).

Při přejídání se, které se někdy se může vyskytnout, je zapotřebí hlídat, kolik toho dítě sní a usměrňovat jej, aby jej zbytečně nebolelo břicho.

Agresivní chování

Dítě může na své životní zkušenosti s týráním, zanedbáváním nebo opuštěním reagovat vztekem. Agrese vůči lidem může být jediným nástrojem, jak uvolňuje své potlačované pocity, které vyjádřit jinak neumí.

U některých dětí je agresivní chování reakcí na strach, sklíčenost nebo hněv.

Jak se s tím vyrovnat?

Prvotní aspekt je čas, trvá dlouho, než se takové chování změní. Příkladem zvládnutí výbuchu hněvu je dítěti dát plyšovou hračku a povzbudit jej, aby si své pocity vzteku vybíjelo na ní. Formou „hry“ mohou děti své agresivní chování překonat.

Fyzicky agresivní děti se potýkají s nízkým sebevědomím. Jsou přesvědčené, že nemohou být nikdy dobré. Proto je v jejich případě důležitá psychická a fyzická náklonnost, přestože ji mohou zpočátku odmítat.¹⁰⁰

⁹⁹ SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny.* Praha : 2002, s. 86.

¹⁰⁰ SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny.* Praha : 2002, s. 87.

Lhaní a krádeže

U mnoha dětí se lhaní a krádeže rozvinuly jako prostředek, jak v chaotickém rodinném prostředí přežít. Lhaní je u těchto dětí využíváno jako sebeobraný prostředkem a způsob, jak se vyhnout trestu a zahanbení. Některé děti tak jednájí spíše ze zvyku a strachu, než z hněvu nebo pocitu nezbytnosti.

Dětem, kterým bylo hodně slíbeno a málo dáno, ztrácí pojem „pravdy“ a osobního vlastnictví význam. Sebevědomí se u nich může projevovat opožděně.¹⁰¹

Jak se s tím vyrovnat?

Měli bychom se vyhnout tvrdým a nerozumným trestům. Pokud dítě něco ukradne v obchodě, mělo by ukradenou věc vrátit majiteli a připravit se na důsledky, které z toho vyvodí. Pokud lže, mělo by čelit důsledkům, které stanovuje táborový řád.

Přirozené důsledky se dětem do mysli vrývají velmi hluboko a představují jedinou naději do budoucna, že se tohoto zhoubného zvyku zbaví.

Často takové děti nemají o tom, proč lžou, nejmenší představu, prostě to dělají. Důležité je vytvořit vstřícné prostředí, v němž si děti zvyknou říkat pravdu bez obav a důsledně je konfrontovat s jejich nepoctivým jednáním. Dobré je, aby děti popsaly i důsledky svého jednání.

„Při konfrontaci s nesprávným chováním projevují děti s opožděně vyvinutým svědomím minimální nebo vůbec žádné emoce. Za účelem přežití si totiž vytvořily systém lhaní a vymyšlení, v němž nemusí přebírat žádnou zodpovědnost. Stávají se tak mistry manipulace.“¹⁰²

Přehnaná touha po náklonnosti

Dítě, které neumí vytvářet vazby, může být hnané nesmírnou potřebou vyhledávat a usilovat o náklonnost a pozornost dokonce i ze strany úplně cizích lidí. Bez zábran je schopno sedět každému na klíně, kdo mu to dovolí, ať už ho zná nebo ne. Neexistují pro ně žádní „cizí lidé“.

¹⁰¹ SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha : 2002, s. 87.

¹⁰² SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha : 2002, s. 89.

Děti, které nerozlišují vztahy s cizími a blízkými lidmi, nemají ve svém životě osobu, kterou by vnímaly jako „matku“ nebo „otce“.

Časté bolení břicha (hlavy)

Nejčastější příčinou je většinou stesk, ať už po tetách z domova nebo po sourozencích, kteří na tábor nejeli. Nejlepším lékem je dítěti věnovat dostatek pozornosti.

Víme, že oddílový vedoucí má plné ruce práce s ostatními dětmi, ale přesto je vhodné dítěti ze začátku věnovat více pozornosti, byť jen pouhým pozorováním, než se adaptuje na nové prostředí a najde nové kamarády. Postačí rozhovor v odpoledním klidu nebo si před večerkou povídat o tom, jak se mu líbily hry, jestli si už našel kamarády, jak mu chutná apod.

Co se týče bolesti břicha, děti se na to rády vymlouvají a chtějí tím na sebe upoutat pozornost. V tomto případě hraje významnou roli zdravotník tábora, který se může dítěti individuálně věnovat. V případě podezření na stesk jako příčinu postačí většinou dítě vyšetřit, popovídat si s ním o táboře, věnovat mu pozornost. Poté dítě sledovat při běžných situacích.

Vždy je nutné dávat pozor a dítě sledovat, bolesti břicha ze zdravotního hlediska se nesmí nikdy podceňovat!

Integrace romského dítěte do skupiny majoritních dětí

„Jsou romské děti skutečně „jiné“ než české? Jak je s nimi možno vycházet? Jak reflektovat jejich odlišné výchozí podmínky? Je možné zvolit k romským dětem ve skupině individuální přístup, ale zároveň „měřit všem stejně“? Jak řešit vzájemné předsudky mezi dětmi?

Je realitou, že romské děti nejsou ve škole moc úspěšné. E. Štolová uvádí hlavní příčiny školní neúspěšnosti:

- odlišný jazykový vývoj,
- odlišná kvalita plnění funkce rodinné výchovy,
- u některých Romů nedocení významu vzdělání,
- nedostatečná příprava na školu,
- nižší informovanost části dětí vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin,
- nedostatečná připravenost učitelů pro práci s minoritami.

Postřehy:

- zvýšená důležitost pozitivní motivace – hodně chválit, povzbuzovat, kritika vždy spjatá s pochvalou,
- před činnostmi vyžadující soustředění nutno děti trochu unavit,
- často nejsou zvyklé mít pro sebe celou postel, spát samostatně jim působí značné obtíže, podobně potíže působí spát ve tmě – romské děti se tmy bojí ještě více než české děti (bojí se ducha – „mulo“),

HRY:

- mají splňovat tyto podmínky: jednoduché, zaměstnávající všechny děti současně, nejlépe takové, které nevyžadují znalost čtení a psaní,
- pro výchovné účely (osvojení sociokulturních vzorů, dobré x špatné..) jsou pro romské děti ideální informace podané zážitkovou formou – např. hraná scénka, do níž se děti mohou aktivně zapojit – to je nutí přemýšlet a zapamatovat si. Romské děti jsou emocionálnější, toho má využívat i výchovné působení na ně.

Ve vztahu k Romům je nejvhodnější takový **výchovný přístup**, který je **otevřený**, **emočně vřelý** a umožňuje hluboce saturovat potřebu přijetí bez podmínek, které směřuje k **navázání osobního vztahu**. Po navázání vztahu důvěry a bezpečí se však kladou **přiměřené požadavky**, které jsou srozumitelné a vyplývají z vnitřní logiky vztahu, který je žádoucí. Jde o elementární požadavky na pořádek, kázeň, nenásilí. Užívá se **metody přirozených a logických důsledků**, která je nesena filosofií „jak si usteleš, tak si lehneš“. Toto vše se velice účinně dá realizovat na víkendových pobytech nebo táborech stálých a putovních. Samozřejmě výchova nekončí u elementárních požadavků, ale směřujeme individuálně i ve skupinách k vyšším nárokům. Tento pedagogický přístup je aplikací zásad, které uvedl do praxe zakladatel salesiánů sv. Jan Bosco (1815-1888).

Je potřebné sledovat jednotlivé **výkony účastníků** a **podporovat** je **emočně** a také **návodem** jak na to, ale neusnadňovat! Je třeba zabezpečit spravedlivé výchozí podmínky.

Při prvním setkání, jste-li autoritou, o které vědí, že se má uznávat, jsou opatrní a působí plachým dojmem. Nemusí říci své pravé jméno. Dobře poznají a vycítí, jaký má k nim člověk postoj. Také velmi brzy vystihnou slabé stránky člověka a snaží se je využít pro svůj prospěch. Zkoušejí, co si mohou dovolit, do jaké míry je člověk naivní a „měkký“. Vyplatilo se mi dát jim se vší úctou, ale jasně najevo, že do nich vidím, že vím o jejich zamýšlených šibalstvích a že je to hloupé a zbytečné to na mě dále zkoušet. Je třeba nepodlehnout citovému vydírání, na které obvykle nejsme zvyklí. Také mohou používat záměrně klamné informace, například, že to a to je dovoleno, co je ve skutečnosti zakázáno. Mohou se dovolávat údajného „dovolení“ vyšší autority, když spolehlivě vědí, že si nemůžeme jistě ověřit, co autorita k tomu řekla. Dovedou přesvědčivě říkat nepravdu, zvláště jedná-li se o získání výhod, nebo utajení nekalé činnosti. Jde o to nenechat se rozčillit, když se s takovým jednáním setkáme. Chytrost je totiž dominantní vlastností hrdinů v romských pohádkách. Kdo je chytrý, nenechá se napálit, a když je přitom tělesně obratný a silný a zároveň spravedlivý a laskavý, pak má autoritu. Romové celkově spíše uznávají chytrost než sílu. To, že budeme napáleni, nevadí. Postupně získáme zkušenosti a vhled do reality. Co by však velmi vadilo, kdybychom podlehl hněvu, ztratili smysl pro spravedlnost a hlavně laskavost. Z hlediska dlouhodobého výchovného působení je zásadní pevná laskavost, která klade spravedlivé a rozumné požadavky z hlediska jejich i z našeho.

Je třeba se bránit **zásadou lokální prevence**: neponechávat volně nic, co by vyvolalo takový zájem (dnes jsou to například mobilní telefony), nedávat příležitost tím, že nenecháme otevřené a přístupné tašky, kabelky, dále místnosti, kde nikdo není apod. Tato preventivní opatření však musí být realizována takovou formou, která nikoho neuráží a která nedává do „jednoho pytle“ ty, kteří něco vzít mohou, s těmi, o kterých víme, že nic nevezmou. Když zakusí, že jim oprávněně důvěřujeme, nesmírně to posílí jejich sebedůvěru a prohloubí vzájemné vztahy.

U dětí ze sociálně slabých rodin se můžeme setkat s nedostatečným vybavením, zvláště v zimním období. Je dobré mít potřebné věci v zásobě k zapůjčení. Věci nepůjčujeme domů, ale jen na akci. Zapůjčení si evidujeme. Po akci děti věci odevzdají. Měly by mít jasné vědomí, že máme velmi dobrý přehled, jak s věcmi zacházejí.

Někdy nás mohou překvapit nedostatky v hygieně. Nekomentujeme je, ale prakticky ukážeme, jak nedostatek napravit (dle našich možností). Děti musí vidět, že námi nabízené řešení má smysl a že je pro ně lepší. Udržování hygieny vyžadujeme laskavě, ale současně důsledně.

Při setkání s jednáním, které nás překvapí, je třeba zásadně zachovat klid. Je třeba takovému jednání předcházet vytvořením prostředí, kde se účastníci cítí bezpečně, kde je řád, přiměřeně rozumný a přijatelný pro ně i pro nás, kde je zajištěna spravedlnost.

Zachování klidu z naší strany je zásadním předpokladem k řešení vzniklých konfliktů v atmosféře nestrannosti, spravedlnosti a důvěry.

Největším naším selháním je nechat se vyprovokovat k nekontrolovanému jednání. **Konflikty** je třeba řešit jen s těmi, kteří jsou zainteresováni, a na jiném místě než probíhá program. Je vhodné účastníky posadit do křesla, aby se uvolnili. Řešitel konfliktu (vedoucí, zástupce a další dle služební hierarchie) by měl být posazen mírně nad nimi (na židli) a mezi nimi. Je žádoucí, aby se řešení konfliktu zúčastnil také výchovný pracovník, který situaci viděl. Ať mluví jen tehdy, je-li otázan řešitelem konfliktu a ať odpovídá pouze na otázku. Řešitel konfliktu je totiž pro zúčastněné strany nositel spravedlnosti, a proto by měl mít řešení plně v rukou jen on. To však nevylučuje pozdější konzultace s výchovným pracovníkem, který situaci viděl. Je rušivé se vzájemně dohadovat na různých řešeních před účastníky konfliktu. Můžeme se setkat s malou vytrvalostí v zájmových činnostech a například ve výtvarné činnosti. Dominuje přístup: přijít, zahrát - udělat dojem, zvítězit – a už dále není potřeba cvičit,

protože už se dosáhlo úspěchu. Je třeba ke každému přistupovat jednotlivě, pomoci mu objevit jeho silné stránky a jejich rozvíjením jej přivést k dosažení úspěchu. Nemusí být velký.

Je dobré zapojit je do přiměřené práce, která je pro ně jasná a smysluplná. Je třeba promyslet motivaci a udržení zájmu. Je také třeba důsledné kontroly. Pro překonávání pohodlnosti jsou dobré také turistické výlety, pobytové akce, bojové hry a soutěže. Také jsou výborné putovní tábory přiměřeně náročné, kdy mají zážitek, že něco ušli a dokázali a překonali dosud neznámé věci. Zpočátku naříkají, ale když vidí, že to nepomůže, vytrvají.

Může nás nepříjemně překvapit nespolehlivost ve formě nedodržení slíbeného mezi Romy, podobně jako v jiných východních kulturách, není zdvořilé říkat přímo „ne“. Odmítnutí se vyjadřuje jiným způsobem pohledu a dalšími neverbálními prostředky, které jsou pro nás skryté. Domnívám se, že takové jednání má původ v postoji člověka, který je pronásledován a má zkušenost, že když přímo vyjádří nesouhlas, je likvidován.

Důležitým předpokladem je spravedlivý přístup vychovatelů ke každému.

Výchovný program na dlouhodobější akci (letní tábor) nesmí být předimenzovaný hrami. Po několika dnech dochází k vyčerpání účastníků a odmítání našich programových nabídek. Je dobré pak udělat několikadenní putovní výlet. Také je vhodné program uvolnit zařazením aktivit, které nám mohou připadat banální: kopaná, jednoduché skládačky apod., které uvolní napětí vyvolané „našlapaným“ programem. Uvolnění však se musí sledovat, aby nedošlo k rozkladu programu a aby se program neřídil jenom tím, co si účastníci tábora poručí.¹⁰³

¹⁰³ SEQUENSOVÁ, V. *Romské dítě ve výchovně vzdělávacím procesu*. 2008.

8.5 Být Partáky

Je horko a děti většinu cesty do neznáma prospaly v autobuse. Očekávajíc tajemnou Středozemi, dorazili do ještě tajemnějšího tábořiště, které pro ně skrývá čtrnáct dní netradičních zážitků, kamarádů a zábavy. Šedesát dětí, šedesát kufrů a dvanáct vedoucích a instruktorů tvoří uprostřed tábořiště mraveniště, které se po chvíli začíná dělit na oddíly a stahovat k příslušným stanům. „Kufry si nechte na postelích, půjdeme se teď projít do okolí, než bude oběd,“ povídám s úsměvem a vytvářím si autoritu. Děti, obtěžkány údělem překousnout prvních pár hodin seznamování a poznávání sebe navzájem, vyráží po kamenité cestě do blízkých lesů. Posezení na vyhřátém kraji louky mi pak přijde jako dobrý nápad. Intenzivní seznamovací rituál může začít. „Ahoj, já jsem Milan a baví mě... Já jsem Lucka...“, když tu náhle, „Ahoj, já jsem Petr a jsem z domova,“ prohlásil téměř vítězoslavně. Po chvíli trochu zaskočení zjišťujeme, kolik fotbalistů, gymnastek, modelářů, hip-hopových tanečníků a počítačových expertů tvoří členskou základnu nového oddílu. Přichází trochu nudná, ale nezbytná část, kdy pan vedoucí musí promluvit o pravidlech a zásadách, kterými by se měl správný oddíl řídit. Plynule jsem odkrýval smutnou realitu, že náš letní tábor není all-inclusive rekreace s internetovou přípojkou v každém stanu, když jsem dostal obratem od Petra narážku: „Hmm, dobrý, ale já nic takového dělat nebudu, jo? Jako vůbec prostě.“ Veronika se jako moje pravá ruka nespokojila s výsledkem mého vysvětlování poslání oddílu ve službě a ihned se zeptala, proč by takový chlap s občankou nemohl pomoci svému oddílu. Načež jsme vyslechli něco, co stejně jako spousta jiných zážitků ještě okořenilo náš pobyt:

„Co bych dělal, když mě sem vychna poslala za trest.“

Pionýrské tábory

Pionýrským táborem rozumíme akci, která trvá alespoň 6 dnů s minimálním počtem účastníků (8) do 18 let. Tábory jsou organizovány pro členy i nečleny Pionýra, a to jak pro jednotlivce, tak i pro ucelené kolektivy.

Tábor by pro děti měl být vždy přínosem, rozvíjet jejich vědomosti i praktické dovednosti a v neposlední řadě schopnost začlenit se mezi ostatní a komunikovat a spolupracovat s nimi. Měl by tak pomáhat dětem v pochopení základních občanských a životních hodnot. Děti jsou na pionýrských táborech vedeny k samostatnosti a zodpovědnosti, naučí se tak řešit mnohé věci samy, což jim pomáhá i později v životě. Dokážou se lépe prosadit a získávají odvahu hovořit o svých pocitech a potížích. Různé doplňkové aktivity umožňují dětem prožít čas na táboře také podle vlastních představ. Množství netradičních činností přináší nové zážitky, vzbuzuje zájem i o dosud nepoznané.¹⁰⁴

Specifika organizace tábora

Organizace tábora, který je zapojen do projektu Partáci, neklade o mnoho vyšší nároky na pořadatele než organizace běžného pionýrského tábora.

Na začátku všeho je nutné nejprve zaregistrovat tábor na stránkách kampaně Opravdu dobrý tábor (dobrytabor.cz/vstup) a zde zaškrtnout kolonku "Zájem o účast na projektu Partáci". Při registraci tábora je velmi důležité uvést aktuální kontaktní údaje na osobu, která bude mít na starost organizační záležitosti týkající se projektu. Poté dojde k vyhledání vhodného dítěte nebo dětí - partáků a navázání komunikace s příslušným zařízením institucionální péče.

Doporučujeme také, aby se alespoň jeden z vedoucích přihlášeného tábora zúčastnil zážitkově – vzdělávacího setkání, na kterém získá vědomosti a také zkušenosti, které mohou výrazně přispět k hladkému průběhu tábora a naplnění záměru projektu. Usilujeme o to, aby letní tábory byly přínosem a příjemně stráveným časem pro všechny děti i vedoucí.

¹⁰⁴ Opravdu dobrý tábor. [online].

Finance

Přestože se projekt Partáci snaží o získání náležité finanční podpory, není možné v současné době účast konkrétních dětí financovat z rozpočtu sdružení Pionýr a už vůbec ne „z kapes“ jednotlivých pionýrských skupin. Táborové poukazy proto hradí konkrétní instituce, která děti na tábor přihlašuje.

Některé DD v České republice se takto projektu již zúčastnily v roce 2007 mimo projekt Partáci a dosud nebyly zaznamenány žádné výtky k tomuto způsobu organizace. Vždy se našlo pár dětských duší, které v domově zůstávaly samy a neměly se kam na prázdniny vracet. Staly se tak Partáky mnoha dětí v kamarádkém prostředí letních pionýrských táborů, na které se budou rádi vracet.

Počty dětí ze zařízení institucionální péče

Neexistuje žádný limitní počet dětí, ale základní parametry jsou zhruba tyto:

- tábor s počtem do 40 dětí je případný nejvýše pro 2 děti - partáky,
- tábor s počtem nad 40 může přijmout i více, nejvýše ovšem 4 děti - partáky,
- pro tzv. malé tábory (oddílového charakteru), kolem 20 účastníků, je vhodné zapojit 1 dítě - partáka.

Krok za krokem

Scénář celé realizace shrnují následující body:

1. Registrace

Je třeba, abyste zaregistrovali váš tábor na adrese kampaně Opravdu dobrý tábor.

Jakmile bude váš tábor zaregistrován, začneme hledat nejbližší přihlášené zařízení a postupovat dál podle různých hledisek, jako je termín tábora, místo konání, zaměření, druh ubytování apod.

2. Potvrzení účasti

Jakmile najdeme potenciálně vhodnou instituci pro váš tábor, budeme ověřovat, zda máte stále o účast v projektu zájem a tak i dostatek volných poukazů pro děti.

3. Vyřízení nezbytných dokumentů

V tomto kroku budeme potřebovat vaši přihlášku na tábor, popřípadě další dokumenty, kterých užíváte při přihlašování ostatních dětí (seznam věcí, potvrzení lékaře).

Pokud to bude možné, domluvíme detailněji dopravu dětí na místo odjezdu a zpět a další potřebné záležitosti centrálně.

4. Předání komunikace mezi hlavního vedoucího tábora a zástupce zařízení

Předání až v posledním kroku organizace s sebou nese značné zjednodušení komunikace pro jednotlivá zařízení, která obvykle posílají díky projektu Partáci více dětí na několik táborů. Proto je nutné zjednodušit rutinní vyřizování tak, aby pracovníci zařízení měli přehled o táborech, odjezdech a dalších detailech a mohli se věnovat konkrétnímu provedení odvozů a zajištění dětí.

Praktické tipy

Před odjezdem

Poskytněte domovu všechny informace o vašem táboře (táborový režim, řád, program, specifika tábora, požadované vybavení, doporučené kapesné, apod.)

Před odjezdem se znovu ujistěte, že děti mají vybavení, které vyžadujete (boty, pláštěnka, dostatek oblečení, kapesné - alespoň nějaké, atd.).

Námět na doporučení pro domov z vaší strany:

- Vyžadujte pro každé dítě individuální potřeby (pastu, hřeben, baterka, batoh, apod.), někdy se stává, že tyto věci nabalí pouze 1x a ať se děti podělí.
- **Požádejte o korespondenci** zejména u nejmladších a mladších účastníků, i když dopis či pohled uvítají i starší, ať děti nejsou zbytečně smutné a neteskní.
- **Oblečení** aj. doporučte dětem **podepsat**, včetně obuvi a menších věcí, neboť ani starší děti si své věci často nepoznají, ztráty či zapomínání věcí jsou u dětí na denním pořádku. Zvláště pak u dětí, u kterých tvoří třeba polovina šatníku oblečení poskytnuté zařízením.

Co je nutné vědět předem o dítěti z DD jedoucí na tábor, o co se má vedoucí zajímat?

Nejlepší cestou je osobní návštěva zařízení, ale postačí i telefonní domluva s DD. Je vhodné se zajímat o individuální zvláštnosti dětí, jestli netrpí nějakou nemocí, neberou léky, nevyskytují-li se u nich jiné problémy. Tyto kroky se však nijak neliší od komunikace s rodiči v rámci prevence nežádoucích situací.

Na táboře

První kontakt vedoucí - dítě z DD

První kontakt je úplně stejný jako s každým jiným dítětem, přirozenost je na místě. Není vhodné si mezi ostatními vedoucími nápadně ukazovat, které to dítě je vlastně z toho „domova“.

Seznámení s ostatními

Pokud máte informaci nebo tušíte, že seznámení a uvedení do kolektivu bude v případě konkrétního dítěte problémem, postupujte obezřetně tak, aby se necítilo poníženo a snažte se v oddíle najít potenciální kamarády, kteří by jeho představení ostatním podpořili.

V praktických námětech uvádíme ukázky seznamovacích aktivit, které nejsou náročné na vlastní mluvený projev a vystupování.

Po táboře

Nebojte se další spolupráce!

Děti z DD se mohou stát novými členy vašich oddílů. Váš kolektiv kamarádů, do kterého se děti z domova dostanou, je další nadějí, že v době, kdy budou zařízení opouštět, budou mít již vytvořeny kontakty s okolním světem a budou se moci lépe vyrovnat s nástrahami poustavní péče, které prokazatelně patří mezi faktory negativně ovlivňující jejich bezproblémové začlenění do společnosti.

Mohou se stát nejen vašimi kamarády, ale také instruktory nebo později stálými táborovými pomocníky. Právě tento způsob nalezení stálého kolektivu vede k trvalým mezilidským vazbám a tvoří oporu i v době mimo tábor, kdy si člověk potřebuje třeba jen

popovídat nebo řešit nějaký problém. Takovýmto krokem v situaci dnešních dnů téměř jako byste házeli záchranný kruh lidem, kteří se jen potřebují naučit plavat.

V případě, že jste nakloněni k další činnosti s domovem i v průběhu roku, je zapotřebí se domluvit, jakou formou by vaše spolupráce měla probíhat. Nejlepší cestou je vytvoření konkrétní nabídky (zimní tábor, víkendové akce aj.) pro domov a prodiskutovat je s ředitelem.

Jestliže vaše PS sídlí blízko DD, nejlepší cestou bude děti pozvat přímo na pravidelné schůzky oddílů, volnočasové kluby, jednodenní akce apod.

Jste-li od domova vzdáleni, přesto může vaše spolupráce fungovat. Můžete děti brát na víkendové výpravy, jarní tábory, pionýrské soutěže a akce nebo se za dětmi vydat a zorganizovat pro ně akci přímo v domově (Den dětí, Mikuláš, apod.)

Je však potřeba mít na vědomí, že i v těchto institucích mají řadu jiných aktivit a je potřeba, aby vaše případné iniciativy byly domovu sděleny dostatečně dopředu.

Například v případě víkendové akce, je třeba pozvánku v písemné podobě domovu odeslat minimálně 2 týdny předem, neboť uvolnění dítěte se domlouvá se sociální pracovníci. V oznámení nesmí chybět přesné informace o termínu, ceně, programu apod.

V den akce je zapotřebí dítě vyzvednout v zařízení a podepsat protokol o převzetí dítěte. Po ukončení akce opět odvést do domova a předat. Je samozřejmě možné, že se domluvíte jiným způsobem, protože ne každý domov přistupuje k organizaci činnosti stejně.

8.6 Hry a aktivity

Seznamovací hry

Jméno a pohyb

Počet osob: 8 – 30, trvání 5 minut.

Provedení: Každý vysloví své jméno a udělá přitom nějaký pohyb. Ostatní členové skupiny jméno i pohyb bez komentáře zopakují. Takto se vystřídá celá skupina.¹⁰⁵

Vykřiknout jména

Počet osob: 8 – 30, trvání 1 minuta.

Provedení: Skupina stojí v kruhu. Všichni členové dají jednu ruku směrem do středu a na daný signál (vedoucí odpočítá 1 – 2 – 3 - teď) vykřiknou co nejhlasitěji své jméno a zvednou ruku vzhůru. Vedoucí pak celou proceduru nechá zopakovat ještě jednou se slovy, že některá jména neslyšel.

Pozn.: Hru je vhodné zařadit na úplný začátek seznamovacích aktivit, v pozdější době už to není vhodné.¹⁰⁶

Pozdravy vším možným

Počet osob: 8 – 30, trvání 15 minut.

Provedení: Členové skupiny chodí po místnosti a na daný signál se mají dotknout tou částí těla, která je určena (ruka, dlaň, krk ze zadu...). Technika se hraje v lichém počtu a ten, který si nenajde partnera, říká.

Pozn.: Pokud se hraje někdy zpočátku, je možné se ve dvojicích vždy představit.¹⁰⁷

¹⁰⁵ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In Neusar, A. (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹⁰⁶ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹⁰⁷ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Deka

Počet osob: 8 – 30, trvání 20 minut.

Pomůcky: Neprůhledná deka či přehoz.

Provedení: Skupina se rozdělí na dvě poloviny, mezi které se dá deka. Deku drží dva lidé tak, aby na sebe skupiny vzájemně neviděly. Z každé skupiny se pak před deku připlíží jeden člověk (před dekou je ponechán volný prostor tak, aby se tam vešel) a vedoucí na daný signál spustí deku. Úkolem je co nejrychleji říci jméno člověka, který sedí naproti. Skupina nesmí napovídat. Pokud nikdo neví, dvojice se navzájem představí a vymění si svá místa ve skupinách. Pokud někdo řekne jméno správně a rychleji než soupeř, získává poraženého do své skupiny.

Pozn.: Hru je vhodné ukončit po asi 12 – 15 výměnách.¹⁰⁸

Jeleni a laně

Počet osob: 8 – 30, trvání 15 minut

Provedení: Členové skupiny vytvoří dvojice s člověkem, kterého ve skupině nejméně znají a postaví se ve dvou řadách naproti sobě. Jedna strana jsou jeleni a druhá laně. Laně mlčí a nechávají se vábit jeleny. Ti se snaží laně přilákat pomocí vhodně kladených otázek. Pokud totiž na položenou otázku zní odpověď ano, laň udělá krok vpřed. Pokud je však odpověď ne, udělá krok vzad. Je zakázáno se ptát na věci, které jsou na první pohled viditelné a jasné (oblečení, pohlaví...). Vyhrává ta dvojice, v níž se jelenovi podaří nalákat laň jako prvnímu. Pak se role v řadách vymění a celý postup se opakuje.

Pozn.: Je vhodné dát dostatečný prostor k tomu, aby se většina dvojic nalákala.¹⁰⁹

¹⁰⁸ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹⁰⁹ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Házení ropuchou

Počet osob: 8 – 30, trvání 5 minut.

Provedení: Hráči stojí v kruhu a postupně si házejí imaginární, avšak co nejobtížněji chytatelné předměty. Vždy musí říct jméno toho, komu věc hází a co mu hází a ten ji musí chytit tak, jako by to bylo ve skutečnosti. Takto technika pokračuje, dokud je to zábavné. Pro inspiraci uvádíme několik předmětů, které lze k házení použít — ropucha, žena, muž, mříž, koloběžka, list papíru, peříčko, cihla, hořčice, koňský trus atd.¹¹⁰

Jablka očekávání

Počet osob: 8 - 12, trvání 15 minut.

Pomůcky: Papírová jablka různých barev, předkreslený velký papírový strom, špendlíky.

Provedení: Každý člen skupiny dostane nebo si vyrobí jedno papírové jablíčko. Na jednu stranu napíše svá očekávání — co očekává od pobytu a na druhou své obavy — čeho se nejvíc obává při pobytu. Jablíčko potom připíchne na připravený strom tou stranou, kterou si přeje. Na konci tábora si ho „očeše“ a vezme domů.¹¹¹

Reportéři

Počet osob: 8 - 12, trvání 20 minut.

Provedení: Ve skupině se vytvoří dvojice, které se vzájemně zpovídají asi 5 a 5 minut a zjištěné informace si poznamenávají na papír. Poté se dvojice sesednou do kruhu a první dvojice se představí. Představování probíhá tak, že jeden z dvojice řekne vše, co se mu podařilo o druhém zjistit. Ten pak informace zpřesní, a pokud chce, může je i doplnit. Potom zase on říká, to co zjistil o druhém. Všechny dvojice se postupně vystřídají.

¹¹⁰ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹¹¹ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Pozn.: Pokud se členové už lépe znají, lze jejich dialogy tematizovat, např. „co máme společného a v čem se lišíme“. Pokud je vedoucí ve skupině lichý, představí se stručně sám a dá prostor pro doplňující otázky.¹¹²

Jméno

Počet osob: 8-12, trvání 15 minut.

Pomůcky: Psací potřeby, papír.

Provedení: Každý účastník si napíše své jméno tak, že jednotlivá písmena jsou velká a napsána pod sebou. Dále má za úkol ke každému písmenu svého jména napsat nějakou vlastnost nebo věc, která jej charakterizuje. Na psaní by měl vedoucí skupiny určit časový limit. Po uplynutí tohoto limitu se postupně každý účastník představí ostatním pouze pomocí slov, která si zapsal. Představení začíná „Jsem...“.

Rozbor: Jak jste se cítili? Bylo těžké najít slova odpovídající daným písmenům? Do jaké míry vás vystihují uvedená slova? Jaká vlastnost se ve skupině vyskytla nejčastěji? Převažovaly spíše kladné, nebo záporné charakteristiky?¹¹³

Místa si vymění

Počet osob: 20 - 50, trvání 10 minut.

Provedení: Všichni členové skupiny s výjimkou jednoho si sednou v kruhu na židle. Zbývající člen stojí uprostřed a říká: „Místa si vymění ti, kteří... např. mají rádi detektivky, kteří jsou ze stejné ho města, kteří mají rádi mléko...“ Poté, co větu řekne, se ti, kterých se týká, zvednou ze židlí a snaží se co nejrychleji sednout na jinou uvolněnou židli včetně člena uprostřed. Ten, na kterého žádá židle nezůstane, si stoupne doprostřed a říká: „Místa si vymění ti, kteří...“¹¹⁴

¹¹² TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹¹³ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹¹⁴ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Lidské bingo

Počet osob: 12 – 30, trvání 25 minut.

Pomůcky: Herní tikety.

Popis hry: Předem je potřeba připravit herní tikety - to jsou mřížky, ve kterých je o něco málo méně políček, než kolik asi bude hrát lidí. V každém políčku je jedna vlastnost, zkušenost nebo nějaký jiný příznak - např. 'Má modré oči', 'Byl už někdy v Rusku', 'Hraje na bicí', 'Je levák', 'Studuje medicínu', 'Umí programovat v PHP', 'Má boty velikosti 39', 'Má příjmení kratší než 6 písmen' a podobně - důležité je, aby ke každé položce náležel alespoň jeden hráč, který by odpovídal požadavku. Každý hráč potom dostane jeden herní tiket. Jeho úkolem je sehnat podpisy do všech políček. Každý hráč může do jednoho tiketu umístit jen jeden svůj platný podpis, tedy do 4x4 mřížky musí přijít 16 různých podpisů od různých lidí. Není vyloučeno nechat si jeden podpis škrtnout a umístit ho výhodněji na jiné políčko. Vítězí ten, komu s jako prvnímu podaří zaplnit celý tiket.¹¹⁵

Vybírání podle špiček nohou

Počet osob: 8-12, trvání 5 minut.

Provedení: Členové skupiny chodí se skloněnou hlavou a dívají se ostatním na špičky jejich nohou. Když se dva členové potkají a špičky se jim líbí, zvednou hlavu. Když zvednou hlavu oba (jejich pohledy se střetnou), stávají se párem a odchází mimo ostatní. Pokud jeden z dvojice (případně oba) hlavu nezvedne, pokračují oba v hledání.

Pozn.: Je to dobrá ukázka, že na navázání komunikace máme jen 25% šanci (oči zvedne jeden, druhý, nikdo nebo oba...)¹¹⁶

¹¹⁵ Hranostaj. [online].

¹¹⁶ TOMANOVÁ, K., KOLARÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Hry posilující oddílového ducha

Co bych byla za zvířátko

- Věk: 6 – x let (záleží na kontextu a motivaci), trvání 30 – 40 minut.
- Pomůcky: Pro každého výkres nebo papír A4, pastelky.
- Popis hry: Každý si představí, co by chtěl být za zvíře. Nakreslí ho na papír a na zadní stranu napíše o zvířeti pohádku.
- Rozbor: Oddíl se rozdělí do menších skupin, lze dělit např. podle podobných živočišných druhů, každý ve skupině představí své zvíře, jaké má vlastnosti a proč si vybral právě to a přečte pohádku. Až se všichni vystřídají, snaží se v rámci skupiny najít mezi jednotlivými zvířaty podobnosti, zda je něco spojuje. Nakonec se opět posadí do kruhu a vedoucí položí pár otázek každé skupince (zda se jim podařilo najít společné znaky, jak se jim pracovalo apod.).¹¹⁷

Dvě věže

- Věk: 10 – x let, trvání 45 min.
- Pomůcky: Balík kancelářských papírů, lepidla, nůžky, izolepy podle počtu dětí.
- Popis hry: Rozdělíme děti na dva týmy (v početnějších třídách můžeme na víc), rozdáme každé skupině výše uvedené pomůcky. Cílem je, aby každá skupina postavila co nejkrásnější a nejnápaditější věž v časovém limitu 30 minut, přičemž se účastníci mohou dorozumívat pouze neverbálně.
- Rozbor: Každá skupina představí svou věž a povypráví, jak se jim spolupracovalo bez řeči. Skupiny si svá díla navzájem zhodnotí. Klademe důraz na pozitivitu. Nejedná se o soutěž!¹¹⁸

¹¹⁷ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹¹⁸ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Portrét

- Věk:** 12 – x let, trvání 30 minut.
- Pomůcky:** Pro každého výkres A4, každé dítě má fix jiné barvy.
- Popis hry:** Děti sedí v kroužku po skupinách max. 10, vedoucí by se měl do jedné ze skupinek zapojit. Předem si na papír rozepíše tolik částí obličeje, kolik je dětí ve skupině. Děti se dole na papír podepíší a pak jej pošlou sousedovi o levici. Všichni nakreslí obrys hlavy člověka, který je dole podepsaný a pak papír otočí a napíší mu tam něco, co jej potěší a udělá mu radost. Může a nemusí být anonymní. Následují oči, obočí, nos, ústa, krk, vlasy, uši atd. podle počtu dětí. Po každé části se papíry o jedno posunou. Tak se obejde celé kolo.
- Rozbor:** Galerie portrétů — důraz na humor, ošetřit případné oběti zlobivců, pozor vždy je třeba klást důraz na pozitivní a ne jakoukoli zpětnou vazbu. Vzkazy nesmí ponižovat a ubližovat!¹¹⁹

Muzeum

- Počet osob:** 8 - 20, trvání 1 hodina.
- Pomůcky:** Potřeby pro malování (voskovky, tempery, fixy apod.).
- Provedení:** Členové skupiny sedí v kruhu, k dispozici mají vhodné psací a malovací potřeby. Jejich úkolem je vytvořit muzejní výstavu na téma, které zadá vedoucí. Tématem může být např.: „Co ještě lidské oko nespatriilo“, „Expozice s radami pro osamělé“, „Nejkrásnější věc na světě“ apod. Na konci se jednotlivé výtvoř vystaví a uspořádá se vernisáž, případně každá skupina předstoupí před ostatní a svůj výtvoř náležitě odprezentuje.
- Rozbor:** Jak se vám spolupracovalo? Jak jste vybírali prezentujícího? Jak jste spokojeni s výsledkem své práce? Jak jste spokojeni s výsledkem práce ostatních?
- Pozn.:** Pokud je technika součástí nějakého delšího bloku je možné jednotlivé věci vydražit v aukci.¹²⁰

¹¹⁹ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹²⁰ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Simulace deště

Počet osob: 8 - 12, trvání 10 minut.

Provedení: Skupina stojí se zavřenýma očima v kruhu. Vedoucí chodí okolo ní a postupně se dotýká jednotlivých členů skupiny. Ti vždy až po jeho dotyku začnou dělat předem domluvený zvuk. V první části techniky třou o sebe dlaněmi, ve druhé luskaří prsty jedné ruky, ve třetí tleskají rukama o sebe a ve čtvrté tleskají (plácají) dlaněmi do stehů. Pak se vše pozpátku opakuje až do úplného uklidnění.

Rozbor: Jak jste se cítili před hrou, při hře a jak se cítíte nyní? (Co vám to připomínalo?)¹²¹

Rozestavění v prostoru

Věk: 12 – x let, trvání 10–15 minut.

Pomůcky: Lano a prostor v místnosti.

Popis hry: Na volném prostoru se vymeží 2 krajní roviny — zeď a lano položené jako čára na zemi. Dětem se zadá, aby se snažily najít si místo v prostoru mezi lanem a zdí, tak, jak se v rámci oddílu cítí být zařazeny. Zeď znázorňuje extrémní dominanci — schopnost vést kolektiv, mít vedoucí postavení, bez obav komunikovat, být mluvčím třídy. Lano znázorňuje extrémní hodnotu držet se v ústraní, být spíše samotářem sám za sebe, ve třídě se aktivně neprojevoval. Velmi důležité je pravidlo, že nikdo nesmí stát na stejné lajně jako kdokoli další. Vedoucí kontroluje a v případě, že zaujmají dvě děti stejné postavení, vyzve je razantně ke změně. Pečlivě sleduje postavení dětí, případně si píše poznámky.

Posléze prostor zmenší tak, že lano posune blíže zdi. Instrukce jsou stejné, jen děti mají méně prostoru a rozhodování je horší. Opět sledujeme průběh a případné změny. Prostor můžeme zmenšit ještě jednou, pokud cítíme, že je vhodná atmosféra.

¹²¹ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Rozbor: Ptáme se jednotlivců, jak se jim postavení zaujímal, jestli bylo těžké se rozhodovat, jaké je postavení v krajních místech. Můžeme komentovat změny, kterých jsme si všimli, případně chování dětí mezi sebou — kdo spíše ustupoval a kdo se prosazoval. Podle věku dětí měníme instrukci tak, aby byla srozumitelná. Stejnou metodu můžeme použít na jakékoli bipolární rozdělování a zaujímání postavení ke dvěma krajním hodnotám.¹²²

Gordický uzel

Počet osob: 8 - 12, trvání 10 minut.

Popis hry: Děti se postaví do kolečka, čelem k sobě. Zavřou oči, na daný povel dají levou ruku dovnitř kruhu a snaží se někoho chytnout za ruku. Až jsou všichni chycení, udělají totéž s pravou rukou. Poté otevrou oči a zjistí, že jsou beznadějně zapletení. Druhá fáze hry totiž spočívá v rozpletení tohoto lidského uzlu, aniž by se ruce rozpojily. Je možné se libovolně otáčet, skákat, přenášet účastníky z jednoho konce uzlu na druhý, cokoliv, jen ne rozpojit ruce. Výsledkem pak může být buď původní kolečko, i když v trochu jiném pořadí, nebo (častěji) několik oddělených kroužků. Hra vhodná jako ice-breaker či jen tak, pro pobavení.¹²³

Ponorky

Počet osob: 12 - 30, trvání 30 minut.

Pomůcky: Šátek pro každého.

Popis hry: Prvním úkolem je vytvořit ponorky. Jejich ideální počet (aby hra byla rozumně hratelná) je 3 - 4. Hráče rozdělíme tedy do stejně velkých skupin.

Jak ponorka vypadá? Hráči si stoupnou za sebe do zástupu a chytou za pas nebo za ramena kolegu stojícího před ním. Všichni až na posledního v zástupu mají oči zavázané šátkem. Poslední má funkci kormidelníka a řídí ponorku.

¹²² TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

¹²³ Hranostaj. [online].

Jak se ponorka ovládá? Skupina (ponorka) si předem domluví signály, které budou řídit její pohyb. A protože pod vodou není nic slyšet, musí to být neverbální signály (např. poklepání na levé rameno = zatoč doleva, ťuknutí do zad = stůj). Jeden speciální signál bude vyčleněn pro "vystřelení torpéda". Signály vysílá kormidelník a každý z ponorky musí předat signál dopředu (signály se vysílají postupně a než dojdou na začátek ponorky, dochází k jejich zpoždění). Kormidelník ani ostatní části ponorky nesmí mluvit. Jakmile signál "vystřel torpédo" dojde k prvnímu v zástupu (začátek ponorky), ten se stává torpédem, opouští ponorku a běží co nejrovněji dokáže. Snaží se zasáhnout cizí ponorku. Vystřelením torpéda se ponorka zkracuje o jeden článek. Každá ponorka má tolik torpéd, z kolika se skládá lidí - 3 (tzn. základem lodi je kormidelník + dva články ponorky - tato ponorka už nemůže střílet).

Kdy je ponorka potopena? Ponorka je potopena, pokud je zasažena torpédem (stačí jakýkoliv dotyk s kýmkoliv z ponorky) nebo pokud se roztrhne (rozdělí se na 2 a víc částí - nepočítá se při vystřelení torpéda) nebo pokud narazí do vraku (viz níže). Je-li ponorka potopena, hráči si mohou rozvázat oči a sednou si na zem tam, kde skončili - tvoří vrak. Nadále musí však vydržet v tichosti.

Začátek hry? Ponorky jsou rozmístěny do krajů vytyčeného území tak, aby byly všechny zhruba stejně od sebe (čím dál, tím líp). Na pokyn "ted" se ponorky musí rozjet.

Konec hry? Hra končí, když ve hře zůstane poslední ponorka, nebo pokud jsou už všechny ponorky bez torpéd. Cíl hry? Zůstat co nejdéle ve hře a sestřelit co nejvíce ponorek.

Bezpečnost. Hru musí řídit jeden poměrně schopný organizátor, který dává pozor na vystřelená torpéda a srážky ponorek s případnými překážkami.¹²⁴

¹²⁴ Hranostaj. [online].

Živé pexeso

Počet osob: 10 - 30, trvání 30 minut.

Popis hry: Vyberou se dva hráči pexesa a jdou někam, odkud neuvidí ostatní (za dveře), ostatní jsou kartičky pexesa, které utvoří dvojice. (Je lepší, když to nejsou nejlepší kamarádi, je to moc okaté.) Každá dvojice si vymyslí krátkou scénku, může to být zvuk, cokoliv... (Udělají dřep, zazpívají první slova známé písničky, napodobí zvíře, řeknou hlášku z filmu.) Důležité je, aby oba z té dvojice udělali opravdu to samé. Potom se zamíchají a rozestaví stejně jako pexeso do řad a sloupců. Přijdou hráči, stříhnou si, a kdo vyhraje, ten první "otáčí" kartičku a hledá dvojici. Pexesová kartička po vyvolání předvede, to co si s partnerem připravila. Vyhrává hráč, který získá nejvíce dvojic. Poslední "neotočené" kartičky jdou za dveře a hra pokračuje.

Pozn.: Místo vydávání zvuků je také vhodné použít stejné postoje (držení se za nos, stoj na pravé noze, apod.)¹²⁵

Papír na záda

Počet osob: 8-30, trvání 30 minut.

Pomůcky: Dostatečný počet tvrdých papírů, fixy, izolepa.

Provedení: Všem členům skupiny je na záda přilepen tvrdý papír A4. Na daný signál pak všichni chodí po místnosti a píšou si navzájem příjemná a pozitivní sdělení. Důležité je zdůraznit pozitivnost této techniky.

Rozbor: Není vhodný.

Pozn.: Technika je skvělá na závěr pobytu. Je vhodné též upozornit na to, že si každý má sdělení přečíst nejprve sám a v klidu. Je to lepší a emočně příjemnější.¹²⁶

¹²⁵ Hranostaj. [online].

¹²⁶ TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ*. Boskovice : 2007.

Aktivity - stereotypy a předsudky

Transsibiřská magistrála

Počet osob: 8 - 20, trvání 40 minut.

Popis hry: Začneme úvodní otázkou k zamyšlení: „Jaké společníky si vyberete do kupé na dlouhou cestu?“

- Cesta z Vladivostoku do Moskvy po Transsibiřské magistrále trvala tři týdny. Tuto dobu cestující musel chtít nechtít strávit se svými spolupasažéry v kupé. Vy máte ale to štěstí, že si můžete vybrat, koho do svého kupé chcete a s kým tedy strávíte tuto dlouhou dobu.
- Účastníci hry mají za úkol vybrat ze seznamu obecných lidských typů sedm jedinců, kteří jsou pro ně nejpříjemnější jako společníci na dlouhou cestu vlakem. Jde o kolektivní diskuzi, všichni účastníci hry se tedy musí shodnout na sedmi stejných osobách.
- Hru vede moderátor, který se snaží rozpoutávat co nejhlubší debaty o přednostech či nevýhodách možných vybraných osob, popřípadě usměrňovat diskuzi, která se zvrhává. Na výkonu a schopnostech moderátora (nebo moderátorky) závisí mnoho, proto se této úlohy musí chopit vhodný jedinec.
- Seznam jednotlivých cestujících, ze kterých je možné vybírat, je dobré napsat na velký papír a v průběhu hry opatřovat značkami, otazníčky, škrty či podobně označovat.

Příklad cestujících:

- americký voják z Iráku,
- obézní švýcarský Žid,
- dělník z Ukrajiny jedoucí navštívit své příbuzné,
- slepý švýcarský muzikant, který stále hraje na tahací harmoniku,
- skinhead ze Švédska, který je zřejmě pod vlivem alkoholu,
- palestinský student, který propaguje politiku své země,
- fotbalový fanoušek z Lisabonu přesunující se na fotbalový zápas,
- německá svérázná feministka,
- mladá Rumunka s kojencem v náručí,

- afghánský uprchlík žijící v Belgii,
- polská prostitutka z Amsterdamu.¹²⁷

Scénky na dané téma

Počet osob: 12 - 20, trvání 40 minut.

Popis hry: Vedoucí děti rozdělí do skupin po 6 - 7. Vysvětlí jim podstatu aktivity: Zinscenování scénky zadané na lístečku (týkající se stereotypů, předsudků a diskriminace). Na přípravu mají 5 minut. Poté následuje hraní jednotlivých témat po skupinách. Po odehrání ostatní skupiny popisují, co se ve scénce odehrálo a čeho se týká. Vedoucí vyzve děti, aby se zamysleli nad tím, jak scénku upravit, aby dopadla kladně. Poté se scénka odehrává znovu se zásahem nové postavy. Následuje rozbor upravené scénky, např. jak se cítil diskriminovaný, když se našel někdo, kdo by se ho zastal a vyzveme k popsání pocitů i dítě, které divadlo poupravilo.

Příklad scének:

- Šprt ve třídě.
- Příchod nového spolužáka, o němž se povídají nepěkné věci.
- Nevhodně oblekaný žák (potrhané oblečení, nepříjemný pach, apod.)

¹²⁷ Hranostaj. [online].

Věříme, že Tebe i váš kolektiv vedoucích projekt zaujal a že si dokážete představit tábor s několika dětmi, kterým dáte možnost zapojit se stejně jako všem ostatním a být tak třeba společnosti do budoucna dobrými parťáky.

ZÁVĚR

Problematicke ústavní péče a jejich negativním důsledkům se věnuje celá řada autorů, státních i nestátních organizací, ale naše vnímání problematiky klasifikuje projekt Partáci jako zcela ojedinělý. Způsobem integrace s důrazem na zamezení tvorby sub-skupin dětí ze zařízení institucionální péče nabízíme oběma zúčastněným stranám participovat na vytvoření jedinečného vztahu, který může v konečném důsledku usnadnit dětem z náhradní ústavní péče přechod a začlenění se do společnosti. Na druhé straně mezi dětmi z intaktních rodin demonstruje a dokazuje význam rodiny a její důležitost ve společnosti. Děti se tak učí od sebe navzájem a poznávají svět „těch druhých“. Druhotným efektem tohoto způsobu konfrontace je odbourávání stereotypů a zamezení tvorby nežádoucích předsudků směrem ke znevýhodněné skupině osob.

Teoretická část diplomové práce posloužila jako informační základ pro celou přípravu a proces třídění informací. Mohla tak dát za vznik základům samotného projektu a aktivit v jeho rámci.

My sami v souladu se závěry výzkumu pokládáme projekt za velmi úspěšný. V průběhu realizace se vyskytly standardní problémy spojené s neznalostí některých situací, ale celkově lze reakce na nečekané změny pokládat za vcelku pohotové.

Vzhledem k faktu, že práce popisuje první ročník projektu, který by se dal pokládat za pilotní, kladně hodnotíme účast 67 dětí z celkem 10 zařízení institucionální péče na 27 pionýrských táborech. Pro všechny tyto účastníky jsme soustavně zajišťovali podporu a komunikaci.

Mezi významné dílčí úspěchy řadíme podporu tehdejšího ředitele odboru pro speciální školství Jiřího Pilaře, ředitele odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který se zástupci Pionýra vedl diskuse ohledně nastavení projektu a jeho systémové podpoře.

Písemné ocenění projektu zástupkyní ředitele zařízení pro děti-cizince Janou Rohrbachovou, zaslané přímo na ministerstvo školství taktéž podpořilo snahy všech zúčastněných pracovníků.

Stejně tak slova chvály zaslaná po projektu na Ústředí Pionýra pracovníky ostatních zařízení, utvrdila a pozvedla pocity z dobře vykonané práce.

Projekt byl oceněn také na mezinárodní úrovni v rámci dlouhodobého projektu All together, který pořádá partnerská organizace Pionýra ve světě IFM–SEI¹²⁸. Tento projekt řeší tematiku sociální inkluze a její implementaci do činnosti volnočasových neziskových organizací. Projekt Parťáci zde posloužil jako praktický příklad do metodické publikace, která bude výstupem projektu v prvním pololetí roku 2009.

Jako výborný příklad tvorby pozitivního image znevýhodněných skupin ve společnosti jsme prezentovali projekt Parťáci na semináři informačního centra Rady Evropy pro inkluzi SALTO, v maďarské Budapešti na podzim roku 2008.

Jakub Trnčák také prezentoval záměr projektu na semináři ve Štrasburku, který se věnoval evropským standardům péče o děti a mládež mimo domov „Quality4Children“. Zde obdržel projekt uznání v neformální rovině spolu s dalšími aktivitami v rámci prosazování dětských práv, na kterých Pionýr pracuje.

Projekt Parťáci je podle slov místopředsedy Pionýra Bělohlávka „něco, co si musíme hýčkat“ a tímto způsobem bude také koordináční tým pracovat. V rámci rozvíjení základny skupin, přihlášených do projektu, bude zkoušet nové postupy a způsoby práce s dětmi ze zařízení náhradní výchovné péče a díky úzkému kontaktu s pracovníky těchto zařízení definovat nové cíle v této oblasti.

Pokud se však budeme dívat na celý systém práce i z naprosto minimalistického až velmi kritického hlediska, je stále pravděpodobné, že se najdou v ústavních zařízeních děti, které se nemají kam o prázdninách vracet, a pro které bude mít v budoucnu nabídka smysluplné a zajímavé činnosti v rámci projektu Parťáci snad i nevyčíslitelnou hodnotu.

¹²⁸ IFM-SEI, International Falcon Movement – Socialist Educational International, celosvětové hnutí, sdružující organizace na všech kontinentech. Hlavní náplní činnosti je prosazování lidsko-právní tematiky a zejména pak dětských práv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Monografické publikace

BOWLBY, J. *Child Care and the Growth of Love*. Harmondsworth : Penguin, 1965. 254 s.

DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha : Avicenum, 1986. 139 s.

DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha : Grada Publishing, 1999. 279 s.
ISBN 80-7169-254-9.

GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha : Ministerstvo vnitra ČR - Odbor prevence kriminality, 2007. 48 s. ISBN 978-80-254-0259-7.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. vyd. Praha : Portál, 2000. 776 s.
ISBN 80-7178-303-X.

KERN, H. et al. *Přehled psychologie*. Praha : Portál, 2000. 287 s. ISBN 80-7178-426-5.

KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha : Min. práce a soc. věcí ČR, 1992. 139 s. ISBN 80-85529-01-7.

KOLUCHOVÁ, M. *Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace*. Praha : SPN, 1987.
139 s.

KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha : Portál, 2004. 167 s.
ISBN 80-7178-957-7.

MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. Praha : Portál, 1998. 117 s. ISBN 80-7178-229-7.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti rodina a stres*. Praha : Galén, 1994. 214 s.
ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha : Psychiatrické centrum, 1997. 69 s. ISBN 80-85121-89-1.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-71785-48-2.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 2. vyd., Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha : Portál, 1998. 340 s. ISBN 80-7178-226-2.

RAMPOUCHOVÁ, J. *Život oddílu*. Praha : Pionýr, 2005. 96 s.

SEQUENSOVÁ, V. *Romské dítě ve výchovně vzdělávacím procesu*. 2008.

SCHOOLER, J. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha : Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 80-7255-066-7.

SOVÁK, M. *Defektologický slovník*. Jinočany : H & H, 2000. 418 s. ISBN 80-86022-76-5.

ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In: VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha : Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-71782-69-6.

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha : 1988. 216 s.

TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : SPN, 1967. 151 s.

TOMANOVÁ, K., KOLAŘÍK M. *Popis her a technik používaných během výcviku*. In A. Neusar (Ed.) *Projekt A nebo... Informační DVD pro metodiky prevence a další pedagogy ZŠ a SŠ* (text - multimediální DVD). 2007. Boskovice: Albert. ISBN 80-7326-120-0.

VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha : Karolinum, 1991. 115 s. ISBN 80-7066-384-7.

VANČUROVÁ, E. *Úvahy o dětech a lidech v rodině*. Praha : SPN, 1987. 144 s.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : Aula, 1999. 268 s. ISBN 80-902667-6-2.

VYMĚTAL, J. *Úzkostné děti a jejich výchova*. Praha : SPN. 1979. 167 s.

Právní předpisy

DEKLARACE PRÁV DÍTĚTE

STATUT PIONÝRA A PROGRAM PIONÝRA (schválený VI. výročním zasedáním Pionýra dne 24. listopadu 2007)

Vyhláška. č. 438/2006 Sb., kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

ZÁKON České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních

ZÁKON č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.

ZÁKON č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.

ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Citace článků v seriálových publikacích

FALTÝNEK, V. Příprava mládeže na život mimo dětský domov. Bulletin: Federace dětských domovů ČR, č. 67, podzim 2007, s. 33.

JANEČKOVÁ, J. Děti ze všech koutů světa. *MOZAIKA PIONÝRA*, listopad 2008. č 3, s. 15. ISSN 1213-4686.

TRNČÁK, J. Nekonečný příběh jménem Partáci. *MOZAIKA PIONÝRA*, leden 2009. č 5, s. 17. ISSN 1213-4686.

Internetové zdroje

BITTNER, a kol. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte.* [online]. Liga lidských práv, 2007. 72 s.

[citováno 18. ledna 2009]. ISBN 978-80-903473-4-2. Dostupné na

<http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf>.

Hranostaj. [online]. [citováno 27. února 2009]. Dostupné na <<http://www.hranostaj.cz>>.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky.* [online]. Praha : Portál, 2008.

[citováno 21. ledna 2009]. ISBN 978-80-7367-383-3. Dostupné na

<<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=25566>>.

KRŠKO, A. *Vnitřní řád dětského domova dětského domova a školní jídelny, Nové Strašecí.*

[online]. 15. 4. 2007. [citováno 11. února 2009]. Dostupné na

<<http://www.strasidylo.cz/dokumenty/vnitrnirad.doc>>.

Opravdu dobrý tábor. [online]. 2009. [citováno 27. února 2009]. Dostupné na

<<http://www.opravdudobrytabor.cz>>.

Principy péče v Klokánku. Fond ohrožených dětí. [online]. [citováno 14. dubna 2008].
Dostupné na <<http://www.fod.cz/>>.

STÁRKA, J. *Současný stav, mýty a nepravdy v oblasti ústavní a ochranné výchovy*. [online].
[citováno 28. února 2009]. Dostupné na
<www.ochrance.cz/data/attach/doc1236_Současný%20stav,%20mýty%20a%20nepravdy.pp>

ŠULOVÁ, L. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí*. [online]. 12. 10. 2006.
[citováno 21. ledna 2009]. Dostupné na
<<http://www.planovanirodiny.cz/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2006101202>>.

Výroční zpráva organizace Pionýr. [online]. 2007. [citováno 11. února 2009]. Dostupné na
<http://www.pionyr.cz/vyr_zpravy/2007_27.pdf>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha číslo 1	Dětské domovy internátního a rodinného typu
Příloha číslo 2	Ukázkový denní řád dětského domova
Příloha číslo 3	Fakta o vývoji pionýrského hnutí
Příloha číslo 4	Ideály Pionýra
Příloha číslo 5	Webové stránky projektu Part'áci
Příloha číslo 6	Plán práce projektu Part'áci
Příloha číslo 7	Průvodní dopis zasílaný dětským domovům
Příloha číslo 8	Plakát projektu Part'áci
Příloha číslo 9	Pozvánka na zážitkové školení projektu Part'áci
Příloha číslo 10	Harmonogram zážitkového školení Part'áci
Příloha číslo 11	Fotografie ze zážitkového školení Part'áci
Příloha číslo 12	Registrační formulář projektu Part'áci
Příloha číslo 13	Dotazník pro ředitele institucí
Příloha číslo 14	Dotazník pro hlavní vedoucí táborů
Příloha číslo 15	Rozhovor s Janou Rohrbachovou ze zařízení pro děti-cizince
Příloha číslo 16	Hodnocení projektu v časopise Mozaika

Dětské domovy internátního typu jsou nejvíce vzdáleny modelu rodiny. Základní organizační jednotkou kolektivu dětí a mládeže je v tomto typu domova výchovná skupina. Tato skupina může a nemusí být heterogenní podle věku a pohlaví. Počet dětí ve skupině se řídí podmínkami a typem dětského domova a pohybuje se od 8 do 15 dětí.¹²⁹

V jednom dětském domově tohoto typu jsou nejméně tři a nejvíce šest výchovných skupin. Ústřední postavou je vychovatel, jehož hlavním úkolem je rozvíjet osobnost dítěte a usilovat o vytvoření blízkého vztahu s dítětem. Tento pozitivní vztah by měl dítěti napomoci se vyrovnat s důsledky nevhodné rodinné výchovy. Otázkou však je, jak dalece si dítě může vytvořit intimní vztah s vychovatelem, který má na starosti dalších osm až patnáct dětí a je zde zaměstnán na směny.

Režim, prostředí a způsob výchovy se zde podobají běžnému internátu, ze kterého se v normálních podmínkách dítě vrací pravidelně k rodičům, ale děti z dětských domovů se většinou nemají kam vrátit a stráví zde řadu let.

Děti nenesou žádnou odpovědnost za chod dětského domova, veškeré činnosti jsou zajištěny personálem a děti tak nemají téměř žádný prostor pro to, aby se naučily běžné činnosti, které jsou tak důležité pro budoucí samostatný život.

Ústavní výchova má bezesporu na děti negativní dopady a v tomto typu náhradní péče o dítě jsou důsledky nejzávažnější. Přes smutné nálady, sníženou výkonnost, nedocení vlastní osobnosti k psychické deprivaci a hospitalismu. Základním nedostatkem ústavní péče je doba jejího trvání – internátní typ dětského domova není určen pro dlouhodobý pobyt. Je určen především dětem s krátkodobým pobytem. Tím se rozumí doba nejvýše 2 let.¹³⁰

Podle metodiky Ministerstva školství ČSR z roku 1974 jsou hlavními cíli tohoto typu zařízení: podpora všestranného styku mezi dětmi s rodinou, dále jsou domovy povinny dětem zabezpečit výchovu a vzdělání, příjemné a hygienické bydlení, vydatné stravování, vhodné ošacení a osobní potřeby. Organizační směrnice pak dětským domovům ukládá zajištění výchovy, hmotné, zdravotní a sociální péče. Mají rozvíjet osobnost dítěte, avšak je zde explicitně opomíjen individuální přístup.

¹²⁹ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : 1999, s. 10.

¹³⁰ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : 1999, s. 10.

Dětský domov rodinného typu je výchovné zařízení pro děti ve věku od 3 (výjimečně od 2) do 18 let, u nichž se předpokládá dlouhodobý pobyt ve výchovném zařízení.

Způsob života v rodinné buňce blízce připomíná život v klasické rodině. Každá skupina žije ve vlastním bytě (dětský pokoj, obývací pokoj, kuchyň apod.), odděleném od ostatních. Zodpovědnost za chod domácnosti, přípravu jídla a podobně nesou všichni její členové mírou odpovídajících jejich věku a schopnostem, podobně jako v běžné rodině.

Dítě v takovéto rodinné buňce přijímá svou sociální roli, kterou by podobně získalo i v rodině – vymezuje se vůči svým „sourozencům“ i vůči vychovateli, který mu je náhradním rodičem. Jeho cílem je také vytvořit pevné citové vztahy mezi dětmi a jejich vychovateli. V tomto typu zařízení je již zdůrazněna individuální práce s dětmi, jednou z hlavních zásad pedagogického a psychologického působení na děti je proto maximální individualizace výchovného procesu.

O děti se starají dva kmenoví vychovatelé, kteří se střídají, ale nemění. Snahou je přizpůsobit život přirozenému životu v rodinách a připravit tak děti co nejlépe na budoucí samostatný život.

Výhodou takového typu v ústavní péči je, že sourozenecké skupiny jsou přednostně umisťovány do stejné rodinné buňky, aby nebyly narušeny jejich osobní vazby mezi nimi. Toto je umožněno díky tomu, že rodinné buňky jsou věkově stratifikovány.

Děti jsou vzdělávány ve školách, které nejsou primárně součástí dětského domova. Výhodou tohoto vzdělávání mimo ústav je především zapojení dětí do obecného kolektivu třídy, která není tvořena pouze dětmi z ústavu, avšak také dětmi „zvenku“.

Příloha číslo 2 Ukázkový denní řád dětského domova

Dny školní docházky

4.30 – 7.40	budíček, osobní hygiena, úklid pokojů, snídaně, odchod do školy
12.00 – 12.30	oběd
13.00 – 15.30	příprava na vyučování, výchovná činnost
15.30 – 16.00	svačina
16.00 – 17.00	výchovná činnost, zájmová činnost
17.00 – 18.00	volné vycházky
18.00 – 18.30	večeře
18.30 – 19.00	úklid obývacích, šaten a společných prostorů
19.00 – 19.30	komunita na jednotlivých RS, výchovné činnosti
20.00	večerní hygiena, výchovné činnosti, televize, PC
Večeřka:	děti na 1. stupni ZŠ ve 21.00 hod děti na 2. stupni ZŠ, uční a studenti ve 22.00

Prázdniny, svátky, víkendy

8.30 – 9.00	budíček, osobní hygiena, úklid pokojů
9.00 – 9.30	snídaně
9.30 – 12.00	výchovné a zájmové činnosti, příprava oběda
12.00 – 12.30	oběd
12.30 – 13.00	polední klid
13.00 – 15.30	výchovné a zájmové činnosti
15.30 – 16.00	svačina
16.00 – 18.00	volné vycházky, příprava večeře
18.00 – 18.30	večeře
18.30 – 19.00	úklid obývacích, šaten a společných prostorů
19.00 – 19.30	komunita na jednotlivých RS, výchovné činnosti
20.00	večerní hygiena, výchovné činnosti, televize, PC
Večeřka:	děti na 1. stupni ZŠ ve 22.00 hod děti na 2. stupni ZŠ, uční a studenti ve 23.00

Pedagogičtí pracovníci mají v kompetenci upravovat aktuálně čas večeřky.

Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949 – 1990

► Ilustrace z Knihy vedoucího pionýrů, 1952

O Pionýru stále přežívá mnoho mýtů i nepravd. Zní hlasy, že šlo jen o totalitní nástroj na křivení dětských duší. Jeden vzpomíná na nudné schůzky ve třídě, dalšímu někdo pohrozil, že nebude-li pionýrem, nedostane doporučení k dalšímu studiu... Mnozí ale našli mezi pionýry kamarády na celý život, naučili se mnoho užitečného a vzpomínají na své pionýrské dětství a mládí jako na poctivý základ svého dnešního života.

Bezradnost občas provází i naše vnitřní vnímání minulosti pionýrství: Co když ti, kdo pro nás nemají vlídného slova, přece jen mají pravdu? Mozaika se v minulých ročnících zabývala pionýrskou historií v seriálu Kořeny. Dnes uvádíme souhrn toho, co bylo a jak, s určitým rizikem, že zkratka nedává prostor postihnout podrobnosti či nuance.

Březen je pro to příhodný čas - je to právě 40 roků ode dne vyhlášení samostatné organizace Pionýr (viz dále březen 1968).

Periodizace

Důležité je mít na paměti časové úseky, které tuto část historie provázejí. Dnes totiž každý řekne: „Chodil jsem do Pionýra a ...“ Je možná pochopitelné, že neříká: „Chodil jsem do Pionýrské organizace Československého

svazu mládeže a ...“, už jenom kvůli délce, obecně to byl prostě pionýr. Ovšem je vážně nezbytné onu základní periodizaci znát - pak se totiž lze lépe orientovat, uvádět důkazy, zkratka - člověk ví své:

1949 - 1968 - období tzv. jednotné organizace dětí a mládeže: 1949-1950 Pionýrská organizace Junáka, 1950 - 1968 - Pionýrská organizace Československého svazu mládeže;

1968 - 1970 - období rozmanitosti: Pionýr byl jednou z 18 uznaných dětských a mládežnických organizací;

1970 - 1989 - období tzv. jednotné organizace dětí a mládeže, dětský prvek označovaný jako relativně samostatná součást SSM: 1970 Pionýrská organizace ČSSR, 1970-1989 Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže.

POJ a PO ČSM

Pionýrská organizace Junáka (POJ) byla vyhlášena na slučovací konferenci v dubnu 1949, kdy vznikl Československý svaz mládeže (ČSM). Proto byl 24. duben, (zcela oficiálně do r. 1989) připomínán jako Den čs. pionýrů. Stejně datum se váže i ke světovému patronu skautů - svátku sv. Jiří.

„Junák je dětskou organizací Československého svazu mládeže. Jeho členy jsou chlapci a děvčata ve věku do 15 let. Aby Čs. svaz mládeže zajistil lepší spolupráci dětské organizace se školou, bude zakládat vedle dosavadních místních oddílů Junáka pionýrské oddíly Junáka (POJ) na národních a středních školách.

Pionýrské oddíly Junáka jsou pomocníkem naší jednotné školy ... Oddíly vedou členové ČSM...“ (Z Věstníku Ministerstva školství, věd a umění z 15. května 1949).

„...Zakládání pionýrských oddílů na školách bylo schváleno výnosem ministerstva školství, věd a umění pod číslem 60.509-I z 28. IV. 1949... Ve výnosu je uvedeno, že Junák je dětskou organizací Čs. svazu mládeže, dále jsou v něm otištěny zásady a upozornění na to, že zakládat pionýrské oddíly Junáka smějí jen členové Čs. svazu mládeže, kteří se prokáží u ředitele školy potvrzením krajského výboru Čs. svazu mládeže...“ (Z publikace: Zakládáme pionýrské oddíly, vydal ÚV ČSM, říjen 1949).

Pionýrská organizace Československého svazu mládeže (PO ČSM) má tento název od r. 1950. Vytvoření jednotné organizace bylo reakcí na dříve velmi kritizovanou roztržičnost hnutí dětí a mládeže. Činnost PO byla nově svázána se státní institucí - školou, již reformovanou na tzv. jednotnou. Přineslo to na mnoha místech potřebné zázemí, ale současně tím organizace ztratila mnoho přirozených spojitostí, jakoby došlo k uzavření hnutí a následně omezení přirozeného rozvoje, které by i jiné prostředí než pouze školní přinášelo.

Mnozí mladí a dospívající se tehdy stali pionýry i s důvěrou, že to tak je správné. Část junáků se připojila v duchu Svojskéhoho principu loajality ke státu a národu (A. B. Svojsík: *Základy Junáctví ve výkladu skautských zákonů*). Věřili, že budou moci pokračovat při respektování ideového zaměření nové organizace. Mnozí podpořili vznik ČSM a POJ z touhy po právu dětí a dospívajících spolurozhodovat o činnosti a nechuti podřizovat se vůdcovskému systému skautingu, požadovali laicitu organizace, nsvázanou s náboženstvím, zejména s katolicismem, koedukaci v oddílech a více různorodé zájmové činnosti.

Dr. Jaroslav Šturma, místopředseda ČRP 1968-69 v publikaci „Co se událo a o co šlo v pionýrské organizaci v letech 1967-1969“ uvádí: „Chtěli jsme se volně sdružovat, cestovat, poznávat svět, pomáhat si a rozumět navzájem. Nechtěli jsme politické strany, jejich volební dohadování, vzájemnou nevráživost. Myšlenka jednotné organizace mládeže nám vyhovovala. Heslu: „V jednotě je síla“ jsme rozuměli, totalitní režim jsme považovali pádem fašismu za navždy nemožný. Byli jsme skoro všichni velice zpolitizováni, věci veřejné nás zajímaly, četli jsme noviny, chodili na schůze, abychom tam diskutovali co dál, je-li lepší spojení s USA či se SSSR. Mnozí uvěřili, že budoucnost lidstva je v komunismu, skoro všichni pak, že v socialismu. Pak přišel rok 1948, obratná politika KSČ vůči mládeži,... Vzniká celostátní ČSM místo čtyř svazů mládeže v roce 1949 a jeho odnož - pionýrská organizace se sídlím v základních školách...“

Doc. PhDr. Jiří Pelikán, CSc., předseda ČS. pionýra 1968 ve vzpomínkách v Mozaice Pionýra v listopadu 2007 uvádí: „Zpolitizování pionýrské činnosti jsme pocítili až začátkem 50. let. Začaly se požadovat velké ideové akce, struktura skupin a oddílů a jejich činnost

se podřídily školství. My měli jinou představu - práci s dětmi v oddílech, opřenou o jejich zájmy... A navíc, s likvidací Junáka jsme ztratili i konkurenci, která nás dřív popoháněla.“

Pavla Špírková, držitelka Křišťálové vlašťovky, vedoucí PS Otava vzpomíná: „Jedna věc je, co se dneska o tom všem říká, druhá, jak jsme to tenkrát prožívali a cítili my... Pionýrský šátek, to zkrátka bylo „něco“. A přijít o něj byl trest, možná větší, než dvojka z chování nebo pětka, protože pionýr měl být tenkrát, jak se zpívalo v jedné písničce, příkladem všem. To jsem asi ani nechtěla být... Bavilo mě něco organizovat, vymýšlet s děčkama všelijaké švandy, akce, někdy jistě i maléry. Že bychom byli nějakými „budovateli komunismu“, to je prostě blbost. Ony i ty pionýrské zákony tenkrát byly takové normální. Milovat svou vlast, dobře se učit, být pracovitý, to by měly nakonec i dnešní děti, ne?“

Současně vznikala soustava tzv. Domů pionýrů a mládeže, což byla státní zařízení pro rozvoj zájmové činnosti, šlo o strukturu středisek pro využití volného času, která vlastně funguje (pod obměněnými názvy) dodnes a mnoho států v Evropě i světě ji obdivuje. Představa o dobrovolnosti členství v PO brzy narazila na požadavek masovosti. Nefungovala formální organizační výstavba: škola = pionýrská skupina, třída = pionýrský oddíl. Vedoucími pionýrských skupin se často stávaly začínající učitelky bez zájmu o pionýrskou činnost. Vedoucími oddílů, vzhledem k jejich nedostatku a chybějící soustavě řádné přípravy, bývaly i starší děti (z 8.-9. tříd) a středoškoláci. Pro třídní, kteří měli garantovat své oddíly, to byla často nepřitažlivá starost navíc. Nebylo úplně jasné, co vlastně dělat. Povinné opakující se celoškolské tzv. pionýrské akce příliš nepřitahovaly. Až v polovině 50. let vzniká pokus o výchovný systém: „Co má znát a umět pionýr“, jenže jeho požadavky neodpovídaly znalostem a schopnostem nezletilých „oddíláků“. Druhá polovina 50. let přece jen přináší změny a tlak na vývoj sil.

60. léta jsou dobou, kdy se začali prosazovat lidé, kteří již prošli organizací a zároveň získali například vyšší pedagogické vzdělání. Ti přišli se zdůvodněnými požadavky na proměnu činnosti a našli odezvu mezi vedoucími oddílů, kterým nevyhovovala formální práce. Vznikl nový pokus o výchovný systém - „Plameny a Cesty“, již dělený podle věku dětí a přibýly zájmové odznaky - Mladý turista, technik, přírodovědec atd.

*V 60. letech se ukazovalo, že dosa-
vadní přístupy k rozvoji a dění ve spo-
lečnosti přinášely mnoho problémů.
Stále víc se i v rámci KSČ hovořilo
o reformách - ekonomických, spole-
čenských i politických. Do čela KSČ
se dostal na přelomu let 1967-8 Ale-
xander Dubček, spolu s ním postupně
i další komunističtí politici, usilující
o významné změny.*

Rozběhl se proces, jehož celková podoba byla sice načrtnuta, ale nebyl (a ostatně ani nemohl být) detailně propracovaný, ba do-
statečně nebral v úvahu řadu nebezpečných
prvků ohrožujících záměry reformátorů, např.
vnější vlivy (realitu bipolárního světa), nebo
vlivy vnitřní, např. to že důležitou část vlivu
v KSČ, v ČSM, v ROH (odborech), v tělovýchově
i ve státní správě měli pracovníci jejich admi-
nistrativy, kteří měli stanovené reformní úkoly
uvést do života. Jenže - i když ne všichni, tak
mnozí z nich se toho obávali. Tušili, že budou
muset skládat účty ze své práce a cítili se ohro-
ženi. Pod záminkou, že s jejich ohrožením je
ohrožen socialismus v Československu, hledali
záchranu v „internacionální pomoci“ sovět-
ských i dalších „soudruhů“. To si však na počát-
ku roku 1968 málokdo uvědomoval.

Od autonomie PO k samostatnosti

Už v roce 1964 proběhla Vědecko metodická konference k dalšímu rozvoji našeho pionýrského hnutí. V jejím jednání se promítly i nové poznatky pedagogiky volného času, psychologie a sociální psychologie, stejně tak i praktické poznatky zkušených vedoucích. Závěry konference m.j. odmítly tuhý centralismus, formální masové akce a doporučily nutnost vycházet vstříc zájmům dětí, umožnit vznik oddílů a skupin mimo školy... Důležitý byl názor, že požadovaný masový vliv organizace na děti není dán členstvím (v řadě míst pouze formálním), ale především přitažlivostí života pionýrských oddílů a skupin.

Vlastně v celém ČSM narůstaly kritické hlasy, svaz totiž ztrácel respekt mladé generace. A tak se hledaly cesty ke zvýšení jeho přitažlivosti. Podle usnesení V. sjezdu

► Oldřich Kryštofek

ČSM (1967) měly určitou autonomii získat i hlavní věkové a sociální skupiny mládeže a dětí. Do předsednictva ÚV ČSM byli zvoleni mnozí zastánci změn z řad vysokoškola-
ků, pionýrů i dalších sociálních a věkových skupin (za PO např. dr. J. Pelikán).

V únoru 1968 mělo plénum ÚV ČSM jednat o autonomii PO. Připravený návrh dokumentů k projednání nejprve na IV. zasedání Ústřední rady PO ČSM (29. 2. - 1. 3.) pracovníci svazáckého aparátu svévolně změnili. Vypukl skandál, který nakonec vedl k tomu, že Ústřední rada PO ČSM vyhlásila autonomii, její členové složili slib pionýrských pracovníků a potvrdili tak i členství dospělých. Byly odsouzeny nespravedlivé postupy vůči junáckým činovníkům a vysloven požadavek na rehabilitaci postižených z 50. let. V dubnu pak mimořádné plénum ÚR PO ČSM schválilo nové základní dokumenty, změnilo název organizace a rozhodlo o svolání národní konference.

Informátor č. 2 z jednání ÚR PO 4. - 7. dubna 1968, Seč:

„Největší pozornost celého sobotního jednání vzbudil návrh na přijetí nového názvu - Československý pionýr... Vedle návrhu ponechat organizaci původní název do celostátní konference se stále více prosazoval názor přijmout z politických a psychologických důvodů ihned nový název Československý pionýr.“

Vznik Pionýra

V červnu 1968 se v Seči u Chrudimi sešla konference pionýrských pracovníků z českých zemí a ustavila samostatnou organizaci Pionýr. Do jejího vedení byli zvoleni prakticky „noví lidé“ v čele s novinářem, básníkem a spisovatelem Oldřichem Kryštofem. Konference přijímá demokratický program, vycházející z ideálů demokratického socialismu.

Z Programu Pionýra, přijatého na konferenci v Seči 21. června 1968:

„Hlavním cílem Pionýra je stát se hnutím dětí a jejich starších přátel, být výrazem jejich touhy prožívat společně šťastné chvíle, spolu se svými druhy zdokonalovat své vlastnosti a vědomosti, pomáhat svým blízkým a své socialistické vlasti. Program Pionýra vychází z potřeb vlasti a z potřeb českých dětí, z pokrokových tradic dětských organizací a z dobrých i nedobrych zkušeností bývalé pionýrské organizace ČSM.“

Co jsou pionýrské ideály

Pionýrskými činy stávají se členové Pionýra vědeckými následovníky svých rodičů, čestnými,

► V dubnu 1968 na tiskové konferenci vykouřil předseda Pionýra O. Kryštofek dýmku míru s náčelníkem Junáka R. Plajnerem. Uprostřed je tehdejší šéfredaktor Mladé fronty Miroslav Jelínek (nyní předseda Syndikátu novinářů ČR).

pravdomluvnými ochránci přírody a všech výsledků lidské práce, přáteli dětí celého světa.

Pionýr odmítá formální politickou výchovu, uskutečňovanou prázdny frázemi a přepychovými oslavami. Členové Pionýra si na základě vzdělání a zkušeností, získaných v oddílech a družinách, vytvářejí vlastní kritické názory na své okolí a společnost, hledají tak pravdu a učí se poznatou pravdu vyslovovat a nebojácně uskutečňovat. Stávají se tak spojenci pokrokových sil společnosti.

Pionýr vede své členy v duchu demokratických tradic našich národů k pochopení odlišných názorů, ale zároveň k prosazování pokrokových, spravedlivých, marxistických názorů na svět a společnost. Vyžaduje od svých členů důslednou shodu slov a činů.

Pionýr - to je ten, kdo je vždy vpředu, poznává dosud nepoznané a dobývá dosud nedobyté!...

Symbyly Pionýra 1968-70:

Znak • Pozdrav (ruka nad čelem) • Rudé prapory (oddíly si však barvy praporků i šátků mohly zvolit samy) • Heslo - výzva: „K budování a obraně vlasti buď připraven!“ - „Vždy připraven!“ V listopadu 1968 na celostátní konferenci pionýrských pracovníků byl doporučen rudý šátek obšitý trikolórou.

Program podtrhl i dobrovolnost členství, nezávislost na strukturách školství, důraz na práva dětí. Zvýraznil i poznatek, že vliv na dětskou generaci může mít Pionýr jen přitažlivou a zajímavou činností oddílů a skupin. Doporučil i dosavadní výchovný systém Plamenů a Cest a zájmových odznaků. Upravily se ideové požadavky s tím, že v budoucnu bude celý výchovný program modernizován.

V těchto souvislostech došlo také ke změnám ve vztazích mezi školskou správou a základními devítiletými školami a Čs. pionýrem.

Postupnými proměnami procházelo také pojetí a systém řízení tehdejších domů pionýrů a mládeže - připomínáme, že vždy šlo o zařízení státní nebo místní, jejich majetek patřil státu nebo obcím a sepjetí s organizací dětí a mládeže bylo v rovině spolupráce (formálně byly tehdejší úpravy vyjádřeny změnou jejich názvu: domy dětí a mládeže).

Srpen 1968: Okupace a Služba vlasti

Srpnová okupace všechno změnila. Situaci ve společnosti - mezi lidmi a pochopitelně i ve společenských organizacích. (Mimochoodem - tehdejší autorita KSČ byla - s ohledem na konání tzv. vysočanského sjezdu a postoje významných představitelů KSČ - téměř absolutní: vážnost a obdiv, který tehdy KSČ měla, přesáhl i uznalost a respekt, kterého dosáhla bezprostředně po 2. světové válce.)

V prvních dnech okupace zahynul v Praze Milan Kadlec, oddílový vedoucí PS Severka z Prahy 6 - Petřín. Jeho památku připomínají média v srpnových dnech i nyní, občas však některá uvedla, že byl skautem... Plačící mladí lidé na jeho zfilmovaném pohřbu, jeho kamarádi, jsou však povětšinou pionýrství vedoucí.

Autor tohoto textu se s ním setkal (a spal ve stanu) v červenci 1968 na Letní škole pionýrských vedoucích Prahy 6, kde dělal zásobovače a jezdil na motorce v zelené košili s rudým šátkem na krku.

Ve dnech 30. a 31. srpna se sešlo vedení ČRP a Česká rada Pionýra a ve svém prohlášení odsoudila okupaci Československa (vyslovila podporu oficiálním představitelům ČSSR) a snažila se reagovat na aktuální situaci.

Záhy se podařilo zorganizovat Službu vlasti - dodnes jedinou společnou aktivitu pionýrů a junáků i dalších organizací mládeže. V čele Služby vlasti byl předseda Čs. pionýra dr. Jiří Pelikán.

Z svolání České rady Pionýra, náčelnictv Junáka a Junáka - Zálesáka:

31. 8. 1968: „Voláme vás všechny: Vstupte do SLUŽBY VLASTI! Vyhledejte své kamarády v oddíle, pionýry, junáky, obnovte stará a najděte nová přátelství, dohodněte se svými vedoucími, rádci, vůdci, se svými učiteli, rodiči - a pomáhejte všude, kde je pomoci potřeba! (...) Vytvořte všude velký řetěz důvěry a vzájemné pomoci dětí a dospělých! (...) Chceme po vás jen, abyste také vy, děti, přispěly podle svých sil a možností k tomu, oč usiluje všechen náš lid: - k obnově svobodného, důstojného života v čele celé naší vlasti; k nápravě škod, které utrpěla; k jejímu novému rozvoji a tím vším i ke svému štěstí! ...“

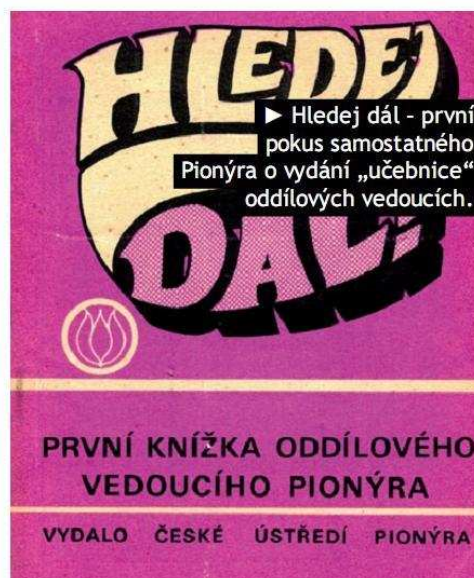
V roce 2007 dr. Pelikán vzpomíná: „Oficiálně šlo o charitativní akci, o pomoc těm, kdo ji v pohnutých okupačních dnech potřebovali. K tomu jistě patřila i pomoc při ohrožených žních, na chmelu, ale některé kolektivy také znepříjemňovaly život okupantům změnami orientačních tabulí...“

ČRP přerušila styky s pionýrskými organizacemi okupantů

Vedení ČRP upozornilo na problémy v mezinárodních vztazích, následně přerušilo oficiálně styky s pionýrskými organizacemi pěti okupujících zemí.

Z usnesení ČRP o mezinárodních vztazích Pionýra (13. a 14. 12. 1968)

„Chce-li se Pionýr vyvarovat formální a neúčinné výchovy a chce-li všemi svými silami formovat svobodné společensky aktivní osobnosti, musí v současné době při veškeré své práci a tedy i při řešení mezinárodních vztahů, respektovat tuto okolnost... Česká rada Pionýra proto rozhodla takto: Dočasně nebude rada vyvíjet iniciativu v navazování mezinárodních styků s dětskými organizacemi pěti států Varšavské smlouvy...“ ČRP tak potvrdila rozhodnutí svého vedení o přerušení styků s pionýrskými organizacemi SSSR, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska z 31. srpna 1968.

Zmrazeny byly i aktivity Čs. pionýra v Mezinárodním výboru organizací dětí a adolescentů CIMEA, součásti Světové federace demokratické mládeže (SFDM). Pionýr navázal úspěšné pracovní kontakty s mezinárodním sdružením IFM-SEI. (Současný Pionýr je jeho členem).

Na podzim roku 1968 (rozhodnutí bylo datováno 15. října) předal ministr vnitra R. Pelnář registraci, tedy povolení činnosti Pionýra předšedovi ČRP Oldřichu Kryštofovi a pro Junáka náčelníkovi Junáka, Dr. Rudolfo Plajnerovi.

V průběhu roku 1968 vzniklo v českých zemích na 18 dětských a mládežnických organizací, usilujících o přijetí do Národní fronty,

což mělo m.j. podpořit jejich nezávislost. Mezi nimi byl i Pionýr. Ukázala se však i nutnost koordinace jejich požadavků směrem ke státním orgánům. Proto bylo 20. 12. 1968 vytvořeno SODM - Sdružení organizací dětí a mládeže v ČSR. Členem byl i Pionýr.

Další vývoj 1969-70 a konec samostatnosti Pionýra

V dubnu 1969 nastoupilo do čela KSČ nové vedení v čele s G. Husákem. Začalo v rámci normalizace m.j. požadovat změnu přístupu dětských a mládežnických organizací k jeho politice.

Vedení České rady Pionýra bylo vystaveno soustavnému tlaku pracovníků aparátu KSČ, usilujících o to, aby Pionýr realizoval usnesení Husákova vedení a m.j. odvolal přerušení styků s pionýrskými organizacemi pěti okupantů. Tlaku aparátu KSČ byli vystaveni i funkcionáři v krajích a okresech. Aktivizovali se bývalí aparátníci ČSM, kteří řídili PO ČSM. Narůstaly ale i hlasy pracovníků aparátu Pionýra a školství, doporučující ustoupit a „zachránit, co se dá“.

Na podzim rezignoval na funkci předsedy ČRP a člena vedení Oldřich Kryštofek a uvnitř orgánů Pionýra došlo ke značnému názorovému prnutí.

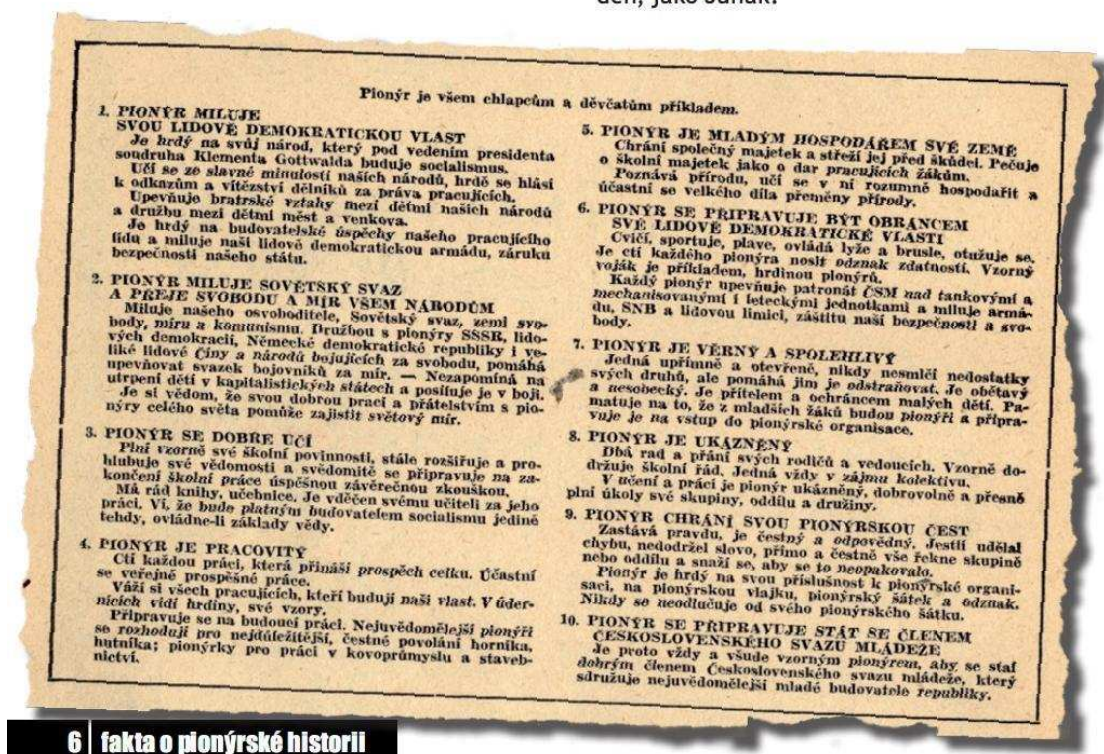
17. 11. 1969 se předsednictvo ÚV KSČ usneslo o nutnosti proměny oblasti společenských

organizací dětí a stanovilo cíl: znovu vytvořit jednotnou organizaci dětí a mládeže. (Zde je další odpověď všem, kteří říkají, že Pionýr zrušil Junáka!)

24. 1. 1970: Z ČRP odstoupilo 11 členů, včetně tří členů vedení. Oldřich Kryštofek byl z Pionýra vyloučen. Do rady i vedení bylo kooptováno 10 někdejších pracovníků aparátu ČSM pro PO a školství. Plénum zrušilo Program Pionýra a změnilo stanovy. Obnoven byl povinný rudý šátek a zároveň bylo uloženo, aby pionýrské dokumenty „plně vycházely z principů marxismu-leninismu, proletářského internacionalismu a blízkého vztahu ke straně...“ Podpořen byl vznik jednotné organizace mládeže a dětí.

ČRP 28. 8. 1970 konstatuje: „Plénum ČRP projednalo návrhy k ukončení činnosti českého Pionýra a schvaluje (...) zdůvodnění ukončení činnosti Pionýra.“ V následujících prověrkách byla řada představitelů Pionýra z let 1968-70 na ústřední, krajské, okresní i místní úrovni zbavena členství v KSČ, či potrestána nejvyššími stranickými tresty a následně existenčními postihy. O práci ve školství přišla i řada pedagogů, jiní byli převedeni na nejhůře placená místa, o něž nebyl zájem. Někteří představitelé Pionýra byli až do 90. let sledováni Státní bezpečností.

Samostatný Pionýr byl zrušen ve stejný den, jako Junák.

6 fakta o pionýrské historii

Vznikla Pionýrská organizace ČSSR, kterou spoluvytvorila i část junáckých středisek a oddílů. Na ustavující celostátní konferenci Socialistického svazu mládeže (11. 11. 1970) PO ČSSR dostala název Pionýrská organizace SSM. Pionýrským (i skautským) vedoucím, kteří chtěli v práci s dětmi pokračovat nezbyvalo, než se podříditi. Mnozí ještě věřili, že bude zachována autonomie PO, důraz na uplatňování dětských zájmů a rozvoj zájmových i věkově smíšených oddílů a skupin ve školách i mimo ně.

Z dokumentu „Některé základní otázky vývoje dětského a mládežnického hnutí v Československu“, schváleného ÚV Socialistického svazu mládeže dne 23. 2. 1971: „Celkový vývoj v ČSM negativně ovlivnil i postup Ústřední rady PO ČSM. Na jejím IV. a V. plénu /březen, duben 1968/ převládly pravicově radikalistické názory Z. Jesenské, O. Kryštofka, J. Haškovce, na okamžitou změnu obsahu a struktury PO. Přes principiální postoje většiny členů ÚR ze Slovenska i některých členů ÚR v ČSR, kteří odmítali nesprávné názory, byly V. plénem ÚR PO ČSM přijaty závěry, které byly pravicově oportunistickou revizí ideových, politických i organizačních zásad PO /zřeknutí se rudého šátku jako symbolu organizace, vyhlášení vzniku Československého pionýra a distancování se od ČSM, schválení nového programu/. Ty se, zejména pro Prozatímní české vedení Pionýra, které bylo V. plénem ÚR PO ČSM zvoleno, staly základem k jeho oportunistické a revizionistické činnosti... Odpovědnost za další vývoj PO převzaly po V. plénu Slovenská rada PO a Prozatímní české vedení Pionýra. (...) Zatímco na Slovensku, přes některé vážné chyby, byl udržen vcelku realistický přístup k řešení problémů, rudý šátek zachován jako symbol, v ČSR jak prozatímní vedení, tak Česká rada Pionýra, zvolená na konferenci v červnu 1968, pod vedením O. Kryštofka, Z. Jesenské, O. Mageta, J. Haškovce a dalších, se stala jednou z bašt pravicově extrémních sil...“

Proč PO ČSM i PO SSM nebyly skutečnými organizacemi

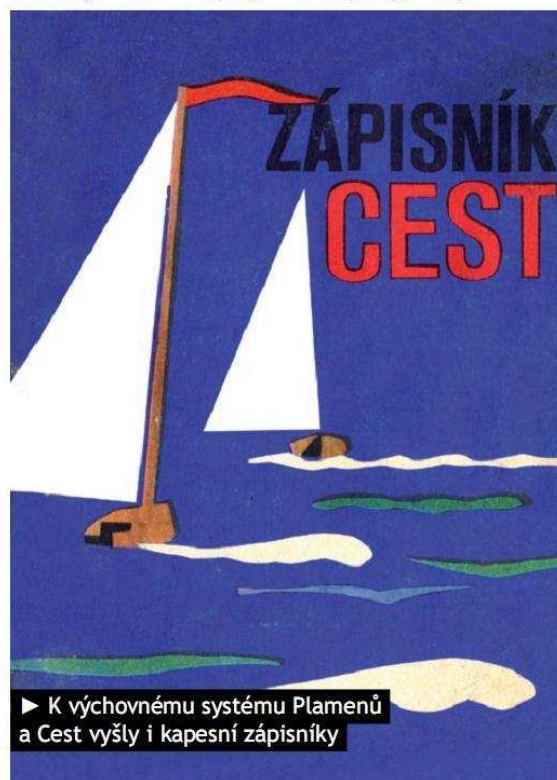
Vedoucí oddílů, skupin i členové volených okresních, krajských i ústředních rad nebyli členy PO ČSM/SSM, jakkoli to zní nepochopitelné - nebyly členy organizace, v níž pra-

covali a již dílčím způsobem spoluřídili: šlo o organizace dětské, členství bylo věkově omezené (do 15 roků).

Profesionální vedoucí pionýrských skupin působili ve školách, a tak záviseli i na ředitelích škol (a ti tak spolurozhodovali o obsahu pionýrské činnosti). Oficiálně byli podřízeni orgánům ČSM (od r. 1970 SSM), řízení byli tajemníky okresních výborů ČSM/SSM pro PO. Od r. 1977 však došlo k úplné proměně, kdy se vedoucí PS stali zaměstnanci školství a i pracovní právně začali podléhat ředitelům škol. To už byla faktická dvojkolejnost, byť to přineslo i jisté výhody (nároky na vzdělání, silnější pozici...).

Domy pionýrů a mládeže patřily rovněž do školského systému. Zajišťovaly zájmové činnosti dětí a mládeže v různých kroužcích, souborech a akcích, pro PO organizovaly například přípravu vedoucích, nebyly však organizační součástí PO.

Orgány PO (ČSM či SSM) existovaly - říkalo se jim rady, vždy podléhaly orgánům svazáckým, o volbách do nich se většinou nerozhodovalo jen mezi dospělými a dospívajícími pi-

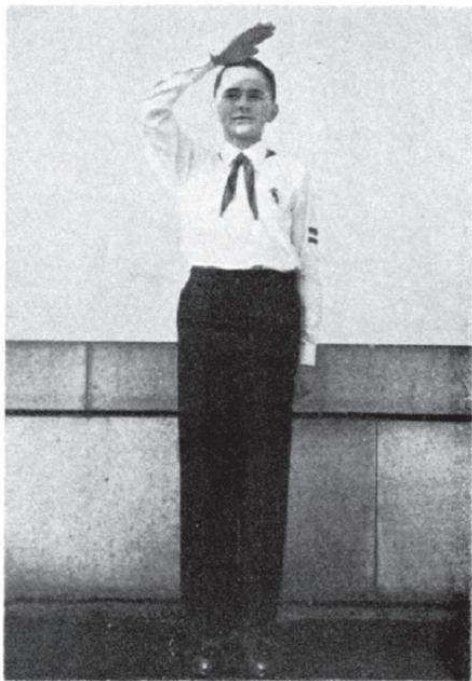

onýrskými pracovníky, ale i v orgánech ČSM/SSM a KSČ. Podstatné však bylo to, že organizační články PO (vyjma pionýrské skupiny) nebyly právními subjekty. Což například znamenalo, že nemohly vstupovat do právních vztahů ... tedy nemohly vlastnit majetek. V té souvislosti je potřebné ještě zmínit formálně blízký pojem: Pionýrské tábory ROH. Šlo o zařízení pro rekreaci dětí a byly řízeny a organizovány odborovými organizacemi podniků pro děti zaměstnanců. Na obsah činnosti tzv. „pionýráků“ neměla PO ČSM/SSM žádný vliv.

Dvkrát do jedné řeky nevstoupíš...

Vytváření a další dění v PO SSM probíhalo v některých momentech podobně, jako PO ČSM v 50. letech. Byly obnovovány PS při školách, řadě mimoškolních pionýrských skupin bylo doporučeno, aby přešly k nějaké škole. Ale nepodařilo se zrušit všechny, některé zůstaly stále samostatné.

Za základ činnosti se považoval výchovný systém Plamenů a Cest, doplněný zájmovými odznaky. Vedle toho vznikly odborné odznaky (s nášivkami na rukáv), jež děti mohly získávat individuálně. Do podmínek získání odznaků byly doplněny různě formulované ideové politické požadavky. Změnil se kroj - návrat k bílým košilím byl i dětmi odmítnut. Na nových modrých přibývají různé doplňky. Pro vedoucí byly zavedeny tmavomodré obleky

8 fakta o pionýrské historii

a kostýmy. Zůstaly však i zelené košile, později změněné na „pracovní oblečení“.

Ukázalo se, že návrat před rok 1968 není možný, a že změny připravované v PO ČSM a realizované v Pionýru, zapustily pevné kořeny. Pionýrské skupiny se zkušenými vedoucími si dovedly mnohde prosadit nezávislost a respekt na vedení škol a svou činnost vedly plně podle představ dětí. Existovala také řada osvědčených ředitelů ZDŠ/ZŠ, kteří vnímali pionýrskou skupinu jako partnera a ne podřízenou jednotku. Přestože existoval zájem na masovosti (a velké organizovanosti) 100% nebylo nikdy dosaženo (přes dnes užívané klišé o povinné účasti jíž se nešlo vyhnout), například v Praze se pohybovala mezi 50 - 60%. Zájmové a společenské organizace z Národní fronty měly také přispívat k rozvoji PO SSM, ale mnohé PS a oddíly toho naopak využily k vymanění se z vlivu škol a registrovaly se souběžně jako základní organizace zájmových organizací a svazů.

Fungoval, byť s některými problematickými tématy, odborně kvalitní systém přípravy vedoucích, který vybavoval zájemce množstvím znalostí a dovedností. Zde nezřídká záviselo především na zájmu samotných vedoucích. Ostatně řada (starších) vedoucích dnes působících v jiných sdruženích (Duha, ČTU, A-TOM) připouští, že se v rámci PO SSM leccemus naučili. Bylo to vždy takové, jako když pracují lidé s lidmi: kde se nebáli a nechtěli být papežštější než papež, se na půdě orgánů PO SSM (dle odvahy zejména okresních tajemníků OV SSM - předsedů OR PO SSM a dalších pionýrských funkcionářů) stále znovu objevovaly návrhy a podněty, vycházející z myšlenek a praxe Pionýra. Kde seděl omezený člověk tam i entuziasmus pohasínal.

Ale dobrý základ a úsilí tisíců vedoucích, kteří chtěli být s dětmi a pro děti, nakonec vedlo v roce 1990 k ustavení současného sdružení Pionýr.

*Připravili Karel Krtička
a Martin Bělohávek*

Archivní snímky a ilustrace: Kniha vedoucího pionýrů (Mladá fronta, 1952), časopis Vedoucí pionýrů (ročník 1967-8, Pionýrské noviny (ročník 1967-8), Pionýrská encyklopedie (Mladá fronta 1976).

Tento text je velmi zhuštěný, takže z něj mohly vypadnout zajímavé podrobnosti. Máte-li zájem o doplnění informací k tomuto tématu nebo se chcete podělit o náměty na příští samostatné přílohy, ozvěte se na známé kontakty redakce.

Pravda – „Pionýr chrání pravdu a plní dané slovo.“

- konej a hraj čestně;
- chraň pravdu a dané slovo;
- buď upřímný a poctivý.

Poznání – „Pionýr je pracovitý, učí se.“

- poznej sám sebe;
- objevuj krásu a dobro;
- osvoj si vědění, znalosti a dovednosti.

Přátelství – „Pionýr je přítelem všech dětí.“

- pomáhej bezbranným a slabším a chraň je;
- chraň přátelství, dopřej sluchu druhým;
- buď ohleduplný a kamarádký.

Pomoc – „Pionýr je statečný a kamarádký, pomáhá ostatním.“

- pomáhej nezištně a z přesvědčení;
- chraň bezbranné a slabší a pomáhej jim;
- zastaň se utlačovaných;
- rozvíjej solidaritu se strádajícími a trpícími dětmi všech kontinentů.

Překonání – „Pionýr je čestný a spravedlivý.“

- překonej sám sebe, své špatné vlastnosti a návyky;
- nauč se ovládat sám sebe;
- buď tělesně zdatný;
- buď statečný ve slovech i činech, překonávej překážky.

Příroda – „Pionýr chrání přírodu a život na Zemi.“

- objevuj krásu a tajemství přírody;
- chraň přírodu a život na Zemi;
- uč se žít v souladu s přírodou.

Paměť – „Pionýr má rád svou zem.“

- pamatuj osudu a odkazů svého národa;
- chraň památky minulosti;
- poznávej dějiny lidstva.

O projektu

Cíl

Cílem projektu je vytvořit prostředí pro opravdovou integraci dětí ze zařízení institucionální výchovy mezi děti, které vyrůstají v rodinném prostředí a běžně se účastní letních táborů pořádaných v Pionýru. Projekt je zaměřen na reálné vytvoření kolektivu "kamarádů", jenž vzniká na pobytových akcích typu tábor.

Podstata

Velký důraz je kladen na zamezení tvorby sub-skupin dětí, které se již znají ze zařízení institucionální výchovy či v něm mají stejné zázemí. Z toho důvodu by každý tábor měl být nejvýše pro 2 až 4 děti, aby mohlo dojít k vytvoření prostředí pro navázání sociálních vazeb. Prostřednictvím pobytu na táboře, táborového programu a "táborového života" získají děti možnost zapojení do kolektivu nových kamarádů, která bude nenásilně vytvořena potřebou socializace.

Další dosah projektu

Očekáváme, že dosah projektu může v mnohých případech sahát dál i po skončení letního tábora. Navázané přátelství může pokračovat i během školního roku a jedinci může činnost v uceleném kolektivu pomoci i po odchodu ze zařízení institucionální výchovy.

Pro koho je projekt určen

Projekt je zajímavou příležitostí:

- pro děti ze zařízení institucionální výchovy ve věku 6 - 15 let (1. - 9. třída ZŠ) (výjimečně se můžou zúčastnit děti ve věku 15 - 18 let, za předpokladu účasti na přípravě táborového programu již během roku);
- pro tábory s kolektivem dětí a vedoucích, které mají zájem přispět k lepšímu začlenění dětí z dětských domovů do společnosti.

OBDOBÍ	ČINNOST
Srpen 07	Vyhodnocování zkušeností z LČ 2007, zpracování záměru projektu
Září 07	Konzultace, zahájení tvorby pracovní skupiny
Říjen 07	Prezentace: - přímá zástupcům zařízení institucionální výchovy; - základní informace zpřístupnit na webu.
Listopad 07	Zahájení představování projektu uvnitř Pionýra: - úvodní info-článek ve vnitřním zpravodaji, odkazy na web; - prezentace zástupcům PS z celé ČR.
Prosinec 07	- připravit podklady (ve spolupráci s ODT) pro přihlašování PT - zahájit práce na přípravě setkání vedoucích
Leden 08	- dopisy s podrobnou prezentací projektu k rukám HVT a ředitelům institucí - podrobná prezentace členům ČRP s důrazem na hodnotu projektu a jeho další propagaci - úprava registrace táborů na www.dobrytabor.cz (doplnění formuláře, vzájemné odkazy)
Únor 08	- kompletní přestavba webových stránek www.partaci.pionyr.cz - metodická příručka projektu Partáci – zahájení práce - příprava školení k projektu Partáci (termín, místo, hlavní body programu) - příprava a realizace motivačního programu pro HVT - vedení agendy v rámci projektu (přihlášené instituce, databáze táborů) - propagace za pomoci mediálních partnerů až do konce 1. ročníku projektu
Březen 08	- příprava školení k projektu Partáci - metodická publikace projektu Partáci - vedení agendy v rámci projektu (přihlášené instituce, databáze táborů) - výběr táborů dle požadavků institucí a předání vzájemné komunikace mezi HVT s institucemi – takto až do konce května 2008
Duben 08	- příprava a realizace školení k projektu Partáci
Květen 08	- příprava evaluačních dotazníků k projektu Partáci
Červen 08	- kontrola vazeb mezi HVT a institucemi - řešení případných problémů - rozeslání evaluačních dotazníků k rukám HVT a ředitelům zúčastněných institucí
Červenec, srpen 08	- realizace projektu Partáci na pobytových akcích - sběr evaluačních dotazníků - rozeslání dopisů k rukám zúčastněných dětí, vyhlášení soutěže „Nejkrásnější táborová vzpomínka“
Září 08	- následný průzkum po ukončení letních pobytových akcí - vyhodnocení projektu Partáci a došlých dětských dotazníků - vyhlášení vítěze soutěže „Nejkrásnější táborová vzpomínka“ - tisková zpráva - schůze realizačního týmu - závěry projektu, plán projektu pro další období a jeho úprava dle výzkumu, hodnocení a závěru z 1.ročníku projektu

Pionýr je demokratické, dobrovolné, samostatné a nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých.
Ideály Pionýra jsou: Paměť, Pomoc, Poznání, Pravda, Přátelství, Překonání, Příroda.

Dobrý den,

dovoluje nám představit projekt „Partáči“, jehož hlavní myšlenkou je přirozená integrace dětí ze zařízení institucionální výchovy na letních pobytových akcích občanského sdružení Pionýr.

Projekt je zaměřen na reálné vytvoření kolektivu "kamarádů", jenž vzniká na pobytových akcích typu tábor. Jeho cílem je vytvořit prostředí pro opravdovou integraci dětí ze zařízení institucionální výchovy mezi děti vyrůstající v rodinném prostředí, které se běžně účastní letních táborů pořádaných v Pionýru. Velký důraz je pak kladen na zamezení tvorby sub-skupin dětí, které se již znají ze zařízení institucionální péče či v něm mají stejné zázemí. Z toho důvodu by každý tábor měl být výhradně pro 2, maximálně 4 děti ze zařízení institucionální výchovy, především z důvodu vytvoření prostředí pro navázání sociálních vazeb. Očekáváme, že dosah projektu může v mnohých případech sahat mnohem dál i po skončení letního tábora. Navázané přátelství může pokračovat i během školního roku a jedinci může činnost v uceleném kolektivu pomoci i po odchodu ze zařízení institucionální výchovy.

V praxi je předpokládána realizace projektu následující: Letního tábora, kterého se účastní od 30 do 120 dětí vyrůstajících v rodinném prostředí, se zúčastní také 2-4 děti ze zařízení institucionální výchovy. Prostřednictvím pobytu na táboře, táborového programu a tzv. "táborového života" získají děti možnost zapojení do kolektivu nových kamarádů, která bude nenásilně vytvořena potřebou socializace. Takovýto proces pak může proběhnout dle zájmu na více než stovce táborů.

Projekt je určen především pro děti ve věku 6-15 let (1. - 9. třída ZŠ), výjimečně pak pro ty starší ve věku 15-18 let (za předpokladu asistence při přípravě programu již během roku před táborem). Dále je třeba vzít na vědomí, že účast na letním táboře není vhodná pro každé dítě, nicméně pro podstatnou část ano.

Pionýr pořádá každoročně více než 400 letních táborů. Tyto letní tábory mají hlavní vedoucí s akreditací MŠMT, proškolené zdravotníky a podstatná část táborových pracovníků pracuje celoročně s dětmi a mládeží v oddílech, klubech či na zotavovacích akcích. Letní tábory v Pionýru splňují "Osmero dobrého tábora" kampaně Opravdu dobrý tábor (www.dobrytabor.cz). Účastníci letních táborů v Pionýru jsou automaticky zahrnuti do úrazové pojistky od pojišťovny Generali.

Jak se do projektu zapojit?
Do projektu se lze zapojit vyplněním přiloženého formuláře a jeho odesláním na Ústředí Pionýra v ČR. Na základě obdržených formulářů budeme oslovovat jednotlivé pořadatele letních táborů (pionýrské skupiny) a odpovídat zájemcům. Při vybírání letních táborů budeme brát v úvahu sídlo zařízení v kombinaci s místem konání tábora či odjezdem na tábor, vybraný termín, věkové složení účastníků tábora a zájmy dětí.

V případě zájmu kontaktujte:
Ústředí Pionýra v ČR
e-mail: partaci@pionyr.cz
www.pionyr.cz
www.dobrytabor.cz
www.partaci.pionyr.cz

Pionýr
Senovážné náměstí 977/24, 116 47 Praha 1, tel.: +420 234 621 299
fax: +420 224 215 101, e-mail: pionyr@pionyr.cz, www.pionyr.cz
IČ: 00499161, číslo registrace u Ministerstva vnitra: VSP/1-1793/90-R.

PIONÝR

Partáci

Představujeme vám nový projekt

Hlavní myšlenkou je přirozená integrace dětí ze zařízení institucionální výchovy do letních pobytových akcí.

Prostřednictvím "táborového života" získají děti možnost zapojení do kolektivu nových kamarádů, která bude nenásilně vytvořena potřebou socializace. Takovýto proces pak může proběhnout dle zájmu na více než stovce táborů.

Občanské sdružení Pionýr pořádá každoročně více než 400 letních táborů. Tyto letní tábory mají hlavní vedoucí s akreditací MŠMT, proškolené zdravotníky a podstatná část táborových pracovníků pracuje celoročně s dětmi a mládeží v oddílech, klubech či na zotavovacích akcích.

Při vybírání letních táborů budeme brát v úvahu sídlo zařízení v kombinaci s místem konání tábora či odjezdem na tábor, vybraný termín, věkové složení účastníků tábora a zájmy dětí.

partaci@pionyr.cz

Ústředí Pionýra v ČR / Senovážné nám. 977/24 / Praha 1, 116 47

Telefon: 777 793 684

Fax: 224 215 101

www.partaci.pionyr.cz

PIONÝR

Pionýr a ÚPVC zve pracovníky letních pionýrských táborů,
na zážitkové školení projektu

Partáci

Kdy?
9. - 11. května 2008

Kde?
Horní Sytová, hotel Jizera

Školení je určeno pracovníkům táborů, které se zapojily nebo se chtějí zapojit do projektu Partáci. Více info na www.partaci.pionyr.cz.

Co vás čeká:

Neformální metody práce, vědomosti, zkušenosti a zážitky.

- Práce s dětmi ze zařízení institucionální péče
- Problémové situace a simulace
- Informace od profesionálů z oboru
- Výměna zkušeností, diskuse

Cena: 150 Kč

Ubytování v 2 - 3 lůžkových pokojích, 3 krát denně strava, program.

Uzávěrka přihlášek je 5. května.

Přihlášky posílejte na adresu irena@pionyr.cz nebo volejte na 777 248 726. V přihlášce nezapomeňte uvést vaši PS, jméno, datum narození a kontakt.

Pro více informací: partaci@pionyr.cz nebo na 605 037 757 (Jakub Trnčák).

Těšíme se na vás!

PARTACI.PIONYR.CZ

Harmonogram školení Partáci			
Horní Sytová 9.-11.5. 2008			
	Pátek	Sobota	Neděle
8:00 - 9:00		<i>Snídaně</i>	<i>Snídaně</i>
		Projekt Partáci	Romská minorita v ČR
		<i>přestávka</i>	<i>přestávka</i>
		Ústavní péče	Specifika tábora hry posilující oddílového ducha
12:30 - 15:00		<i>Oběd</i>	<i>Oběd</i>
		Psychologie dítěte	Odjezd
		<i>přestávka</i>	
	Příjezd po 17h	Modelové scénky	
18:30 - 19:30	<i>Večeře</i>	<i>Večeře</i>	
	Úvod akce prezentace táborů	Diskuzní blok	

Poznejme se blíž

Prezentace Vašeho tábora

Přineste s sebou informace o Vašem táboře a podělte se s námi.

Každý účastník dostane prostor pro stručnou prezentaci, kde kromě mluveného slova bude moci použít prezentaci ve formátu PowerPoint, pdf a jiné Windows formáty jako video, fotky nebo také kroniky, fotoalba...

Těšíme se na Vás!

partaci@pionyr.cz

www.partaci.pionyr.cz

Pionýr
Registrační list projektu Partáci

s. 1 z 1

Registrační list projektu Partáci	
Název zařízení:	
Adresa:	
Ředitel/ka zařízení:	
Osoba zodp. za projekt:	
Telefonní číslo:	
E-mail:	
Pozn.:	

Prosíme, rozdělte děti, které chcete do projektu registrovat, do dvojic tak, jak pojedou na jednotlivé tábory. Koncepce projektu předpokládá, že jednoho letního tábora se zúčastní maximálně 2 až 4 děti ze zařízení institucionální výchovy.

jméno a příjmení	věk	zájmy	pozn.
1.			
2.			
			požadovaný termín:
1.			
2.			
			požadovaný termín:
1.			
2.			
			požadovaný termín:
1.			
2.			
			požadovaný termín:
1.			
2.			
			požadovaný termín:

Vyplněním výše uvedených údajů registruji zmíněné osoby do projektu Partáci.

Pozn: Tábory jsou určeny pro děti schopné táborového pobytu bez nutnosti zvláštního výchovného dozoru, které jsou samostatné a snesou běžnou fyzickou zátěž (pěší výlet, běhací hry, sport).

_____ datum

_____ podpis ředitele/ky zařízení

Registraci odešlete **co nejdříve** na:
Ústředí Pionýra, Senovážné nám. 977/24, Praha 1, 116 47

Dobrý den,

Vaše zařízení se zapojilo do celostátního pionýrského projektu Partáci. Rádi bychom Vás požádali o vyplnění následujících otázek v dotazníku, které nám poslouží jako cenná zpětná vazba pro organizaci dalšího ročníku projektu. Dotazník je zcela anonymní.

1. Pracovní pozice:

2. Název zařízení:

Projekt Partáci

3. Zatrhněte známku jako ve škole - 1 jako nejlepší, 5 jako nejhorší.

Informovanost o projektu	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Propagace projektu	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Komunikace s koordinátory	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Spolupráce s vedoucím tábora	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

4. Vyskytly se během organizace pobytu dětí na táboře nějaké problémy s koordinátory projektu? Které?

.....

Vztahy s pořadatelem tábora:

5. Navázali jste s danou pionýrskou skupinou spolupráci i během roku? ANO / NE plánujeme

6. Pokud ANO, v jakých oblastech:

oddílové schůzky kluby jednodenní akce víkendové akce tábory jiné (doplňte):

Podle vašeho názoru:

7. Děti ze zařízení byly s táborem:

velmi spokojené spíše spokojené spíše nespokojené velmi nespokojené nevím

8. Co konkrétně děti chválily? (Vypište)

9. S čím konkrétně nebyly děti spokojené? (Vypište)

Závěrem

10. Co si myslíte o projektu Partáci? (význam pro vás, pro děti...)

11. Uvažujete o zapojení se do projektu i v příštím roce? ANO / NE

Děkujeme za Váš čas, strávený u dotazníku.

Na závěr bychom Vás chtěli požádat o poskytnutí jakékoli zpětné vazby (se zachováním vši anonymity pokud budete chtít) ve formě fotografií, dopisů od dětí, vaše vlastní příběhy a zážitky apod., zašlete nám je v jakékoli podobě na adresu **partáci@pionyr.cz** nebo na **Ústředí Pionýra, Senovážné náměstí 977/24, Praha 1, 116 47** nebo volejte na **605 037 757** (Jakub Trnčák - koordinátor projektu).

Ahoj,

na Vašem letním táboře byly umístěny děti ze zařízení institucionální péče, v rámci celostátního projektu Partáci. Formou tohoto krátkého dotazníku bychom Tě rádi požádali o zpětnou vazbu, díky které bychom rádi získali cenné informace pro další ročník projektu. Dotazník je zcela anonymní.

1. Na táboře jsem ve funkci hlavního vedoucího byl: poprvé podruhé již poněkolkrát

Projekt Partáci

2. Zatrhněte známku jako ve škole - 1 jako nejlepší, 5 jako nejhorší.

Informovanost o projektu	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Propagace projektu	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Komunikace s koordinátory	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Spolupráce se zařízením	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

3. Vyskytly se během organizace pobytu dětí na táboře nějaké problémy s koordinátory projektu? Které?
-

Vztahy se zařízením:

4. Typ zařízení, ze kterého byly umístěny děti na vašem letním táboře. Vypište:

5. Navázali jste s daným zařízením spolupráci i během roku? ANO / NE plánujeme

6. Pokud ANO, v jakých oblastech:

oddílové schůzky kluby jednodenní akce víkendové akce tábory jiné (doplňte):

Vyskytly se během organizace pobytu nějaké problémy se zařízením? Které?

Podle vašeho názoru:

7. Děti ze zařízení byly s táborem:

velmi spokojené spíše spokojené spíše nespokojené velmi nespokojené nevím

8. Co konkrétně děti chválily? (Vypište)

9. S čím konkrétně nebyly děti spokojené? (Vypište)

10. Měl/a byste zájem o vzdělávací kurz pro vedoucí k problematice dětí ze zařízení institucionalizované péče?

ANO / NE

Závěrem

11. Co si myslíte o projektu Partáci? (význam pro vás, pro děti...)

12. Uvažujete o zapojení se do projektu i v příštím roce? ANO / NE

Vaše doporučení, která by nám pomohla zkvalitnit organizaci a průběh projektu v příštím roce:

.....

Děkujeme za Váš čas, strávený u dotazníku.

Na závěr bychom Vás chtěli požádat o poskytnutí jakékoli zpětné vazby (se zachováním vši anonymity pokud budete chtít) ve formě fotografií, dopisů od dětí, vaše vlastní příběhy a zážitky apod., zašlete nám je v jakékoli podobě na adresu

reportáž

Děti ze všech koutů světa

Za tajemným názvem Permon se skrývá zařízení určené pro děti - cizince, které se nacházejí na území ČR bez doprovodu a žádají o mezinárodní ochranu, nebo které jsou zadrženy policií na území ČR. Mohou zde být umístěny také děti, jejichž zákonní zástupci jsou na našem území, ale o své dítě se nemohou, nechtějí nebo neumějí postarat. Většina dětských uprchlíků má za sebou pohnutý osud, často prchají ze své země kvůli velmi špatné situaci (politické, ekonomické či válečné). Žádnou výjimkou není ani ztráta rodičů a dalších příbuzných. Citlivým přístupem pomáhají pracovníci Permonu dětem zvládat prožitá traumata. Následujícím krokem je snaha o jejich integraci při zachování a respektování kulturních a náboženských zvyklostí. Škola, která je součástí Permonu, se zaměřuje především na výuku českého jazyka a získávání sociálních a praktických dovedností potřebných pro život v České republice. A proč vlastně píšeme o takovém zařízení? Protože i Permon se zapojil do pionýrského projektu Partáci, a to i přes jistou organizační náročnost, protože děti se zde často obměňují. Vyrazili jsme přímo na místo, abychom zjistili, jak na tyto děti ze zcela odlišných prostředí účast na pionýrských táborech zapůsobila. Nejvíc jsme si ale povídali s ředitelkou Permonu Mgr. Janou Rohrbachovou - děti, které se zúčastnily našich pionýrských táborů, jsme totiž zastihly jen dvě.

Jak jste se o projektu Partáci dozvěděla?

Na počátku stála otázka. Jeden z našich vychovatelů se zeptal svého kamaráda Petra Halady, zda ještě pořádají tábory. Výsledkem bylo, že se skupinka dětí o loňských prázdninách zúčastnila pionýrského tábora. Na základě této první spolupráce vznikla myšlenka projektu.

V čem vidíte hlavní přínos projektu pro děti, které se ho zúčastnily?

Loni byly všechny děti na jednom táboře a nebylo to dobré. Proto jsme je letos posílali v menších skupinkách. Během roku tu jsou děti pořád spolu, díky

táborům se dostanou do prostředí mimo Permon a poznají jiné děti. Hlavní je, že se učí český jazyk v přirozeném prostředí a zároveň poznávají českou společnost, kulturu a zvyklosti. To je pro děti důležité zejména pokud uvažují o tom, že v České republice zůstanou.

Pobyt na táboře pomáhá dětem v adaptaci na jiné prostředí a vede je k samostatnosti.

Jak probíhala spolupráce s pionýrem - koordinátorem projektu a jednotlivými tábory?

Bylo to dost hektické. S vedoucími tábory jsem byla v neustálém kontaktu a čekala jsem, kdy kam pro koho budu muset dojet, ale vše proběhlo dobře.

S jakými dojmy, pocity, zážitky se vracely děti z táborů?

Děti se vracely nadšené, hodně nám vyprávěly, co dělaly, co zažily. Na táborech se jim líbilo.

Počítáte s účastí v projektu i pro příští rok?

Ano, ale pro děvčata budeme volit tábory, které jsou v chatkách nebo v pevné

budově. Protože po 14 dnech ve stanu jedna dívčina prohlásila, že na tábor už nikdy nepojede. Ale to byl jediný problém.

Setkáváte se s podobnými aktivitami?

S projekty zaměřenými přímo na podporu integrace se příliš nesetkávám.

Oběma „partákům“, jež jsme tu zastihli, jsme položili stejné otázky: Jak se ti líbilo na táboře? Jaké máš zážitky? Budeš chtít jet příště?

Mohamed (Somálsko)

Bylo to dobré. Nejvíc se mi líbily děti. Byli tam hodný vedoucí. Hráli jsme Egypt, jezdili na výlety a měli jsme rozchod. Spali jsme v chatkách, jídlo bylo dobré. Taký jsme pomáhali v kuchyni. Budu chtít jet příště.

Laila (Sýrie)

Hodný děti. Všechno dobrý. Jen malý dom (estan), malý dveře, bylo málo místa.

Jasmínka

Kudy do spacáku?

Zkušenosti s „partáky“ z Permonu ze 43. PS Vinohrady

Nápad přihlásit se do projektu Partáci mně připadal jako dobrý, ale byl to krok do neznáma. Nikdo nevěděl, co nás čeká. Vzpomínám si jak přijeli k nám na tábor. Z auta vystoupily tři dospělé holky - Laila, Zlatka a Joceline. Jejich výraz v obličejí nekypěl nadšením. A když jsme je prováděly po táboře, jen se zhoršoval. A mě napadala jen otázka, co bude, co nás bude čekat? Nikdy nespaly ve stanech s podsadou, nepily čaj z vármice a co teprve kadibudky.

Spacák viděly některé poprvé. A tak jsem vysvětlovala a nohama rukama ukazovala, jak se v něm spí, že se musí vlézt dovnitř, zapnout aby jim nebyla zima, a to vše spíš jen posunky, protože Joceline moc česky neuměla. Nikdy bych neřekla, že pro mě takovou samozřejmou věc, budu někomu vysvětlovat. Jak se později dovídám, jen procházka v lese bylo něco strašného, a co teprve tam hrát hry. Ale nakonec to překonaly. Zastřílely si z luku, ze vzduchovky, běhaly po lese. Za celou dobu tábora jsem se nesetkala s tím, že by se jim ostatní děti posmívaly a nepřijaly mezi sebe. Nikdo neřešil

odkud jsou, že jsou jiné. A to pro mě bylo moc důležité. Vim, že se Laila divila, jak se k sobě všichni chovají kamarádsky a byla ráda, že se tak chovají i k ní, i když jí vidí poprvé. Velice jí to překvapilo. Někdy nebylo lehké s nimi vyjít, ale nakonec se vždy vše vyřešilo. Byla to nová zkušenost pro všechny, co byli na táboře. Doufám, že se tento projekt rozjede do dalších skupin, protože stejně jako ony zažívaly úplně nové věci, i vedoucí tábory budou mít plno nových a někdy i neobvyklých zážitků a užijí si i spoustu legrace.

Běta

reportáž

15

Nekonečný příběh jménem Partáci

Posledním složeným stanem letošního léta byl také „zakončen“ 1. ročník projektu Partáci. Zakončen jako projekt, mající za úkol zprostředkovat dětem ze zařízení institucionální péče pobyt na pionýrských táborech, ne však jako užitečný nástroj k tzv. následné činnosti. Partáci, kamarádi, rodina. Všechna tato slova mají jedno společné. A to vztahové kontinuum, které posouvá „zakončení“ projektu do nenávratna.

Partáci

Pokud v budoucnu totiž zaslechnete něco o druhém a dalších ročnících, půjde pouze o formální sdělení, které bude poukazovat na to, že další a další děti budou mít možnost strávit léto s partou dobrých lidí a nezahodit vše posledním gulášem v táborové kuchyni. Tedy stát se našimi partáky.

Mezi partáky je nastaven společensky rovnocenný vztah. Jeden se učí od druhého a navzájem se podporují. Právě podpora je jedním z pilířů života dětí v zařízeních institucionální péče, ale hlavně také v momentě, kdy jej opouštějí. Pokud byste měli zájem vytvořit si v hlavě zevrubnou představu o pocitech

děti, opouštějících ve věku plnoletosti svůj náhradní domov, doporučuji se střemhlav rozeběhnout proti nejbližší zdi. Prosím, nedělejte to. Jednak byste měli na hlavě velkou bouli a ani pak byste neochutnali to dlouhodobě deprimující sociální vakuum, které vás uvnitř zpracuje pouze na základní segment, vyžadující jedině: Spolehlivý kontakt s okolním světem.

Během let 1995-2004 opustilo institucionální péči celkem 17 454 dětí. Po odchodu ze zařízení se z tohoto počtu dopustilo trestné činnosti 6 542 dětí (38%), které nespáchaly trestný čin ani před a ani během pobytu v zařízení.

Mezi hlavní důvody těchto problémů po opuštění instituce patří vztahová a sociální prázdnota, nezkušenost a neznalost úkonů běžného života. Tyto aspekty vyúsťují zpravidla v kompletní

rezignaci na život mimo ústavní péči, demonstrovanou také tím, že bývalí klienti zařízení si volí bydlení v domovech „na půli cesty“, u svých původních rodičů, nebo tráví veškerý volný čas stále s kamarády „z domova“ a domů chodí jen na noc.

V souvislosti s hodnocením projektu a dotazníky, které přicházejí od účastníků zpět, dlužno podotknout, že dětské domovy vidí spolupráci s pionýrskými skupinami z dlouhodobého hlediska jako perspektivní a vyjádření dětí i zástupců institucí znějí v rytmu spolupráce, oddílové, víkendové a další činnosti, což znamená, že někteří partáci už na svůj poslední táborový guláš jen tak nezapomenou.

Činnost v Pionýru a participace na skupinové činnosti vybavuje děti neocenitelnými životními zkušenostmi, dovednostmi, představami o sobě samém a o lidech okolo. Osobnost „běžného“ pionýra tak představuje mnohostrannou bytost se schopností řešit věci s chladnou hlavou operativně nebo za pomoci důkladného plánování. Člověka, který se v průběhu dětství a dospívání setkal s tak rozmanitou řadou možností, překážek, proher a vítězství, že jeho očekávání v dospělosti jsou mnohem výše a cílevědoměji postaveny na pevných základech odhodlání a víry v sebe sama. Víte, že nejčastější odpovědí na otázku týkající se činnosti ve volném čase bylo „chodit na výlety“? Není tohle právě to, co bychom měli umět nejlépe?

Pionýr je místo, kde si uvědomíme, že to, co hledáme, není pomoc, ale odvaha překonat a také, že to nebylo něco nového, ale to, co bylo od začátku v nás. Pokud zvažujete první kroky směrem k projektu Partáci, naleznete odvahu. Poděkování za první ročník projektu patří hlavně Martinovi, Katce, Hance, Jasmínce, Simoně, Zuzce, Irence a dalším obětavým spolupracovníkům na Ústředí i mimo něj. Díky.

Jakub Trnčák

ilustrační fotografie z letních pionýrských táborů

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Hana Klimecká, Jakub Trnčák
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Integrační aktivity sdružení Pionýr – projekt Partáci
Název v angličtině:	Integrative activities of organisation Pionyr – project Partaci
Anotace práce:	Závěrečná práce je zaměřena na problematiku integrace dětí z institucionální péče do letních táborů sdružení Pionýr. Cílem empirické části je popis přípravy a realizace projektové činnosti, její vyhodnocení a vytvoření praktické metodiky pro pracovníky letních táborů. Dále popisuje význam volnočasových aktivit a možnost zapojení dětí z institucionální péče do činnosti Pionýra během roku.
Klíčová slova:	Dětský domov Institucionální péče Integrace Letní tábor Organizace Pionýr Projekt Partáci Volný čas
Anotace v angličtině:	The final work is aimed at questions about integration of children from children's homes into summer camps of organization Pionyr. The goal of empirical part is to describe the preparations and realization of project activities, its evaluation and creation of the practical methodology for summer camp workers. Below, it describes significance of leisure time activities and possibilities of involving children from institutional care into Pionyr activities during a year.
Klíčová slova v angličtině:	Children's home Institutional care Integration Summer camp Organisation Pionyr Project Partaci Leisure time
Přílohy vázané v práci:	Příloha číslo 1 – Dětské domovy internátního a rodinného typu Příloha číslo 2 - Ukázkový denní řád dětského domova Příloha číslo 3 - Fakta o vývoji pionýrského hnutí Příloha číslo 4 – Ideály Pionýra Příloha číslo 5 - Webové stránky projektu Partáci Příloha číslo 6 - Plán práce projektu Partáci Příloha číslo 7 - Průvodní dopis zasílaný dětským domovům Příloha číslo 8 - Plakát projektu Partáci Příloha číslo 9 - Pozvánka na zážitkové školení projektu Partáci Příloha číslo 10 - Harmonogram zážitkového školení Partáci

